

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra teologické a sociální etiky



Diplomová práce

Antropologická východiska etablovaných politických stran v ČR s ohledem
k sociální problematice

Vedoucí práce: PhDr. Roman Míčka, Th.D.

Autor práce: Elena Charyparová

Studijní obor: Etika v sociální práci.

Ročník: II.

Forma: prezenční

2010

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích 1.3.2010

.....

vlastnoruční podpis studentky

Děkuji svému vedoucímu práce panu PhDr. Romanu Míčkovi, Th.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení při vypracování mé diplomové práce. Dále děkuji paní Jitce Chánové za odborně provedenou jazykovou korekturu textu a panu Mgr. Vítězslavovi Chánovi, M.A. za odborný překlad abstraktu do anglického jazyka.

.....

Elena Charyparová

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 ANTROPOLOGICKÁ VÝCHODISKA.....	8
1.1 Antropologická filosofie	9
1.2 Politická filosofie	10
1.3 Dějinné pozadí člověka.....	11
1.3.1 Starověká Čína a Indie	11
1.3.2 Starověké Řecko a Řím.....	13
1.3.2.1 Podstata člověka	13
1.3.2.2 Sociálně-politické teorie	16
1.3.3 Křesťanské myšlení	17
1.3.3.1 Podstata člověka	17
1.3.3.2 Sociálně-politické teorie	19
1.3.4 Novověké myšlení	19
1.3.4.1 Podstata člověka	19
1.3.4.2 Sociálně-politické teorie	21
1.3.5 Antropologický obrat.....	22
1.3.5.1 Osvícenské chápání člověka	24
1.3.5.2 Koncepce člověka v hlavních politických směrech 19. století	25
1.3.5.3 Dimenze člověka v politické filosofii 20. století.....	28
2 POLITICKÉ IDEOLOGIE SOUČASNOSTI.....	30
2.1 Klasifikace ideologií	31
2.2 Klasické politické ideologie.....	34
2.2.1 Liberalismus.....	34
2.2.2 Konzervatismus	37
2.2.3 Socialismus	40
2.3 Romantické ideologie	44
2.4 Nové ideologie	46
2.4.1 Ekologismus.....	48
3 ETABLOVANÉ POLITICKÉ STRANY V ČR.....	50
3.1 Politické strany	50
3.2 Současné etablované politické strany v České republice.....	52
3.2.1 Občanská demokratická strana (ODS).....	53
3.2.1.1 Východiska sociální problematiky v programu ODS.....	54
3.2.1.2 Základní programová východiska.....	55
3.2.1.3 Sociální model ODS.....	57
3.2.2 Česká strana sociálně demokratická (ČSSD).....	57
3.2.2.1 Východiska sociální problematiky v programu ČSSD.....	59
3.2.2.2 Základní hodnoty ČSSD.....	60
3.2.2.3 Ofenzivní sociální politika ČSSD.....	63
3.2.3 Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM).....	63

3.2.3.1	<i>Východiska sociální problematiky v programu KSČM.....</i>	65
3.2.3.2	<i>Základní hodnoty KSČM.....</i>	66
3.2.3.3	<i>Alternativní program občanů.....</i>	67
3.2.4	Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová	68
3.2.4.1	<i>Východiska sociální problematiky v programu KDU-ČSL.....</i>	70
3.2.4.2	<i>Základní hodnoty KDU-ČSL.....</i>	71
3.2.4.3	<i>Křesťansko-demokratická koncepce</i>	72
3.2.5	Strana zelených (SZ).....	73
3.2.5.1	<i>Východiska sociální problematiky v programu Strany zelených</i>	74
3.2.5.2	<i>Základní hodnoty Strany zelených</i>	75
3.2.5.3	<i>Zelená změna</i>	77
4	SOCIÁLNÍ POLITIKA V ČESKÉ REPUBLICE.....	77
4.1	Objekty a subjekty sociální politiky	78
4.2	Principy sociální politiky	80
4.3	Funkce sociální politiky.....	81
4.4	Klíčové dokumenty sociální politiky v ČR.....	81
4.4.1	Sociální doktrína České republiky	82
4.4.2	Bílá kniha v sociálních službách.....	83
5	SYSTEMATICKÁ REFLEXE	84
5.1	Rovnost	87
5.2	Svoboda	90
5.3	Spravedlnost.....	92
5.4	Solidarita.....	94
	ZÁVĚR	97
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ:	100
	SEZNAM ZKRATEK:	109
	ABSTRAKT:	110

ÚVOD

Téma mé práce – Antropologická východiska etablovaných politických stran v ČR s ohledem k sociální problematice – jsem si zvolila proto, že se na politické scéně objevuje stále více nových politických stran s odlišnými a matoucími volebními programy hlásající to nejlepší pro blaho svých občanů. Při zběžném sledování výroků v médiích a prohlížení volebních programů však těžko nalezneme opodstatněnou odpověď na to, jaká politická strana či ideologie nejvíce odpovídá našim uznávaným hodnotám a zájmům. To můžeme nalézt pouze při hlubším porozumění dané problematice, především známe-li podstatu představ o člověku jednotlivých politických stran, které mají své kořeny v dějinném smýšlení o tom, co je člověk. Každá politická strana se přitom opírá o primární zásady politické ideologie, ke které se hlásí. A jednotlivé politické ideologie se v průběhu dějin vyvinuly na základě dějinných představ o člověku.

Člověk jako lidská bytost a jeho dobro by mělo být tedy ve středu zájmů všech volebních programů a primárním cílem každé politické strany. Je-li tomu skutečně tak nebo jde-li spíše o boj o moc, s lidskou bytostí kdesi v pozadí, bych ráda eticky reflektovala a demonstrovala v mé práci. Prostřednictvím této diplomové práce bych ráda nastínila základní antropologická východiska a klíčové principy současných politických stran, které jsou v České republice u moci od posledních Parlamentních voleb do Poslanecké sněmovny ze dne 2. – 3. června 2006. Zaměřím se především na otázky sociálního charakteru, které by nejvíce měly odpovídat a vycházet z potřeb člověka.

Každodenní politický život zajisté nabízí množství argumentů ve prospěch názoru, že pro politické programy týkající se politických pořádků, je rozhodující obraz člověka, který si vytvořili jejich autoři. Opodstatnění jejich politických programů a cílů koresponduje s tím, co si každý z nás myslí o člověku, jeho původu, potřebách a cílech, ale především o jeho vztahu k ostatním lidem a ke společnosti. Uvažovat o určitém politickém a sociálním pořádku, státu, institucích, právu a morálce, izolované od

konkrétních lidí, kteří je tvoří a pro které jsou určeny, by podle mě bylo absurdní a zbytečné.¹

¹ Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 11.

1 ANTROPOLOGICKÁ VÝCHODISKA

„Mnozí lidé dnešní doby mají vyvinutý cit pro důstojnost a práva člověka. To se zrcadlí v požadavcích na sebeurčení a seberealizaci, v touze po svobodě a identitě, ve vyžadování spravedlnosti, míru a ochrany stvoření. Tyto poznatky postoje nabývají v dnešním světě obzvláštní závažnosti. Zdá se, že různými filosofiemi, světovými názory, náboženskými systémy a konfesemi, vědou a technikou, proměnami společnosti a hospodářství a politickými převraty se ohlašuje příchod nové doby.“² „Dnes žije lidstvo v novém údobí dějin, kdy se do celého světa šíří hluboké a rychlé změny.“ (GS, 4) „V této situaci si člověk zvláštním způsobem klade otázky, které se týkají jeho samého: Kdo jsem? Odkud přicházím? Kam jdu? Na to existuje mnoho různých odpovědí.“³

Lidstvo si tuto otázku, kdo je člověk, klade od samotného počátku lidské civilizace. První pokusy o nalezení odpovědi nacházíme již v nejstarších mýtech, filosofických a náboženských představách. Je to problém starý, ale zároveň aktuální.⁴ „Člověk je živá otázka.“⁵ Je to otázka, která se týká samotného člověka, který se po ní táže a činí tak problémem i jeho. Člověk tak hledá vlastní podstatu, své postavení ve světě a smysl lidské existence. „Tázání se po člověku je základní otázkou člověka, který chce pochopit sám sebe.“⁶ Po položení této otázky přichází zřejmá odpověď. Člověk je jedinou tázající se bytostí. Žádná jiná věc ani živá bytost se nemůže ptát. Jsou zaplaveny v neproblematičnosti svého bytí, ve své nevědomé existenci. Možnost ptát se, je lidskou specifickou výsadou.⁷

Odpovědi na otázky týkající se problematiky člověka se pokouší nalézt antropologie, věda o člověku. Termín antropologie pochází z Řecka a je složen ze dvou slov: *antropos* – člověk a *logos* – pojem, slovo, všeobecná zákonitost světa.

² Cit. NĚMECKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE 1995. *Život z víry*. s. 16.

³ Cit. tamtéž, s. 16.

⁴ Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 8.

⁵ Cit. PECKA, D. *Člověk: filosofická antropologie 1*. s. 5.

⁶ Cit. CORETH, E. *Co je člověk?* s. 5.

⁷ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. s. 13.

Srov. CORETH, E. *Co je člověk?* s. 9.

Antropologie zkoumá nejrůznější stránky lidského reagování během celého procesu lidské geneze. Pracuje přitom s metodami, které rozdělují celek lidského bytí na jednotlivé projevy a části. Mezi tři základní typy patří antropologie teologická, filozofická a přírodovědecká.⁸

Avšak výsledky různých speciálních věd o člověku se dosud neshodují, nejsou jednotné. Jejich výpovědi o člověku jsou pouze představami o některé z rozmanitých stránek člověka. A také i počet věd, které se zabývají tím, co je člověk, stále přibývá. Podle Maxe Schelera pojem člověk vyvolává u Evropanů představu, která je navzájem neslučitelná. Je to představa židovsko-křesťanské tradice, na základě které byl člověk stvořený a nese si s sebou dědičný hřích. Za druhé jde o antickou představu o rozumově obdařené bytosti a za třetí Evropané spojují představy o člověku s myšlenkovými okruhy přírodních věd, podle kterých se člověk liší od ostatních živočichů stupněm složitosti určitých společných vlastností.⁹

1.1 Antropologická filosofie

Nekončící lidské tázání je proces, který sahá až do dávných dob, kdy se začíná objevovat filosofie jako racionální a univerzální věda. Odpovědi v rovině mýtů (člověk jako přírodní bytost) nejsou pro člověka uspokojivé, a tak se uplatňují více racionální přístupy.¹⁰ Jednotlivé koncepce o člověku mohou mít protikladná východiska a často až na společný předmět studia tj. člověka se mohou lišit.¹¹

Filosofické myšlení vyplývá ze základní potřeby člověka. Člověk musí utvářet svůj život vlastní odpovědností a činností, a proto se táže po základu a smyslu světa. Ptá se po principu všeho, po „*arché pantón*“.¹² V první polovině 20. století se navíc udály závažné sociální otřesy (Druhá světová válka, Sociální revoluce), které přiměly lidstvo znovu si klást otázky o člověku. Člověk si sám pro sebe připadal problematickým, a tak

⁸ Srov. VAJDA, J. *Úvod do filozofickej antropológie*. s. 7.

⁹ Srov. SCHELER, M. *Philosophische Weltanschauung*. s. 62.

¹⁰ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. s. 13.

¹¹ Srov. SVITÁK, I.: *Modely člověka*. In *Filozofický časopis*. s. 265.

¹² Srov. CORETH, E. *Co je člověk?* s. 20.

se začala za pomoci Maxe Schelera formulovat nová filosofická disciplína – filosofická antropologie. Tento konkrétní filosofický směr měl pomoci kompenzovat zúžené pohledy na člověka, které přinášely ostatní vědy. Usiluje o celostní pohled na člověka v mnoha kontextech. Snaží se uchopit lidskou potencialitu a přihlíží i k vědeckým poznatkům.¹³

1.2 Politická filosofie

Jak již bylo řečeno, „člověk je ústřední otázkou veškerého myšlení. Od pojmu člověka závisí světónázorové postoje“. ¹⁴ Člověk je prototypem jak organické jednoty, tak i plurality veškerého bytí, tedy i společenského života. „Z toho vyplývá úzká spojitost politické filosofie s filosofickou antropologií, ale i dalšími antropologickými disciplínami. Samozřejmě, že přitom je jiná koncepce člověka v konzervativním či liberálním pojmání, jiná u Platóna či Aristotela, jiná v křesťanství, jiná u Hobbesa, Locka, Rousseaua, Marxe atd., ale všechny mají společné to, že si vytvářejí svoji sociální filosofii i politickou strategii v korelaci s touto koncepcí člověka, v souladu s představou o tom, jakou společnost mají lidé utvářet a jakou společnost potřebují ke svému lidskému životu.“¹⁵

S tímto názorem souhlasí i D. J. Levy, který tvrdí, že „explicitní filosofická antropologie a ontologie jsou dnes nevyhnutelným prologem politického teoretického zkoumání“.¹⁶ Existuje tak souvislost mezi smýšlením o člověku a politickými koncepcemi. Jednotlivé politické koncepce se však mohou lišit. Každá forma sociálního soužití vznikala na pozadí určitých představ o člověku, svobodě a spravedlivého postavení mezi lidmi. Svoboda i lidská práva jsou odvozeny z lidské důstojnosti, která se jediná jeví jako jednotná.¹⁷ Politické teorie zkoumají ideje a doktríny, které měly

¹³ Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 10.

¹⁴ Cit. HANUS, L. *Princíp pluralizmu*. s. 49 – 50.

¹⁵ Cit. VIŠŇOVSKÝ, E. Status, povaha a tematické pole sociálnem filozofie. In BURAJ, I. a kol. *Sociálna filozofia*. s. 28.

¹⁶ Cit. LEVY, D. J. Politický rád. In BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s.11.

¹⁷ Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 11.

význam v politickém myšlení. Studují prostředky i cíle politických kroků a snaží se odpovědět na etické či obecně normativní otázky.¹⁸

„Politická filosofie je filosofií, která má konkrétní předmět – politiku. A možná že politika má své místo všude tam, kde jde o moc. Politická filozofie se táže, jak by stát měl jednat, z jakých morálních principů by měl vycházet při zacházení se svými občany a jaké sociální uspořádání by se měl snažit nastolit. Ona „měl by“ naznačují, že se jedná o jakési odvětví morální filosofie, která se zajímá o ospravedlnění, tedy o to, co by stát měl (nebo neměl) dělat. Stát je kolektivním zástupcem občanů, kteří rozhodují jaké budou platit zákony. Takže otázka, jak by se stát měl chovat ke svým občanům, je shodná s otázkou, jak bychom se my, jakožto občané, měli chovat jeden k druhému. Politická filosofie je potom velmi specifickým odvětvím morální filozofie, takovým, kde jde opravdu o hodně. Nejde pouze o to, co by lidé měli dělat, ale o to, co jsou z morálního hlediska oprávněni, a někdy i z morálního hlediska povinováni, vyžadovat jeden od druhého.“¹⁹

1.3 Dějinné pozadí člověka

1.3.1 Starověká Čína a Indie

Počátky dějin politického myšlení mají kořeny v dějinách starověkého Východu. Politické názory orientálních států jsou neoddělitelné od náboženských systémů.²⁰ Člověk je v nich chápán jako bytost spřízněná se svým stvořitelem. Nad právy jednotlivce je stavěna poslušnost a plnění povinností, které má poddaný vůči vládci. Čínští filosofičtí myslitelé usilovali zejména o harmonii ve společnosti a pozornost

¹⁸ Srov. HEYWOOD, A. *Politická teorie*. s. 24.

¹⁹ Cit. SWIFT, A. *Politická filozofie: základní otázky moderní politologie*. s. 15.

²⁰ Srov. LEGOWICZ, J. *Prehľad dejín filozofie*. In BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 35.

směřovali na osobnost panovníka, který by měl určovat život svých poddaných. Štěstí člověka spatřovali především ve zdraví, bohatství, lásce k dobru a v důstojné smrti.²¹

Jedním z nejstarších směrů čínského filosofického myšlení je *taoismus*, podle kterého má panovník vládnout bez přílišných donucovacích prostředků a být všem příkladem svým ctnostným životem. Společnost je hierarchicky uspořádána a snaží se žít v míru. „*Lao-c*“ je politický ideál, kde funguje nebyrokratické malé knížectví bez vojska. Stát je naprosto soběstačný a neútočí na ostatní knížectví. „*Lao-c*“ nesouhlasí s přísnými normami, které upravují společenský život. Snahy o společenské reformy jsou nežádoucí, člověk se má podřídit osudu, jednat ve shodě s „*tao*“ a dospět tak k vnitřnímu pokoji. Ideálem je společnost, která žije pod vládou „*tao*“, v pokoji a blahobytu.²²

Narušené vztahy ve společnosti se snažil napravit nejvlivnější čínský politický myslitel Konfucius. Základními rysy jeho politické nauky jsou zejména tradiční hodnoty, poslušnost a pokora lidí. Rovnováhu rodiny i státu se pokouší udržet mravním zdokonalením člověka prostřednictvím etických pravidel a norem. Konfucius se řídí zlatým pravidlem „co sám nechceš, nečiň jiným“, při jehož dodržování člověk dosáhne dokonalé ctnosti. Jeho žák Mencius vyhotovil konkrétní teorii lidské přirozenosti. Dobro představuje abstraktní etickou kategorii a v každém člověku se může projevit formou čtyř ctností, které směřují k uskutečnění lidskosti ve společnosti. V politické teorii Mencius upřednostňuje monarchii před demokratickou státní formou. Je snazší vychovat k pravé cestě jednoho vládce než každého jednotlivce v demokratické společnosti. Dalším filosofickým politickým myslitelem staré Číny je Muo-ti, který šířil duchovní směr *monismus*. Hlavním rysem je pomáhat k všeobecnému blahu a bojovat proti zlu. Jen princip absolutní lásky může přirozeně spojit rodinu i společnost. Všichni tak musí usilovat o maximální prospěšnost.²³

Politická filosofie staré Indie má také úzkou souvislost mezi chápáním člověka a politickými koncepcemi. Podstatným prvkem myšlení ve staré Indii je koloběh života (*sansára*), reinkarnace a vliv „*karmy*“ v lidském životě. „*Karma*“ vyjadřuje zároveň

²¹ Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 35.

²² Srov. tamtéž, s. 36.

²³ Srov. tamtéž, s. 38.

činy i osud. Život člověka je chápán jako momentální forma stále se opakujícího řetězce nových zrodů a smrti. Každé zrození je ovlivněno bilancí veškerých činů v životě předcházejícím. Pouze ti, kteří žili v souladu s platným morálním kodexem a činili dobré skutky, se v dalším životě narodili jako příslušníci vyšší formy života. Důsledkem této etické bilance činů každého jednotlivce v minulých životech jsou zobrazovány sociální a majetkové rozdíly ve společnosti. Touto formou *brahmanismus* motivoval chování každého jednotlivce s perspektivou lepšího života v následujícím převtělení a zároveň i vedl ke společensko-politickému pořádku.²⁴

V dobách staré Indie vzniká také nový filosofický směr *buddhismus*, který se zabývá člověkem mezi lidmi. Vychází přitom z pochopení lidského života jako strasti a řídí se principem nenásilí s veškerými živými bytostmi. V indickém politickém myšlení jednotlivé lidské povinnosti vycházejí především z prostředí. A tak i lidská morálka společnosti je formována časem a prostorem. Mezi důležité pojmy v politické filosofii staré Indie patří neodmyslitelně „*dharma*“ a „*danda*“. „*Dharma*“ je označení pro právní a mravní normy, znamená soulad ve vesmíru i ve společnosti. „*Danda*“ zobrazuje sílu a trest, které navrací na pravou cestu. K vládnutí se tak používá „*dandy*“ na zachování „*dharmy*“. Úpadkem morálky a šířením chamtivosti lidé začali přehlížet svou „*dharmu*“, a proto vznikla potřeba vlády, která vše uvádí do původního stavu.²⁵

1.3.2 Starověké Řecko a Řím

1.3.2.1 Podstata člověka

Již antické myšlení prosazovalo snahu vyřešit záhadu člověka. Sám antický člověk se považoval za největší „*mystérium*“ světa. Proto byl také označen jako mikrokosmos. Jako něco, co v sobě obsahuje vše krásné a mohutné, ale i záhadné, co se nachází v makrokosmu.²⁶ Filosofie řecké antiky se tak snaží prozkoumat podstatu, zákony a formy bytí věcí. Je určována především objektivním myšlením. Při svém

²⁴ Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 39 – 41.

²⁵ Srov. tamtéž, s. 39 – 41.

²⁶ Srov. PECKA, D. *Člověk: filosofická antropologie 1*. s. 8.

poznání postupuje stupňovitým řádem bytí, od neživých věcí přes živé tvory a dovršením je poznání činnosti ducha. Centrální postavení v tomto řádu připadá člověku, je jednotícím středem. Všechny stupně bytí a života se v něm sjednocují ve vyšší jednotu. Nejdůležitějším antickým spisem o člověku je bezesporu Aristotelovo dílo „O duši“. Duše se stává nejpodstatnějším pojmem, jímž je v řeckém myšlení vyjádřen obraz člověka. Jde především o duši, než o celého člověka.²⁷

Počátky filosofie v raném řeckém myšlení mají mýticko-náboženské pozadí, kde se již nachází sebe-výklad člověka. Hlavním tématem je duše, která je pokládána za vyšší skutečnost. Je nadřazena světu i světskému dění a je chápána jako vlastní podstata člověka. Objevuje se myšlenka podvojnosti hmotného těla a duchovní duše. Člověk může dosáhnout konečné dokonalosti, musí však být odpovědný za své jednání. Ústředním prvkem řeckého výkladu je člověk jako rozumová bytost, převyšující všechno dění světa a ostatní bytí. V „logos“ jsou spatřovány základní pojmy lidského sebe-pochopení. K reflexi o člověku se přidává i Sokrates, který jako první objevuje svědomí. To chápe jako božský hlas. Potom člověk jako rozumový tvor je vázán na danou a neměnnou, všeobecně závaznou pravdu.²⁸

V klasické metafyzice se tyto myšlenky dále prohlubují. Platon je považován za prvního filosofa, který se snažil prokázat filosoficky nesmrtelnost duše. Tvrdí, že duše člověka je nadřazena proměnlivému světu a patří k neproměnnému světu idejí. Pro svou povahu je tak nesmrtelná.²⁹ Důstojnost a podstatu člověka určuje jeho duchovost, která se odlišuje od záporné hmotnosti a tělesnosti. Platon poukazuje na dualismus mezi duchem a hmotou. Hmotné tělo člověka zobrazuje jako vězení a zároveň pouta pro duchovní duši. Pro dokonalost člověka je nezbytné co největší odmaterializování a zduchovnění života.³⁰ Metaforicky lze „platónský“ dualismus přirovnat také k hierarchii ve společnosti s uspořádáním orgánů a jejich životních funkcí v lidském těle. Může také vyjadřovat určitý politický názor: buď jako liberální interpretace

²⁷ Srov. CORETH, E. *Co je člověk?* s. 21.

²⁸ Srov. tamtéž, s. 22 – 23.

²⁹ Srov. PLATON. *Faidón* 72c - 84b, 102a - 107b, *Políteiá* 608 - 610.

³⁰ Srov. CORETH, E. *Co je člověk?* s. 23.

(všechny orgány musí spolupracovat), nebo absolutistická interpretace (orgány jsou podřízené hlavě, která řídí).³¹

Dalším podstatným rysem řeckého myšlení je chápání ducha jako rozumu. I Aristoteles pohlíží na člověka jako na nadřazenou bytost všem ostatním věcem díky svému rozumu. Aristoteles se navíc pokouší překonat „platónský“ dualismus těla a duše. Snaží se poukázat na bytostnou jednotu člověka.³² Duši zobrazuje jako formu lidského těla. Jako bytostně určující princip, který pomáhá formovat látku v tělo, a tak je oduševňuje. Aristotelova duše oživuje lidské tělo.³³ Látka s duší tvoří jedinečnou bytost, navzájem se determinují v prostoru a čase. V celém řeckém myšlení je duchovní podstata určena především prvkem intelektuálního poznání, kterým je rozum. Duch se nechápe jako schopnost ke svobodě, odpovědnosti, rozhodování či k osobní lásce a společenství. Tyto prvky ustupují před rozumem do pozadí. Ani dimenze dějinnosti není pro člověka v antice zcela významná. Řecké myšlení je typické vírou v osud, podle níž je všechno předem pevně předurčeno osudem (*moira*). Člověk je řízen absolutním a neosobním osudem.³⁴

Harmonická dualita člověka a kolektivity v řeckém myšlení byla překonána s příchodem stoicismu. Stoicismus vychází z myšlenky, že běh světa není možné změnit. Člověk musí statečně snášet to, co mu osud připraví. Podstatné je žít podle lidské přirozenosti, tedy podle zásad rozumu. Jen tak je podle stoiků možné dojít k pokoji. Ve stoickém filosofickém myšlení hrají podstatnou úlohu fatalistické prvky.³⁵ Charakteristickým rysem stoického myšlení je označován „stoický klid“, tedy klid duše a mysli člověka, zastávající jakékoliv postavení. Etika stoiků směřovala člověka k vnitřní důstojnosti, které je možné dosáhnout jen tehdy, nedá-li se člověk dovést vnější silou k takovému jednání, které by sám osobně nepřijal.³⁶

³¹ Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 10 – 11.

³² Srov. CORETH, E. *Co je člověk?* s. 23.

³³ Srov. ARISTOTELES. *De anima* 2, 1 a 2, 412-414 b.

³⁴ Srov. CORETH, E. *Co je člověk?* s. 23 - 25.

³⁵ Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 48.

³⁶ Srov. VALEŠ, L. *Dějiny politických teorií*. s. 40.

1.3.2.2 Sociálně-politické teorie

„Evropská kulturní tradice má svůj zdroj především ve starověkém Řecku.“³⁷

V řecké filosofii nalézáme první reflexe o sociální a politické skutečnosti jako je například spravedlnost, bezpráví, zákon či anarchie. Protagoras hovoří o občanské zdatnosti, která není vrozená, ale každý si ji může osvojit. Jejím obsahem jsou spravedlnost, moudrost, umírněnost, statečnost či zbožnost. Vždy skupina občanů *polis* rozhoduje o tom, co za ně lze pokládat.³⁸

Platón poukázal na vztah mezi pojetím člověka a sociálně-politickými názory, když redukoval sociální složky státu na přirozené složky duše. Ideální společnost by podle něho měla plnit tři základní funkce, a to především blahobyt občanů, ochranu společnosti a správu státu. V souladu s těmito funkcemi rozděluje občany do tří společenských tříd na výrobce, strážce a vládce. Rozdělení odpovídá jednotlivým vrozeným lidským vlastnostem a dispozicím. U výrobců převládá žádostivá složka duše, která staví hmotu nad ideu a neumožňuje tak rozvoj jejich občanských ctností. U strážců převažuje vznětlivá složka duše, která jim dodává odvahu pro jejich službu. U vládců vítězí rozumová složka duše, která je uschopněna moudrostí a napomáhá jim řídit stát. Platónova idea spravedlnosti je tak založena na tom, že každý jednatel se zabývá takovou činností, která je přirozená jeho vrozené složce duše.³⁹ Podle Platóna existuje tolik druhů ústav, kolik je typů lidských povah. Jeho výklad státních forem je opět paralelou mezi lidskou duší a státem. Vyzdvihává aristokracii jako nejlepší státní formu, protože je založená na dobrém a spravedlivém člověku.⁴⁰

Aristoteles je přesvědčen, že nejvyšší dobro jednotlivého občana je stejné jako nejvyšší dobro celého státu. Člověka považuje za bytost politickou tzv. „*zoón politikon*“, za občana, který se podílí na životě státu.⁴¹ Člověk není určen k tomu, aby žil osamoceně, bez styku s jinými lidmi. Člověk je vnímán jako tvor společenský, který formuje společnost etickými normami. Stát vzniká z přirozené lidské povahy, jako

³⁷ Cit. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 48.

³⁸ Srov. tamtéž, s. 42 - 43.

³⁹ Srov. tamtéž, s. 44 - 45.

⁴⁰ Srov. PLATÓN. *Ústava*. In BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 45.

⁴¹ Srov. SEILEROVÁ, B. *Člověk vo filozofickej antropológii*. In BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 47.

přirozený útvar. Má funkci etickou a kompenzuje lidskou nesamostatnost. Pro Aristotela představuje stát původ všeho společenství, je přirozenější než rodina či samotný jednatel.⁴²

Stoické myšlení obsahuje také principy spravedlnosti a všeobecné lásky ke každému člověku. Všeobecná láska se na rozdíl od antiky vztahuje i na otroky a barbary. Ve stoickém myšlení je poprvé možné vidět hranici, od které byl člověk chápán jako součást celého a jednotného lidstva. Stoikové poprvé použili výraz „*humanitas*“, který se stal jádrem výrazů humanizmu a humanity.⁴³ Stoická idea je spjata především s myšlenkou bratrstva všech lidí a překonání úzkých národních bariér.⁴⁴ Přívržencům jsou zcela lhostejné rasové, sociální či národnostní odlišnosti.⁴⁵ *Vycházejí z všelidských hodnot a ideje světoobčanství. Tímto učením odbourávajícím hranice mezi lidmi ovlivňovali stoici i rodící se křesťanství.*⁴⁶

1.3.3 Křesťanské myšlení

1.3.3.1 Podstata člověka

Biblické zjevení ve Starém i Novém zákoně přináší na rozdíl od řeckého myšlení poselství spásy konkrétnímu člověku v jeho dějinách. Odehrává se mezi Bohem a člověkem. Má charakter osobního dění. Svět v křesťanském myšlení pochází ze svobodného rozhodnutí Boha, nikoli z obecné zákonitosti, jak tomu bylo dříve (Gn 1,3). Ústředním rysem je poselství spásy, které vyžaduje vnitřní postoj každého člověka. Vnitřní postoje jsou pak nejcennějším projevem lidského jádra a utvářejí se ve svobodném obrácení člověka k Bohu. Prostřednictvím křesťanské víry tak vzniká nový obraz člověka, který sám sebe prožívá. Oproti řeckému myšlení dochází k vyzdvihování hodnot a důstojnosti jedince, k jeho individualitě a jedinečnosti. Je zdůrazňováno

⁴² Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 42 – 47.

⁴³ Srov. tamtéž, s. 48.

⁴⁴ Srov. KOŠECKÝ, F., KULAŠIK, P. *Vybrané kapitoly z dejín sociálno-politických učení*. s. 24

⁴⁵ Srov. VALEŠ, L. *Dějiny politických teorií*. s. 40.

⁴⁶ Cit. tamtéž, s. 40.

povolání Bohem a svobodné rozhodování pro věčnou spásu. Za těchto podmínek se vytváří pojem osoby, který je tak čistě teologického původu.⁴⁷

Člověk v křesťanském pojetí je chápán jako nejvyšší stupeň světa těles. Nachází se mezi světem nadsmyslově duchovním a zároveň smyslově hmotným. Člověk je přisuzován řádu duchovních skutečností, kde duše je stvořena Bohem a také jeho obrazem. V křesťanském myšlení je duše nesmrtelná, není posuzovaná pouze jako rozum, ale také jako vůle či schopnost lásky a svobody.⁴⁸

Největší myslitel křesťanského starověku, svatý Augustin, pohlíží na člověka jako na obrovský zázrak přírody.⁴⁹ Nejdůležitější lidskou hodnotu spatřuje ve svobodné vůli, která se naplňuje v lásce. Poznání považuje pouze za zprostředkující funkci. Myšlení svatého Augustina se podstatně odvíjí od dualistického myšlení Platóna. Tělo a duši posuzuje jako dvě odlišné substance, ze kterých nevzniká jednota, ale jsou pouze spojeny společným působením. Na druhé straně, největší středověký myslitel, Tomáš Akvinský, přebírá důležité rysy Aristotelského myšlení. Nejvyšší lidskou hodnotu shledává v rozumu, který je specificky dán člověku. Lásku a svobodu vidí jako jeho přirozený důsledek. Duchovou duši považuje za vnitřní určující princip těla. Tělo i duše jsou spojeny v jedinou substanci a jednu bytost člověka.⁵⁰

V celém křesťanském myšlení středověku je člověk považován za střed kosmu, ve kterém se pojí všechny stupně bytí. Patří do univerzálního a objektivního řádu bytí, který vychází z Boha.⁵¹ Člověk je osobností a autonomní bytostí. Postavení člověka v křesťanském myšlení vyplývá především z jeho nového vztahu k „troj-jedinému“ Bohu a z láskyplného vztahu k ostatním lidem. Láska představuje horizontální rozměr víry. Vedle lásky k Bohu a k bližnímu svému se objevuje i láska ke svým nepřítelům (Mt 22,39; Mt 5,43-44). Bytost člověka tak těmito skutečnostmi dostává nepoznanou důstojnost.⁵²

⁴⁷ Srov. CORETH, E. *Co je člověk?* s. 25 - 27.

⁴⁸ Srov. tamtéž, s. 27.

⁴⁹ Srov. PECKA, D. *Člověk: filosofická antropologie 1.* s. 8.

⁵⁰ Srov. CORETH, E. *Co je člověk?* s. 27 – 28.

⁵¹ Srov. tamtéž, s. 28.

⁵² Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese.* s. 15 – 16.

1.3.3.2 Sociálně-politické teorie

Křesťanství vyzdvihuje především důstojnost, nenahraditelnost a hodnotu každého jednotlivého člověka, a to bez ohledu na jeho společenské postavení. Nejvyšší schopnost člověka vidí svatý Augustin ve svobodné vůli, která pochází a završuje se v lásce. Podle něho existuje boží a světský stát. V pozemském státě se vyskytuje láska sobecká a v nebeském státě láska k Bohu. Pro svatého Augustina je tak jediným pravým a dokonalým státem boží stát, protože funguje na principu víry a lásky. Pozemský stát je postaven na lidské přirozenosti a vládě zla. Sociální nerovnost mezi lidmi tak svatý Augustin spatřuje v křesťanské tradici o dědičném hříchu. Jedině pomocí křesťanské víry je možné opět sociální rozpory překonat. V tomistické koncepci Tomáše Akvinského je zdůrazňován rozum před vůlí. Zdrojem svobodné vůle jednotlivce jsou rozumové a poznávací schopnosti, jen tak může člověk konat mravně dobré. V sociální oblasti je každý člověk nedokonalý, pokud se nezačlení do společnosti jako část k celku. Společné dobro je důležitější než dobro jednotlivce. Hierarchické společenské zřízení a přirozená nerovnost lidí jsou podle Tomáše Akvinského odrazem božského pořádku. Většina lidí musí vykonávat fyzickou práci a jen menšina může pracovat duchovně a řídit ostatní. Každý má vykonávat své povinnosti a přispívat tak ke společnému celku. Nejvyšší lidský cíl však spatřuje až v posmrtné existenci. Za nejlepší státní formu považuje Tomáš Akvinský monarchii, která odpovídá i božímu království.⁵³

1.3.4 Novověké myšlení

1.3.4.1 Podstata člověka

Zásadním obratem v novověkém myšlení je přesun pozornosti k subjektu, který přináší zcela nový obraz člověka. Je to zapříčiněno především změnami na přechodu ze středověku do novověku. Metafyzicko-systematické myšlení je nahrazováno kriticko-empirickým myšlením v období nominalismu. Období humanismu přináší obrat od nadpřirozena k přirozenosti. Podstatný je i rozpad jednoty víry během reformace, který

⁵³ Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 49 - 54.

je způsoben těžkými krizemi v církvi v pozdním středověku. Dochází k tzv. „koperníkovskému obratu“, se kterým souvisí i změna v pojetí obrazu světa. Člověk ani Země již nejsou v samém středu světa a člověk pociťuje ztrátu veškeré své orientace a nebezpečí. Jeho objektivní skutečnost nemá již žádný smysl. Na základě těchto skutečností vzrůstá nutnost tázat se po podstatě člověka a po smyslu jeho života.⁵⁴

V novověkém filosofickém myšlení se obrat k člověku mění na obrat k subjektu. René Descartes považuje jistotu vědomí za východisko světa poznání a jen rozum, který vychází z vlastních idejí může dojít k pravdě.⁵⁵ Duševní život redukuje na rozum. Descartův dualismus tak tvoří dvě odlišné skutečnosti, myslící vědomí a svět těles, které nemají navzájem nic společného. V lidském těle spatřuje pouhý stroj.⁵⁶ Na základě této představy nemůže být pochopena celistvost ani jednota člověka. Racionalismus redukuje rozměr člověka pouze na myslící subjekt a soustředí se jen na duchovní stránku. Člověk se chápe jako autonomní rozum. V idealismu se pak člověk vidí jako absolutní rozum a veškerá lidská skutečnost je považována za duchovní dění. Na druhé straně empirismus, pokládá empiricko-materiální skutečnost za jedinou objektivně poznatelnou skutečnost a lidské poznání redukuje na smyslové vnímání.⁵⁷

Immanuel Kant se pokouší překonat rozdíly mezi racionalismem a empirismem svou transcendentální reflexí o čistém rozumu, který staví jako podmínku možnosti poznání. Lidský rozum je dán konečností a je vázán na smyslovost.⁵⁸ Kant rozděluje člověka na nositele praktického a čistého rozumu. Člověk je plně autonomní, svobodná bytost a místo Boží je vyplněno také člověkem.⁵⁹ Naproti tomu idealismus se snaží získat zpět absolutní horizont poznání a člověka vidí jako čistě rozumovou bytost. Obraz člověka tak neukazuje celého člověka a neuplatňuje osobní jedinečnost člověka v jeho svobodě a odpovědnosti. Myšlení se tak netýká konkrétního člověka.⁶⁰

⁵⁴ Srov. CORETH, E. *Co je člověk?* s. 28 - 29.

⁵⁵ Srov. tamtéž, s. 29.

⁵⁶ Srov. PECKA, D. *Člověk: filosofická antropologie 1.* s. 259.

⁵⁷ Srov. CORETH, E. *Co je člověk?* s. 29 – 30.

⁵⁸ Srov. tamtéž, s. 30 – 31.

⁵⁹ Srov. PECKA, D. *Člověk: filosofická antropologie 1.* s. 290.

⁶⁰ Srov. CORETH, E. *Co je člověk?* s. 31 – 32.

1.3.4.2 Sociálně-politické teorie

V období humanismu vznikají zejména utopické projekty o nové a dokonalejší společnosti. Utopičtí humanisté rozvíjí mýtus o tom, že pro lidstvo nastane šťastná epocha. Rozvíjí snahy o harmonickou a spravedlivou společnost. Vycházejí z dávného lidského přání po dokonalejší společnosti a šťastném člověku.⁶¹ Italský politický myslitel Niccoló Machiavelli se pokusil sjednotit politiku s psychologií. Jako velký znalec člověka spatřoval veškeré lidské motivy v osobním prospěchu a zájmech. Správný vladař by měl s každým jednotlivcem jednat metodou cukru a biče. Machiavelli považoval politiku za formu manipulace s lidmi a v politickém úspěchu spatřoval jediné hodnotící kritérium. Politický termín „*Machiavelismus*“ je spojován s uměním lstivosti, předstíravosti a bezohledným uplatňováním vůle silných osobností. Jde o utilitární chápání politiky, která je zcela oproštěna od morálky.⁶²

Thomas Hobbes upřednostňuje člověka jako jednotlivce před prioritou státu. Člověk podle něho podléhá žádostivosti, vášním a pudům, se kterými souvisí i egoismus člověka. Hlavním motivem lidského konání je vlastní prospěch a sláva. Hobbes popisuje jakýsi přirozený stav, kdy neplatily žádné zákony a neexistoval stát. V sociálních vztazích se uplatňovaly principy síly. Člověk byl osamělý, slabý, a tak začal být tento stav neudržitelný. Vznikla myšlenka o společenské smlouvě mezi všemi jednotlivci, ve které se vzdávají neomezeného práva a všech věcí ve prospěch ostatních. Lidé přicházejí o neomezenou svobodu a získávají pocit bezpečnosti, který jim na základě stanovených zákonů garantuje stát. Hobbesova teorie je zdůvodněním absolutizmu. Jen tím, že lidé odevzdají svá práva a svobodu absolutní a suverénní moci, překonají chaos a anarchii. Svrchovaná moc existuje v samotném panovníkovi, který nepodléhá žádné kontrole, jeho vůle je všemocná a stojí nad zákony. Podle Hobbese člověk může volit pouze mezi přirozeným stavem (anarchií) nebo absolutním podřízením se státní moci. Mravnost nalezne člověk až ve společenském sjednocení.

⁶¹ Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 54 – 56.

⁶² Srov. MACHIAVELLI, N. *Učitel vládarov*. s. 8.

Nerovnost jedinců nezávisí na jejich vlastní iniciativě, ale na faktu o zrození v určité společenské třídě.⁶³

1.3.5 Antropologický obrat

V moderní filosofii se stále projevuje snaha o překonání dualismu ducha a přírody a zároveň potřeba najít jediný princip pro vysvětlení světa i člověka.⁶⁴ Antropologický obraz značí záměr 16. století, který zkoumá člověka ve své individuální zkušenosti se sebou samým. Vzniká jako reakce proti racionalistickému a idealistickému zúžení obrazu člověka. Antropologické myšlení se vyvíjí následujícími směry, které lze shrnout do tří hlavních skupin.⁶⁵

Šířící se materialismus přinesl v 18. století podstatnou změnu v obraze člověka. Již se nepřihlíží k duchovní stránce člověka, ale je na něj pohlíženo jako na hmotnou věc, stejně jako na ostatní věci. Existuje pouze hmotné bytí. K šíření materialismu přispěly myšlenky Charlese Darwina o nepřetržitém vývoji života a teorie přirozeného výběru. V čistě přírodovědecké teorii Darwin tvrdí, že se uskutečňují náhodné mutace dědičnosti na principu boje o život. Zachovány zůstávají nejsilnější formy a ty nezpůsobitelné k životu vymírají. Ernst Haeckel přeměnil Darwinovu teorii na filosoficko-světonázorové učení, kterým konfrontuje křesťanský obraz člověka a světa. Vystupuje proti učení o duši, nesmrtelnosti, svobodě i víře v Boha. Čistým materialismem překonává dualitu ducha a hmoty.⁶⁶

Darwinovo učení ovlivnilo také Friedricha Nietzscheho. V člověku spatřoval produkt vývoje, který dosud nedospěl svého cíle. Cíle může dosáhnout pouze svobodnou soutěží lidí mířících k moci a pak se stane nadčlověkem. V Nietzschevě antropologii spatřujeme již evolucionistické rysy. Darwinismus sahá i k počátkům marxisticko-materialistického názoru, kde člověk existuje jako hmotná skutečnost.

⁶³ Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 57 – 58.

⁶⁴ Srov. PECKA, D. *Člověk: filosofická antropologie 1*. s. 293.

⁶⁵ Srov. CORETH, E. *Co je člověk?* s. 32.

⁶⁶ Srov. tamtéž, s. 32 – 37.

Evoluční teorie tvrdí, že během vývoje se vytváří jak biosféra tak i „noosféra“, považovaná za oblast duchovního vnímání člověka.⁶⁷

Dalším směrem je existencialismus, který vznikl jako reakce na nesouhlas s filosofií idejí a přiklání se ke konkrétnímu bytí. Vychází z konkrétní zkušenosti člověka, z bezprostřednosti sebe-prožívání a v rozumění sobě samému.⁶⁸ Existencialismus lze chápat jako filosofii skutečnosti. Existuje pouze individuální člověk v prostoru a čase, nyní a zde. Lidské bytí je darované a zapůjčené, jediné vlastní jsoucno je Bůh sám. Člověk je chápán jako nic, se kterým se zachází jako s něčím. Existence vyjadřuje probuzení z pocitu lidské velikosti, je cestou k pokoře. Nejnižší hranicí existence je holé bytí. Člověk se utváří svými dovednostmi, vůlí a svou činností. Může tak zemřít větší, než jak byl zrozen. Existencialismus byl také považován jako cesta individua ke své svobodě, jehož hlavním úkolem je najít smysl života v rozvoji jednání. Člověk má činit a v činění se uskutečnit, tím dojít ke své esenci. Člověk je odpovědný za své činy a tak je existence čistou svobodou.⁶⁹

Dalším směrem je personalismus, který zdůrazňuje specifický charakter lidského bytí a interpersonálního vztahu. Člověk není viděn izolovaně, ale jako člověk ve svém světě. Kromě své nezrušitelné jedinečnosti je chápán v osobním vztahu k někomu druhému. Svět člověka je tak světem sociálním. Člověk je bytostí personální i sociální, nachází se v celku společenství a prožívá sebe ve vztahu k ty i my.⁷⁰

Další směr fenomenologie se snaží prozkoumat celkový fenomén lidského bytí a jeho metafyzicko-ontologickou rovinu. Filosofická antropologie má své začátky u Maxe Schelera, který se snaží popsat bezprostředně daný fenomén. Pro Schelera má člověk význam filosofický a přírodovědný. Vychází ze srovnání mezi lidským a živočišným chováním. Základní rozdíly spatřuje v otevřenosti vůči světu u člověka a vázanosti na prostředí u živočichů. V duchu vidí zvláštní postavení člověka. Oproti

⁶⁷ Srov. CORETH, E. *Co je člověk?* s. 32 – 37.

⁶⁸ Srov. tamtéž, s. 37.

⁶⁹ Srov. PECKA, D. *Člověk: filosofická antropologie I.* s. 357 - 359.

⁷⁰ Srov. CORETH, E. *Co je člověk?* s. 41 – 42.

zvířeti se člověk jeví biologicky jako nedokončený, pudově chudý, jako bytost s nedostatky, které kompenzuje vlastním duchovním jednáním.⁷¹

1.3.5.1 Osvícenské chápání člověka

Osvícenské politické koncepce stavěly především na respektování přirozených lidských práv člověka. Osvícenští myslitelé zdůrazňovali suverenitu jedince a jeho schopnost poradit si se všemi problémy za pomoci rozumu. V rozumové činnosti spatřovali specifickou lidskou vlastnost, která charakterizuje podstatu člověka. Osvícenský optimizmus nabýval přesvědčení o rozumnosti člověka, o jeho neomezeném mravním zdokonalování a o rovnosti lidí všech národů či ras. Politická angažovanost a seberealizace se odvíjela od dispozic každého jednotlivce. Hugo Grotius považuje rovnost a svobodné lidské sebeurčení za těžiště přirozeně-právního myšlení.⁷²

Pro Johna Locka jsou rozhodující pojmy svoboda a smlouva. Svobodu rozděluje na svobodu přirozeného stavu a na svobodu politické společnosti. Jediným omezením přirozené lidské svobody je rozum. Trestat přestupky proti lidské přirozenosti tak mají právo všichni jednotlivci. V občanské společnosti toto právo připadá pouze politické moci. Z pohledu bezpečnosti života jedinců se politická společnost jeví jako svobodnější pro jednotlivce. Locke je jedním ze zakladatelů politického liberalismu. Jednotlivci zakládají občanskou společnost na základě smlouvy, s cílem ochránit svá práva a svobody. Na základě lidské přirozenosti jsou si podle Locka všichni rovní a svobodní. Proto bez souhlasu druhého si nelze nikoho podrobit politickou mocí.⁷³

Jean-Jacques Rousseau ve svých politických teoriích spojil ideál rovnosti s ideálem svobody. Za přirozený stav považuje dobu nenávratně ztraceného lidského štěstí, kdy člověk jednal ve shodě s pudy a vrozenými sklony. Všichni lidé si byli rovni, protože tam kde neexistovalo vlastnictví, nemohly vznikat ani žádné křivdy. Prvotní člověk měl schopnost se zdokonalovat, a to bylo příčinou vznikajících nerovností a závislostí.⁷⁴ Místo instinktů a žádosti nastupuje povinnost. Odklon od přírodního

⁷¹ Srov. CORETH, E. *Co je člověk?* s. 42 – 43.

⁷² Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 59 – 60.

⁷³ Srov. LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*. s. 85-86.

⁷⁴ Srov. ROUSSEAU, J. J. *Společenská zmluva*. In Antológia z diel filozofov. Novoveká empirická a osvietená filozofia. In BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 61.

způsobu života vede především k soukromému vlastnictví a nerovnostmi mezi lidmi. Tak zaniká přirozená svoboda a vzniká stát, který stále více prohlubuje sociální nerovnost jednotlivců.⁷⁵ Prostředkem na obnovení rovnosti a svobody má být podle Rousseaua stát, který se podřizuje člověku. V občanské společnosti svoboda lidí pramení ze stejných podmínek smlouvy pro všechny. Podle Rousseaua nemůže být svoboda bez rovnosti. Společenská smlouva má být postavena na demokratických principech suverenity lidu. Vláda tak má vycházet ze všeobecné vůle neboli ze společných zájmů občanů. Rousseau spatřuje svobodu v přímé demokracii, kde se všichni občané podílí na politických rozhodnutích a zároveň odmítá zastupitelskou vládu.⁷⁶

Představitel osvícenského racionalismu Immanuel Kant propojil etiku s politickou teorií. Člověka považuje za svobodnou a autonomní bytost jak v morálně-praktické, tak i rozumově-teoretické činnosti. Vychází z rozlišení mezi moralitou a zákonodárstvím. Morálně se může chovat pouze člověk z vědomí povinnosti. Stát se má starat pouze o věci spojené s řízením státu. V žádném případě nemá zasahovat do oblasti mravnosti. Člověk se podle Kanta snaží o dovršení mravního ideálu. Úplné dovršení lidských vloh spatřuje ve sjednocení vztahů mezi národy a aplikuje tak teorii společenské smlouvy na mezinárodní vztahy.⁷⁷ Materialističtí francouzští myslitelé dále rozvíjejí osvícenské ideje v 18. století. Vycházejí z teorie prospěšnosti a zájmu. Všeobecným zákonem mravního a společenského života lidí je snaha získat prospěch a štěstí. V každé společnosti je zájem každého člověka spojen se všeobecným zájmem.⁷⁸

1.3.5.2 Koncepce člověka v hlavních politických směrech 19. století

Politické směry 19. století se vyvíjejí pod vlivem událostí Francouzské revoluce. Začíná se rozvíjet konzervativní politické myšlení jako reakce na revoluční teror a s ním

⁷⁵ Srov. ROUSSEAU, J. J. O původu nerovnosti mezi lidmi. In BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 61.

⁷⁶ Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. Bratislava: s. 61 – 62.

⁷⁷ Srov. KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. s. 81.

⁷⁸ Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 62 – 64.

spojenou anarchií. Současně se proti konzervatismu staví liberální politické myšlení. Oba vzniklé politické směry byly podrobeny kritice novým společensko-politickým proudem socialismem. Hlavním rozdílem mezi těmito třemi politickými směry byl postoj k procesu industrializace a modernizace společnosti. Socialisté tvrdili, že průmyslový kapitalismus je nespravedlivý a liberalisté rozvoj industrializace podporovali. Konzervativcům šlo zejména o udržení tradičních společenských hodnot. Období 19. století je tak plné velkých politických hnutí, ideologií a zápasů.⁷⁹

Jako protiklad osvícenského racionalismu se začaly formovat iracionalistické směry, založené na instinktech a vášních člověka. Zakladatelem konzervatismu je Edmund Burke, který spatřuje utilitarismus a ateismus jako výsledek racionalismu. Podle něho zejména citové vazby integrují společnost a historii.⁸⁰ Konzervatismus kritizuje politické teorie jako liberalismus a socialismus, protože jsou postavené na racionalistickém myšlení a podporují reformy i revoluce. Rovnost i sociální spravedlnost považuje za nebezpečné, jsou-li používány v programech na přetvoření společnosti.⁸¹

Konzervatismus je považován za filosofii lidské nedokonalosti. Zastává názor, že člověk je nedokonalý, psychologicky omezený a závislý tvor, který má strach z izolace a nestability. Původ nemorálního chování spočívá v člověku samotném, stejně jako přirozená sobeckost a chamtivost. Zločin považuje za důsledek přirozených lidských vášní. Společnost vzniká na základě přirozených společenských instinktů, kde důležitou roli hraje především rodina. Konzervativní myslitelé považují rodinu za základní jednotku stability ve společnosti. Morální základ společnosti utváří náboženská víra. Společenský pořádek by měl podle konzervativců chránit i soukromé vlastnictví, jehož důvodem je i majetková nerovnost, která přirozeně diferencuje lidskou společnost. Majetek tak může podporovat důležité společenské hodnoty jako jsou respektování zákonů, autority či společenského zřízení. Upevnění soukromého vlastnictví je podmínkou pro soulad ve společnosti.⁸²

⁷⁹ Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 67 – 68.

⁸⁰ Srov. BURKE, E. *Úvahy o revoluci ve Francii*. s. 95.

⁸¹ Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 59.

⁸² Srov. tamtéž, s. 69 – 70.

Liberalní teorie zastávají také stejný názor na soukromé vlastnictví jako konzervativní teorie a zdůrazňují práva všech jednotlivců. Ústřední úlohu však zaujímá svoboda člověka.⁸³ Podle Isaiaha Berlina existuje negativní a pozitivní lidská svoboda. Za politickou negativní svobodu je považována oblast, kde člověk může konat bez zásahu jiných lidí. Svoboda v pozitivním smyslu vyjadřuje přání člověka být svým vlastním pánem.⁸⁴ V politické oblasti mají na negativní svobodu nárok ti, kteří se chtějí vzepřít nezákonné vládě a na pozitivní ti, kteří chtějí jednat podle vlastního úsudku. Pro liberalistické teorie na evropském kontinentě znamenala svoboda svobodu od něčeho, například od státu, církve či tradice.⁸⁵ V anglosaské tradici liberalismus zdůrazňuje jednotlivce před společností a rozvoj individuality jako nejvyšší hodnoty. Stát by měl sloužit pro potřeby lidu. Anglosaská tradice se snaží zajistit možné minimální podmínky důstojného lidského života.⁸⁶

Jeden z myslitelů liberálního proudu Jeremy Bentham tvrdí, že hlavním motivem pro konání člověka je jeho přirozený zájem. Původní jednotkou politické společnosti je právě člověk se svými hospodářskými zájmy. Bentham také hovoří o přirozeném lidském úsilí dosáhnout štěstí a zároveň se vyhnout utrpení. Svoji etickou i politickou teorii vytvořil právě na základě prospěšnosti činu tj. „utilitarizmu“. Základním heslem jeho učení je dosáhnout co největšího možného štěstí pro co největší počet lidí.⁸⁷ Ekonomické základy liberálního učení položil Adam Smith, který tvrdil, že zájmy společnosti i jednotlivce jsou v souladu.⁸⁸ Podle Smitha by stát neměl v žádném případě zasahovat do ekonomické sféry, ale naopak nechat všem účastníkům svobodu v oblasti hospodářského rozhodování. Podle Johna Stuarta Milla je lidská individualita ve společnosti možná pouze za předpokladu svobody svědomí, myšlení a slova u každého jedince.⁸⁹

⁸³ Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 70.

⁸⁴ Srov. BERLIN, I. Dva pojmy slobody. In *O slobode a spravodlivosti*. s.23.

⁸⁵ Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 71.

⁸⁶ Srov. NOVOSAD, F. Súčasný liberalizmus: dohodnúť sa o spravodlivosti. In *O slobode a spravodlivosti*. In BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 72.

⁸⁷ Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 73.

⁸⁸ Srov. SMITH, A. Pojednání o podstatě a původu bohatství národu. In BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 73

⁸⁹ Srov. MILL, J. S. O slobode. In BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 75.

V 19. století se začínají rozvíjet i socialistické koncepce, které mají dvě základní tendence. Za prvé, pouze rovnost lidí ve společnosti je považována za sociální spravedlnost. A z toho plyne i druhá tendence usilující o odstranění soukromého vlastnictví, které přispívá právě k sociálním nerovnostem.⁹⁰ Myšlenka naprosté sociální rovnosti však sahá již do 15. století, kde byla základní ideou klasického utopického komunismu.⁹¹ Podle Saint-Simona lidstvo teprve očekává zlatý věk, kdy se celá společnost stane kolektivní pracovní dílnou. Náplň státu shledává v organizování výroby.⁹² I Karel Marx se zabývá antropologickou problematikou. Zastává názor o nutnosti překonat náboženské předsudky, pro získání duchovní emancipace člověka. Lidskou podstatu chápe jako souhrn společenských vztahů, kdy během lidského vývoje musí být každý zapojen do společenské praxe. Přírozenost člověka se tak formuje společenskými podmínkami a životními zkušenostmi. Pochopit člověka lze pouze prostřednictvím sociální třídy, ke které jedinec patří. Proto je Marx pro přetvoření společenských vztahů, které dokáže změnit revoluční cestou proletariát a dosáhnout tak svobody pro celé lidstvo. Dosáhnout pravé lidské podstaty lze podle něho jen zrušením soukromého kapitalistického vlastnictví a nastolením komunistické společnosti.⁹³

1.3.5.3 Dimenze člověka v politické filosofii 20. století

V dobách společenských krizích a krizí hodnot vyvstává potřeba reflexí filosofické antropologie i politické filosofie s největší naléhavostí. Mezi zásadní krize 20. století patří zejména období nihilismu a obě Světové války, během kterých docházelo k masovému vyvražďování ve jméně totalitních ideologií. Na politické scéně přetrvávají politické směry, které svá východiska formulovaly především v 19. století. Tyto tradiční směry jako je liberalismus, konzervatismus a socialismus jsou již konsolidované a mají vyhraněné teoretické koncepce o člověku. Navíc vznikají nové proudy, jako je feminismus či nacionalismus, které vycházejí z komplexnosti člověka

⁹⁰ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie*. s.255.

⁹¹ Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 76.

⁹² Srov. SAINT-SIMON, H. Výbor z díla. In BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 76-77.

⁹³ Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 78 - 79.

zdůrazňující jen jeden aspekt. Největší myšlenkové změny se udály v nejuživnější směru 20. století, v liberalismu. Moderní liberalismus zastával názor, že stát by měl mít zodpovědnost za poskytování zdravotních a sociálních služeb. Myšlenka minimálního státu se tak proměnila na „welfare-state“ nebo-li v podpůrný sociální stát. Ideji liberalismu se navíc promítly i v podstatných mezinárodních dokumentech jako je Atlantická charta nebo Deklarace práv člověka, která byla schválena shromážděním OSN v roce 1948.⁹⁴

Velmi diskutovaným tématem se stala v 70. letech sociální spravedlnost. Podle Johna Rawlse spravedlivý sociální pořádek může vzniknout pouze v prastavu, tj. v počátečním stavu, kde jsou si všichni rovni a svobodní. Spravedlivá dohoda vznikne na základě rozumného zájmu všech. Veškeré sociální hodnoty jako svoboda, majetek či příjmy se mají přerozdělovat rovnoměrně. Rawlsova spravedlivá společnost je taková, kde se bohatství přerozděluje systémem sociální spravedlnosti ve prospěch nejméně bohatých lidí ve společnosti.⁹⁵ Nozickova koncepce sociální spravedlnosti hovoří o státu, který vzniká bez jakéhokoliv omezení přirozených lidských práv. Takto vzniklý minimální stát by měl chránit především lidský život, svobodu, dodržování smluv, vlastnictví a v poslední řadě ochranu před vnějšími riziky. Pokud stát zasahuje do jiných oblastí, musí vždy porušovat přirozená lidská práva. Nozick považuje nerovnoměrné bohatství za sociálně spravedlivé, bylo-li nabyto řádně.⁹⁶ Rawlsův systém sociální spravedlnosti představuje východiska pro demokracii sociálního státu a bude reprezentovat levicové verze liberalismu. Nozick naopak reprezentuje pravicový liberalismus a zasazuje se proti sociálnímu státu.⁹⁷

Od počátku druhé poloviny 20. století přichází nový filosofický a kulturní proud postmodernismus. Postmodernismus bojuje proti myšlence evoluce a pokroku, klade důraz na rozmanitost a typické hodnoty všech kulturních útvarů. Teorie postindustriální společnosti vychází z poznání, že industriální společnost přispěla ke zmrzačení člověka

⁹⁴ Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 81 - 91.

⁹⁵ Srov. RAWLS, A. A *Theory of Justice*. In BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 92.

⁹⁶ Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 92 – 93.

⁹⁷ Srov. NOVOSAD, F. *Dohodnúť sa o spravodlivosti*. In BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 93.

jako osobnosti a k ekologickým problémům. V tomto období se velmi rozvíjí vlna zelených hnutí.⁹⁸

2 POLITICKÉ IDEOLOGIE SOUČASNOSTI

„Ideologie se měla – v protikladu k tradičním představám o vládnutí a státu – stát vědou o tom, jak učením a rozšiřováním objektivní pravdy a správných myšlenek vytvářet „nového člověka“ nepoplatného dogmatům a pověrám. Přeneseně tedy ideologie korespondovala pradávám představ lidí o uskutečnění dokonalého člověka.“⁹⁹ „Všechny ideologie jsou utvářeny sociální a dějinnou situací, ve které se formují, a politickými tužbami těch, kterým slouží. Politické ideje pomáhají formovat i povahu politických systémů. Systémy vládnutí ve světě se výrazně liší a vždy jsou spjaty s určitými hodnotami či principy.“¹⁰⁰

Dosud se nepodařilo sjednotit definici ideologie, existuje mnoho definic, které si navzájem konkurují.¹⁰¹ Z etimologického hlediska znamená pojem ideologie nauku o idejích. Termín ideologie pochází z Francie 18. století jako produkt osvícenství. Pojem ideologie prosazoval za francouzské revoluce společenský teoretik Antoine Destutt de Tracy, který pod tímto termínem spatřoval novou vědu o idejích, tak zvanou „ideu-logii“.¹⁰²

Ideologii lze považovat za provázaný soubor idejí, které tvoří základ organizovaných politických postupů. Jsou utvářeny dějinnou a sociální situací, ve které se formují na základě představ o člověku. Každá ideologie hodnotí stávající stav a zároveň přináší žádoucí vizi do budoucnosti s objasněním postupu ke změně. Ideologii lze tedy chápat jako soubor principů, teorií či doktrín, které přispívají ke zkoumání intelektuálního procesu. Tvoří rámec pro politické pátrání.¹⁰³ Jde tedy o názory, které

⁹⁸ Srov. HOLZBACHOVÁ, I. *Dějiny společenských teorií*. s. 83 - 84.

⁹⁹ Cit. KROUPA, J. a kol. *Politologie*. s. 54.

¹⁰⁰ Cit. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 20 – 21.

¹⁰¹ Srov. STANKIEWICZ, J. W. *Hledání politické filosofie: ideologie na sklonku dvacátého století*. s. 423.

¹⁰² Srov. KROUPA, J. a kol. *Politologie*. s. 54.

¹⁰³ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 20 – 29.

představují odůvodnění politické činnosti. Způsoby jejich realizace se pak stávají prvkem politické doktríny.¹⁰⁴ „*Politická ideologie je uceleným myšlenkovým systémem, který je využíván jako model pro řízení státu či jiné politické jednotky.*“¹⁰⁵

Politické ideologie se označují také jako soubor kréd, tradic, jako politická filosofie či světový názor. Mezi sebou navzájem uskutečňují boj o pravdivost svých principů, pojmů či termínů. Ideologie si nárokuje odhalit pravdu o tom, jak společnost funguje a jak by fungovat měla. Lze si je vysvětlit jako „režimy pravdy“, které jsou vždy spojené s mocí.¹⁰⁶ Každé politické myšlení by mělo být pravdivým poznáním politické reality. Všechna kritéria pravdivosti jsou přejatá z filosofie, teologie či jiných věd.¹⁰⁷ „*Ideologie strukturuje jak naše myšlení, tak naše jednání.*“¹⁰⁸ Ve světě plném protichůdných pravd, hodnot i teorií se ideologie pokouší upřednostňovat určité teorie před jinými. Ideologie napomáhají vybudovat vztah mezi skupinami i jednotlivci a současně vztah se strukturou moci, kterou buď oslabují či opravňují.¹⁰⁹ „*K ideologiím se lidé nehlásí proto, že obtoží v nějaké prověrce či logické analýze, ale protože jednotlivcům, skupinám a společností pomáhají vyznat se ve světě, ve kterém žijí.*“¹¹⁰ „*Jádrem ideologie jsou určité hodnoty, které jsou považovány z hlediska zájmů určité sociální skupiny za žádoucí a na které se tato skupina orientuje.*“¹¹¹

2.1 Klasifikace ideologií

Během pokusů o roztržení vztahů mezi politickými ideologiemi se nejpoužívanějším způsobem stalo použití tzv. „levoprávního politického spektra“. Jedná se o lineární politické spektrum, které označuje výrazy střed, levice a pravice. Pojmy levice a pravice mají své počátky v období Francouzské revoluce, podle toho, jak se

¹⁰⁴ Srov. KROUPA, J. a kol. *Politologie*. s. 54.

¹⁰⁵ Cit. CABADA, L., KUBÁT, M., a kol. *Úvod do studia politické vědy*. s. 178.

¹⁰⁶ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 28 – 32.

¹⁰⁷ Srov. PROROK, V., LISA, A. *Politologie*. s. 74.

¹⁰⁸ Cit. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 28 – 32.

¹⁰⁹ Srov. tamtéž, s. 32.

¹¹⁰ Cit. tamtéž, s. 32.

¹¹¹ Cit. PROROK, V., LISA, A. *Politologie*. s. 192 – 193.

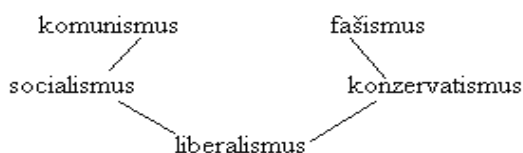
zástupci různých společenských stavů usadili během prvního zasedání Generálních stavů roku 1789. Aristokraté, kteří se zastávali krále, seděli po jeho pravici. Po králově levici se usadili radikálové, příslušníci třetího stavu. Podobným zasedacím pořádkem se řídila i další francouzská shromáždění. Pojem pravice začal být chápán tak, že charakterizuje reakcionářské čili monarchistické sklony. Zatímco levice označuje revoluční sklony. V současné době dělení na levici a pravici v politice již neodráží vztah mezi revolucí a reakcí.¹¹²

Lineární politické spektrum vyjadřuje zejména názory na rovnost a hospodářskou politiku. Levice vyznává rovnost a pravice ji na druhé straně odmítá. Problematika rovnosti souvisí i s odlišnými postoji k vlastnictví. Komunisté jako představitelé krajní levice zastávají státem plánovanou ekonomiku, zatímco konzervativci obhajují volnou soutěž a soukromé vlastnictví.¹¹³

komunismus – socialismus – liberalismus – konzervatismus – fašismus

*Obrázek č. 1: Lineární politické spektrum.*¹¹⁴

Lineární politické spektrum bylo kritizováno především za to, že ideologie na opačných koncích tj. fašismus a komunismus mají podobné prvky. Oba tyto politické režimy zastávaly utlačovatelské či totalitní formy vládnutí. Proto se začalo používat alternativní spektrum, které má podobu podkovy. Tvar podkovy charakterizuje sbližování krajností na levici i na pravici a současně poukazuje na jejich odlišnost od ostatních politických ideologií na spektru.¹¹⁵



¹¹² Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 32 – 33.

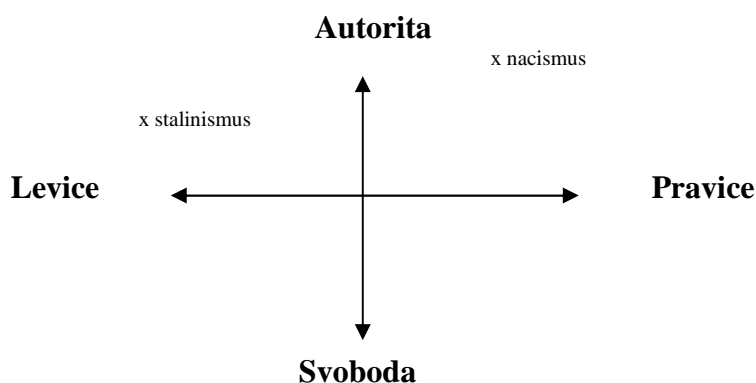
¹¹³ Srov. tamtéž, s. 32 – 33.

¹¹⁴ Srov. tamtéž, s. 33.

¹¹⁵ Srov. tamtéž, s. 34

Obrázek č. 2: Podkovovité politické spektrum.¹¹⁶

Další politické spektrum vytvořil psycholog Hans Eysenck. K levoprávnímu spektru vyjadřující ekonomické poměry přidal vertikální osu vyjadřující sociální sféru. Na jedné straně vertikální osy jsou zobrazeny „zaryté“ názory čili autoritářské a na druhé demokratické čili „měkké“ postoje. Veškeré politické ideje tak lze vložit jak na osu levoprávní, tak i na vertikální osu vyjadřující měkkost a tvrdost. Pomocí Eysenckova spektra je možné poukázat na rozdíly a podobnosti v jednotlivých idejích.¹¹⁷



Obrázek č. 3: Dvourozměrné spektrum.¹¹⁸

V současné době se vede spor o význam rozdělení politického spektra na levice a pravici, o jejich povaze a hodnotách.¹¹⁹ Je to tím, že „pravičáci“ i „levičáci“ se potýkají s novými složitými problémy, na které reagují více či méně stejně. Je to způsobené především tím, že chtějí vyhovět požadavkům svých voličů. Stanovují si v podstatě podobné volební programy a vymezují si před sebe stejné krátkodobé cíle.¹²⁰

¹¹⁶ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 34.

¹¹⁷ Srov. tamtéž, s. 34 – 35.

¹¹⁸ Srov. tamtéž, s. 35.

¹¹⁹ Srov. BOBBIO, N. *Pravice a levice: důvod a smysl rozdělení politické scény*. s. 6.

¹²⁰ Srov. tamtéž, s. 50.

2.2 Klasické politické ideologie

„Základní důvody, kterými hlavní politické směry rozvíjející se v 19. století zdůvodňují své politické teorie, jsou převážně antropologické, vycházejí z určitého chápání člověka, kterým podmiňují společenskou rovnost i společenskou nerovnost.“¹²¹

„Na začátku moderní politické filosofie byla logika zdánlivě velmi jednoduchá: postavení jednotlivce musí zodpovídat přirozenému stavu, tento přirozený stav byl určený charakterem člověka jako přírodní bytosti, která potom tvořila „axiómu“, z které bylo odvozované „sociálně“. Od začátku se však filozofové nebyli schopni shodnout, jaký vlastně je onen člověk v přirozeném stavu. Logickým odvozením z této „axiómy“ se rozpracovali tři koncepce člověka: liberální koncepce člověka, konzervativní koncepce člověka, sociální koncepce člověka.“¹²² Uvedené proudy přetrvávají na politické scéně ve 20. století, stejně tak jako jejich vzájemná konfrontace a politická soutěž těchto směrů. Svá filosofická východiska formulovali především v 19. století a ve stoletích předcházejících. Tyto klasické a nejlivnější politické proudy vstupují do 20. století již konsolidované, mají již rozpracovanou svou filosofii na základě vyhraněných teoretických koncepcí člověka. Klasické politické ideologie a jejich antropologické koncepce ovlivnily také nejvíce politickou scénu v České republice.¹²³

2.2.1 Liberalismus

„Liberální koncepce člověka vede k větší pluralitě v chápání rovnosti. Protože navazuje na humanistická východiska, hovoří o určité společenské rovnosti lidí, chápe ji však jen jako rovnost před zákonem a případně jako rovnou startovací čáru ve společnosti otevřené pro kariéru a sociální mobilitu. Ve státoprávní oblasti navazuje na

¹²¹ Cit. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 80.

¹²² Cit. KREJČÍ, O. *Transformácia a politická filozofia*. In BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 48.

¹²³ Srov. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 89.

Johna Locka s jeho liberálně-parlamentně pojaté státní suverenity a z části na radikální demokraticismus Jeana-Jacquesa Rousseaua.“¹²⁴

Liberalismus je politická ideologie, která se rozvíjela od 17. století v Anglii. Slovo latinského původu *liberta*, anglicky *liberty* znamená svobodu. Již samotný název poukazuje na hlavní hodnotu tohoto směru, kterou je svoboda jednotlivce.¹²⁵ Liberalismus odrážel zejména zájmy rozvíjející se střední třídy, která vystupovala proti pozemkové aristokracii. Liberálové kritizovali absolutní moc monarchie a prosazovali ústavní (konstituční) a později také reprezentativní vládu. Především 19. století bylo považováno za století liberalismu. Liberalismus formoval svými idejemi západní politické systémy, které se začaly označovat jako liberální demokracie. Systémy jsou konstituční a zároveň reprezentativní, neboť se snaží garantovat svobodu občanů, omezit státní moc a politické funkce jsou získávány ve volbách. Liberalismus je považován za ideologii industrializovaného Západu.¹²⁶ Za hlavní představitele jsou považováni Baruch de Spinoza, Charles Montesquieu, Immanuel Kant, John Stuart Mill, John Lock, v ekonomické problematice především Adam Smith, Friedrich Hayek a Michael Friedman.¹²⁷

Liberalismus zastává silné morální hodnoty a ideologický postoj. Mezi nejvýznamnější principy a názory, které jsou založené na liberálních představách o člověku, patří:¹²⁸

- a) *jednotlivec* – každý jedinec má svoji specifickou cenu a jedinečnost. Jednotlivci jsou definováni především svými vlastnostmi a kvalitami. Liberalisté zastávají názory individualismu. Zastávají přesvědčení, že jednotlivec má mnohem větší význam než sociální skupina či útvar. Veškeré politické teorie by měly mít ve svém centru právě jednotlivce.¹²⁹
- b) *svoboda* – nejvyšší politickou hodnotou liberální ideologie je svoboda individua, která je nadřazena před rovností i spravedlností. Žádoucí mírou svobody je ta,

¹²⁴ Cit. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 81.

¹²⁵ Srov. DAVID, R. *Politologie: základy společenských věd*. s. 245.

¹²⁶ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 41 – 44.

¹²⁷ Srov. DAVID, R. *Politologie: základy společenských věd*. s. 247.

¹²⁸ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 41 – 51.

¹²⁹ Srov. tamtéž, 41 – 51.

kteřá je v souladu se svobodou ostatních. Stát by měl mít roli pouze nočního hlídače.¹³⁰

- c) *rozum* – liberálové zastávají názor, že lidé jsou bytosti racionální a myslící. Přiklání se k racionalismu, který je přesvědčen, že strukturu světa lze odkrýt pouze rozumem. Na základě víry v rozum jsou liberálové předpojatí vůči paternalismu a věří v pokrok. Kladou veliký důraz na vzdělání, na důležitost diskuse a argumentace.¹³¹
- d) *spravedlnost* – pro liberály znamená spravedlnost to, že každý dostane, co mu náleží, hlavně co se týká odměn a trestů. Teorie spravedlnosti je postavena na principech rovnosti.¹³²
- e) *rovnost* – liberalisté vychází z bytostné rovnosti, kde se všichni lidé rodí rovni, se stejnou morální hodnotou. Dále se řídí formální rovností, která zahrnuje jak právní rovnost před zákonem, tak politickou rovnost. Staví se proti všem společenským výhodám, které vycházejí z kritérií jako je pohlaví, rasa či sociální původ. V poslední řadě liberálové věří v rovnost příležitostí a neuznávají sociální rovnost. Ta je nežádoucí, protože se lidé nerodí stejní. Liberálové tak soudí, že je správné odměňovat zásluhy a pracovitost, věří v „*meritokracii*“ tj. vládu talentovaných a schopných. Nerovnost iniciativy tak odráží sociální nerovnost.¹³³
- f) *tolerance a rozmanitost* – tolerance znamená pro liberály snášenlivost, tedy umožnit všem hovořit, myslet i činit jinak, než ostatní, kteří s tím nesouhlasí. Tolerance je tak etickým ideálem a společenským principem ve společnosti, poukazuje na rozdíl mezi soukromou a veřejnou oblastí života.¹³⁴

Liberalismus se postupem času formuloval na klasický liberalismus a moderní liberalismus. Klasický liberalismus byl původním myšlenkovým proudem. Vyvíjel se

¹³⁰ Srov. CABADA, L., KUBÁT, M., a kol. *Úvod do studia politické vědy*. s. 140.

¹³¹ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 47 – 48.

¹³² Srov. tamtéž, s. 48 – 51.

¹³³ Srov. STANKIEWICZ, J. W. *Hledání politické filosofie: ideologie na sklonku dvacátého století*. s. 182 – 192.

¹³⁴ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 50 – 52.

v počátečních fázích industrializace, proto bývá označován jako liberalismus 19. století. Hlásí se k egoistickému individualismu, který vidí člověka jako sebe střednou bytost spoléhající se sama na sebe. Společnost tak chápou atomisticky, jako souhrn soběstačných jednotlivců. Klasičtí liberálové kladou důraz na negativní svobodu, od jakéhokoliv útlaku od ostatních. Jsou zastánci důsledné „meritokracie“, protože sociální nerovnost motivuje k práci. Stát berou jako nutné zlo a upřednostňují minimální stát, který dohlíží pouze na udržování vnitřního pořádku. V občanské společnosti spatřují vyváženost a věří v samo regulující tržní hospodářství. Liberálové navazují na řadu teorií, jako je teorie přirozených práv, utilitarismus, ekonomický liberalismus, sociální darwinismus či neoliberalismus.¹³⁵

Moderní liberalismus bývá označován jako liberalismus 20. století a jeho ideje souvisí s dalším procesem industrializace. Moderní liberalisté věří v individualitu jako jedinečnost každého jednotlivce. Hodnotu svobody spatřují v tom, že jednotlivcům umožňuje nabývat dovedností, znalostí a zručností. Zasazují se o rozvoj lidské osobnosti. Kladou důraz na pozitivní svobodu ve smyslu zdokonalování a osobního rozvoje. Sociální spravedlnost pro ně znamená i jistou míru sociální rovnosti a slušnosti, kde se bohatství rozděluje ve prospěch méně majetných. Obhajují sociální stát a rovnost příležitostí. V některých směrech překračují moderní liberalisté hranice mezi liberalismem a socialismem, především v Rawlsově teorii spravedlnosti.¹³⁶

2.2.2 Konzervatismus

„Konzervativní koncepce člověka v návaznosti na starověkou a středověkou tradici směřuje k vizi přirozené nerovnosti lidí ve společnosti a jejich organického propojení do sociální struktury. Ve státoprávní rovině navazuje na Thomase Hobbesa a Edmunda Burkeho, kde prezentuje autoritativně-konzervativní typ státní suverenity. Jedinou formu rovnosti lidí představuje rovnost před Bohem.“¹³⁷

¹³⁵ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 59 – 60.

¹³⁶ Srov. tamtéž, s. 67 – 71.

¹³⁷ Cit. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 82.

Konzervatismus pochází z latinského slova *conservare*, které znamená zachovávat. Konzervativci se tak zaměřují na zachování již osvědčených principů života a tradičních hodnot ve společnosti.¹³⁸ Slovo konzervativní má mnoho významů. Označuje umírněné chování, konformistický životní styl nebo odmítání změny. Konzervatismus se jako specifická politická ideologie používá od počátku 19. století. Ideje konzervatismu se vyvíjely v souvislosti se zrychlujícím se tempem sociálních, ekonomických a politických změn spojených s Francouzskou revolucí.¹³⁹ Kromě zachování tradičního společenského uspořádání se konzervatismus zasazoval proti překotnému vývoji, reformám, a revolucím. Konzervativní myšlení se přizpůsobovalo různým národním kulturám a tradicím, a tak mělo často odlišný obsah i podobu. Za zakladatele konzervatismu je považován Edmund Burke, který naznačoval revoluční chaos ve Francii, kde byly zapomenuty veškeré tradiční instituce. K dalším významným představitelům patří José Ortely y Gasset, Michael Oakeshott, k moderním konzervativním politikům dále Margaret Thatcherová a Ronald Regan.¹⁴⁰ Na základě konzervativních představ o člověku zastává tato ideologie především následující základní principy:¹⁴¹

- a) *tradice* – konzervativci obhajují tradice hodnot, postupů a institucí, které se v průběhu času již osvědčily. V tradici se tak uplatňuje nashromážděný rozum předků a darwinovská víra, že zvyky, které přetrvaly, prošly procesem přirozeného výběru. Tradice navíc v jednotlivcích vyvolává vědomí identity, pocity zakořeněnosti a sounáležitosti.¹⁴²
- b) *nedokonalost člověka* – konzervatismus se označuje za filosofii lidské nedokonalosti a své teorie staví na pesimistickém pohledu na lidskou přirozenost. Konzervativci zastávají názor, že lidé jsou morálně nedokonalí, tvorové psychicky limitovaní, závislí a obávající se izolace. Proto zdůrazňují

¹³⁸ Srov. DAVID, R. *Politologie: základy společenských věd*. s. 249.

¹³⁹ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 79 – 80.

¹⁴⁰ Srov. DAVID, R. *Politologie: základy společenských věd*. s. 250.

¹⁴¹ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 82 – 89.

¹⁴² Srov. CABADA, L., KUBÁT, M., a kol. *Úvod do studia politické vědy*. s. 145 – 146.

silný stát, tvrdou trestní spravedlnost a uplatňování práva pro zajištění řádu a pořádku.¹⁴³

- c) *organická společnost* – konzervativci zastávají názor, že z důvodu lidské závislosti nelze individuum oddělit od společnosti, ale naopak je součástí sociální skupiny jako je rodina, přátelé, kolegové či národ. Proto konzervativci zdůrazňují pozitivní svobodu, jejíž součástí je plnění povinností a přijímání společenských závazků mezi jednotlivci. Společnost chápou jako živý organismus, jehož jednotlivé části fungují provázaně jako samotné lidské tělo. Ideje „*organicismu*“ se projevují především v obhajobě rodiny, autority, společné morálky a tradičních hodnot.¹⁴⁴
- d) *autorita a hierarchie* - konzervativci vidí společnost od počátků hierarchickou, s jakousi danou sociální stupňovitostí. Společenskou rovnost tak vnímají jako nedosažitelnou a nepřírozenou. V nerovnosti spatřují základní rys organické společnosti, kde různé skupiny a třídy plní svou konkrétní funkci. Víra v hierarchii je podtrhována autoritou. Ta má svou podstatu v jádru společnosti a ve společenských institucích jako je rodina.¹⁴⁵
- e) *majetek* – má pro konzervativce veliký význam a spoustu psychologických i sociálních předností. Především zajišťuje bezpečnost a posiluje řadu důležitých sociálních hodnot. Vlastnictví napomáhá udržovat konzervativní hodnoty, jako jsou autorita, úcta k právu a společenskému řádu. Navíc vlastnická práva v sobě zahrnují i řadu povinností, a tak má majetek význam i pro společnost.¹⁴⁶

Konzervatismus se na základě rozličných uznávaných hodnot dělí na různé další linie. Například Paternalistický proud konzervatismu vychází z myšlenek paternalismu, kde se moc uplatňuje ve snaze konat dobro těm, kteří jsou podřízeni. Jedním z proudů je Křesťanská demokracie, která se začala vyvíjet po 2. světové válce, kdy se přihlásila k politické demokracii. Protestantská sociální teorie se zasazuje o individualismus,

¹⁴³ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 84 – 86.

¹⁴⁴ Srov. tamtéž, s. 86 – 89.

¹⁴⁵ Srov. tamtéž, s. 89 – 91.

¹⁴⁶ Srov. tamtéž, s. 89 – 91.

hodnoty usilovné práce a osobní odpovědnosti.¹⁴⁷ Dále Libertariánský proud konzervatismu upřednostňuje svobodu před ostatními hodnotami. Libertariánští konzervativci se snaží propojit ekonomiku a tradiční konzervativní sociální filosofii, která je postavená na autoritě a povinnosti. V 70. letech 20. století začínají pronikat ideje Nové pravice. Největší vliv měl tento proud v USA, prezentovaný především vládou Ronalda Reagana a dále ve Spojeném království ve spojení s vládní administrativou Margaret Thatcherové. Nová pravice vznikla spojením dvou ideologických proudů. Prvním směrem je liberální ideologie svobodné ekonomiky, reprezentovaná především teorií Adama Smitha, která zastává volný trh. Tento proud se označuje jako neoliberalismus. Druhou součástí Nové pravice je tradičně konzervativní směr, který se přiklání k sociální teorii hlásající řád, kázeň a autoritu. Tento směr je označován jako neokonzervatismus. V neposlední řadě sem patří i autoritářský konzervatismus, který věří v praktické uskutečňování vládnutí shora a v moudrost stávajících vládců.¹⁴⁸

2.2.3 Socialismus

„Socialistická koncepcie člověka navazuje též na J. J. Rousseaua a jeho chápání demokraticko-lidové suverenity, ale především přebírá jeho požadavky rovnosti, kterými usiluje o univerzalitu. Tato rovnost je však vnitřně velmi diferencovaná. Marxismus preferuje především nastolení rovnosti v sociální oblasti.“¹⁴⁹

Slovo socialistický má svůj původ v latinském slově *sociare*, které znamená sdružovat se či sdílet. Počátky socialismu sahají do období 19. století. Tato třetí základní ideologie vznikla jako reakce na ekonomické a sociální poměry, vytvořené v důsledku rozvoje průmyslového kapitalismu. Socialismus byl spojován s nástupem nové, početnější třídy dělníků v první fázi industrializace. Socialismus vznikl především jako kritika liberální tržní společnosti a pokoušel se o nahrazení průmyslového

¹⁴⁷ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 94 – 96.

¹⁴⁸ Srov. tamtéž, s. 93 – 106.

¹⁴⁹ Cit. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 81.

kapitalismu.¹⁵⁰ Politická koncepce socialismu zastává ideologii bratrství a spravedlnosti. Upřednostňuje obecné dobro nad individuálním zájmem jednotlivců, které podřizuje zájmům společnosti. Socialisté odmítají soukromé vlastnictví výrobních prostředků a volné konkurence. Za nejvýznamnější představitele jsou považováni především Karel Marx a Friedrich Engels.¹⁵¹ Ve 20. století existují dva základní proudy, a to revolučně socialistický proud (komunismus) po příkladu V. I. Lenina a dále reformně politický proud (sociální demokraté) respektující ústavní politiku. Koncem 20. století prodělal socialismus řadu porážek, včetně zhroucení komunismus a je považován za mrtvou politickou ideologii. Socialisté na základě jejich představ o člověku zformovali následující hodnoty a principy:¹⁵²

- a) *pospolitost* – lidské bytosti jsou v představách socialismu společnější tvorové, kteří jsou schopni díky síle přirozené pospolitosti překonávat sociální i ekonomické problémy. Socialisté zastávají vizi kolektivismu, kde má kolektivní úsilí větší mravní hodnotu nežli úsilí jednotlivce. Jednotlivce tak není možné oddělovat od společnosti, jedině skrze ni může sám sebe pochopit.¹⁵³
- b) *spolupráce* – na základě lidské společenskosti je přirozeným vztahem mezi lidmi spolupráce, která má morální i ekonomický význam. Touha všech přispívat k obecnému dobru je morálním stimulem jedinců ke vzájemné spolupráci. Hlavním motivem pro společný ekonomický růst a vznik družstev je péče o nejchudší jedince.¹⁵⁴
- c) *sociální rovnost* – hlavním rysem socialistické ideologie je angažovanost ve prospěch sociální rovnosti neboli rovnosti výsledků. Socialisté věří, že sociální rovnost vede ke spravedlnosti a je základním předpokladem k zajištění bratrství a sociální soudržnosti ve společnosti. Rovnost také souvisí s principem svobody, jehož jádrem je uspokojování potřeb všech lidí.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 111 – 113.

¹⁵¹ Srov. DAVID, R. *Politologie: základy společenských věd*. s. 256 – 257.

¹⁵² Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 112 – 120.

¹⁵³ Srov. tamtéž, s. 113 – 153.

¹⁵⁴ Srov. tamtéž, s. 113 – 153.

¹⁵⁵ Srov. tamtéž, s. 116 – 118.

- d) *společenská třída* – socialisté považovali za dějinné aktéry společenské třídy, na základě kterých se dají pochopit sociální i politické změny. Socialismus zastupoval především zájmy dělnické třídy. Karel Marx dělil třídy na kapitál a práci, tedy na vlastníky prostředků (buržoazie) a na pracovní síly (proletariát).¹⁵⁶
- e) *společné vlastnictví* – socialisté preferovali společné vlastnictví zaměřené na výrobní prostředky, tedy na kapitál. Soukromé vlastnictví je podle nich nespravedlivé a přináší pouze nenasytost a morálně korumpuje společnost.¹⁵⁷

Socialismus v sobě zahrnuje několik odlišných proudů, mezi které patří marxismus, sociální demokracie a třetí cesta. Marxismus jako utříděný soubor myšlenek vznikl až po smrti Karla Marxe v roce 1883, díky Marxově spolupracovníkovi Friedrichu Engelsovi. Klasický marxismus předpovídal, že kapitalismus bude svržen proletářskou revolucí. Půjde o revoluci politickou a zároveň sociální, která bude dovršena prosazením úplného komunismu. Proletářskou revolucí tak zmizí třídní rozdíly a lid se zmocní výrobních prostředků. Ortodoxní komunismus byl ovlivněn některými myšlenkami Leninovými a Stalinovými, je spojen se zkušenostmi sovětského komunismu.¹⁵⁸ Přes rozdílnost pojmů socialismu a komunismu mají tyto myšlenky mnohé společné. Vyznačují se společnou vizí společnosti založené na sociální spravedlnosti a rovnosti. Staví se proti myšlenkám liberalismu, zejména proti kapitalistickému ekonomickému systému. Odmítají vykořisťování vládnoucí buržoazní třídou na úkor třídy dělníků. Komunisté oproti socialistům jsou pro zásah ozbrojené revoluce, kterou by vedla komunistická strana. Komunisté zastávají princip pevně dané, centralizované stranicko-byrokratické organizace. Komunisté jsou v praxi nejrozhodnější stranou, která pobízí kupředu dělnické masy. Charakteristické pro komunismus je odstranění buržoazního vlastnictví.¹⁵⁹ V západní Evropě se v 60. letech rozšířila jemnější podoba marxismu, takzvaný moderní marxismus, nazývaný také

¹⁵⁶ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 118 – 120.

¹⁵⁷ Srov. tamtéž, s. 118 – 120.

¹⁵⁸ Srov. tamtéž, s. 128 – 133.

¹⁵⁹ Srov. DAVID, R. *Politologie: základy společenských věd*. s. 256.

neomarxismus.¹⁶⁰ Snažil se zformulovat klasické Marxovy myšlenky s prvky anarchismu, existencialismu a s psychologickými aspekty. Západní marxismus zastává decentralizaci státu a člověka vnímají jako střed jejich pozornosti. Revoluční naděje vkládali především do studentů a intelektuální elity.¹⁶¹

Marxistické strany, které vznikaly na konci 19. století, se často stylizovaly jako sociálně demokratické strany. Sociální demokracie měla být rovnováhou mezi státními zásahy a tržním hospodářstvím. Sociální demokraté chápou kapitalismus jako jediný možný způsob vytváření bohatství, které má být rozděleno na základě nerovnosti a chudoby. Hlavním cílem tak bylo spravedlivé rozdělování bohatství ve společnosti na základě sociální spravedlnosti a preferování větší rovnosti. Teoretickým základem sociální demokracie byly morální vize, které pocházely z humanistických a náboženských principů. Sociální demokracie se postupně odkláněla od Marxových myšlenek a přikláněla se k sociálnímu liberalismu. Sociální demokracie se nejvíce rozvinula po 2. světové válce. V závěru 20. století docházelo k ústupu této ideologie a začala ji nahrazovat modernizovaná verze sociální demokracie, tak zvaná třetí cesta.¹⁶²

Reformistické socialistické strany se začátkem 80. let 20. století distancovaly od principů i cílů sociální demokracie a prezentovaly se jako radikální střed nebo-li třetí cesta. Třetí cesta nabyla v různých zemích odlišných podob. Je spojována především s myšlenkami Billa Clintona a novými demokraty v USA, či s postoji Tonyho Blaira a novými labouristy ve Spojeném království. Třetí cesta je chápána jako ideologický proud, který se snažil propojit konkurující si proudy a sladit tak jejich protichůdné hodnoty. Třetí cesta označuje jakousi alternativu neoliberalismu a tradiční sociální demokracie. Labouristické strany zastávají dynamické tržní hospodářství a přiklánějí se ke globalizaci. Důraz kladou především na morální odpovědnost a pospolitost, která vychází ze společenské podstaty člověka. Zastánci třetí cesty ve společnosti spatřují konsens a neoddělitelně spojují práva a povinnosti. Politikové třetí cesty prosazují podnikání, slušnost, staví se za jistoty pro každého a spoléhání se na sebe sama i za vzájemnou závislost. Dále se orientují na začleňování jednotlivců do

¹⁶⁰ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 136.

¹⁶¹ Srov. DAVID, R. *Politologie: základy společenských věd*. s. 258.

¹⁶² Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 141 – 143.

společnosti, proto se reformy sociálního zabezpečení zaměřují především na lidi vyloučené ze společnosti. Podle Clintona je třeba lidem pomáhat, aby si pomohli sami. Sociální politika by tak měla umožnit přístup k práci a lidi motivovat. Podle zastánců třetí cesty by stát měl být konkurenční stát, který usiluje o prosperitu národa během rozsáhlé globalizace. Hlavní prioritou vlády má být vzdělání a rozvoj lidské osobnosti, které zvyšují zaměstnanost a prospívají ekonomice.¹⁶³

2.3 Romantické ideologie

Mezi „romantické“ ideologie řadíme nacionalismus, fašismus a anarchismus. „Tyto proudy nevycházejí z nějakých ucelenějších filosofických představ o člověku, ale z mnohosti a komplexnosti člověka. Zdůrazňují a absolutizují jen jeden aspekt.“¹⁶⁴ Nacionalismus se zrodil z nejlepších politických myšlenek a v průběhu dvou století formoval dějiny po celém světě. Během Francouzské revoluce se poprvé zrodila myšlenka nacionalismu. Vystupovala jako revoluční doktrína, která tvrdila, že národ má být svým vlastním pánem. V 19. století, které bylo označováno obdobím formování národů, vlna nacionalismu překreslila mapu Evropy.¹⁶⁵ Nacionalismus je politický směr, který vychází z přesvědčení o výjimečnosti vlastního národa. Sleduje tak politické, ekonomické i kulturní zájmy určitého národa. Nacionalisté se snažili vydobýt národní svobodu, hledali historické role a vyšší poslání národa. Ideologie nacionalismu se opírá hlavně o národ a jeho podstatné znaky jako jsou tradice, zvyky, jazyk, kultura či národní mýty. V politické oblasti usiluje především o vytvoření národního státu. Může vést až k izolovanosti a k nepřátelství vůči jiným národům.¹⁶⁶ Nacionalistické myšlenky byly využívány a spojovány téměř se všemi ideologickými směry, přesto se nacionalismus řídí principy jako jsou národ, organické společenství, sebeurčení a politika identity.¹⁶⁷

Slovo *an arché* pochází z řečtiny a znamená bezvládí. Kořeny politických anarchistických idejí se nacházejí již v taoistickém i buddhistickém myšlení a také

¹⁶³ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 149 – 159.

¹⁶⁴ Cit. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 89.

¹⁶⁵ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 155 – 156.

¹⁶⁶ Srov. DAVID, R. *Politologie: základy společenských věd*. s. 265 – 266.

¹⁶⁷ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 158.

u stoiků antického Řecka. Klasické myšlenky a principy anarchismu prvně formuloval William Godwin v roce 1793. Anarchisté usilují o zrušení vlády i práva ve víře, že jen tak vznikne přirozené společenské uspořádání.¹⁶⁸ Odmítají tak státní moc, právní řád i formální organizaci a v neposlední řadě hlásají neomezenou svobodu pro všechny jednotlivce.¹⁶⁹ Hlavním cílem anarchismu je zrušení státu a všech forem politické autority, včetně běžných nástrojů uplatňování politického vlivu jako je například zakládání politických stran.¹⁷⁰ Jen tak by lidé mohli dosáhnout maximální rovnosti a neomezené svobody.¹⁷¹ Anarchisté upřednostňují bezstátní společnost, kde by svobodní občané spravovali své záležitosti na základě dobrovolné dohody. Anarchisté mají optimistický pohled na člověka, neboť věří, že lidé jsou v jádru mravní a dobří. Oproti jiným politickým ideologiím se stoupencům anarchismu nikdy nepovedlo získat politickou moc. Anarchismus je pro své myšlenky přitažlivý zejména mezi mládeží. I když stoupci čerpají myšlenky z různých politických směrů, všichni zastávají jako nejdůležitější principy antietatismus, přirozený řád, antiklerikalismus a ekonomickou svobodu.¹⁷²

Fašismus začal vznikat ve 20. a 30. letech 20. století, tedy po 1. světové válce především v Itálii a pak v Německu. V Itálii se zrodil monopartijní fašistický stát pod vedením Benita Mussolini a v Německu byla založena socialistická německá dělnická strana pod vedením Adolfa Hitlera. Fašistické režimy vznikaly jako revolta proti moderně, idejím a hodnotám osvícenství.¹⁷³ Fašismus bývá označován jako nacionálně šovinistické a rasistické hnutí nebo také jako diktátorská forma vlády. Využívá protidemokratické ideje, nacionalistická a korporativní východiska především v době politických krizí. Principy ideologie fašismu v praxi vyústily v agresivní politické boje a vlnu terorismu.¹⁷⁴ Neexistuje jednotná definice pro vyjádření principů fašismu, ale

¹⁶⁸ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 185.

¹⁶⁹ Srov. DAVID, R. *Politologie: základy společenských věd*. s. 269.

¹⁷⁰ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 186.

¹⁷¹ Srov. DAVID, R. *Politologie: základy společenských věd*. s. 269.

¹⁷² Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 186 – 187.

¹⁷³ Srov. tamtéž, s. 209.

¹⁷⁴ Srov. DAVID, R. *Politologie: základy společenských věd*. s. 262.

pouze jakýsi soubor témat představujících jádro fašismu, mezi ně patří antiracionalismus, boj, vůdcovství, socialismus a ultranacionalismus.¹⁷⁵

2.4 Nové ideologie

Mezi takzvané „nové“ ideologie patří feminismus, ekologismus a náboženský fundamentalismus. „*Tyto proudy nevychází z nějakých ucelenějších filosofických představ o člověku, ale z mnohosti a komplexnosti člověka. Zdůrazňují a absolutizují jen jeden aspekt.*“¹⁷⁶ Náboženský fundamentalismus je chápán jako zvláštní druh nábožensko-politického hnutí a začal se šířit zejména v posledních desetiletích 20. století. Je produktem moderního světa a vyskytuje se zejména ve společnostech, které postihla krize identity. K vývoji fundamentalismu přispěla především sekularizace, globalizace a postkolonialismus. Díky šíření racionalistických myšlenek na místo náboženských hodnot došlo k velkému ústupu tradičního náboženství, a tak i k odklonu od klasických morálních principů. Náboženský fundamentalismus se tak snaží navodit původní řád a provázat opět lidský svět s tím božským. Podle náboženských fundamentalistů není možné oddělovat náboženství od politiky, protože jen tak je možné dosáhnout přetvoření celé společnosti. Fundamentalisté přistupují k náboženským idejím jako k samotnému jádru politických teorií. Mezi základní principy náboženského fundamentalismu patří náboženství a politika, angažovanost fundamentalistů, antimodernismus a militantnost.¹⁷⁷

Feminismus je ideologie ženského hnutí, usilující o dosažení politické, sociální a ekonomické rovnosti žen s muži. Prosazuje zvýšení společenské role, práv a zájmů ženy.¹⁷⁸ Feminismus vychází ze základní myšlenky, že ženy jsou pro své pohlaví znevýhodněné a s tím je třeba skoncovat. Ženská hnutí zastávala řadu rozdílných cílů, například uzákonění volebního práva žen či umělého přerušování těhotenství, zákaz ženské obřízky či rovný přístup žen ke vzdělání. Feminismus se snaží poukázat na vlnu

¹⁷⁵ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 212.

¹⁷⁶ Cit. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 89.

¹⁷⁷ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 279 – 282.

¹⁷⁸ Srov. DAVID, R. *Politologie: základy společenských věd*. s. 272.

podjatosti, která ovlivňovala způsob myšlení všech politických teorií. Počátkem 70. let 20. století se feminismus stal etablovanou ideologií, jejíž hlavní hodnoty zpochybňují základní myšlenky běžných politických teorií. Feministky bojovaly za rovnost žen a mužů, za dosažení rovnosti pohlaví. Zaměřovaly se jak na právní a politickou rovnost s muži, tak i na ekonomickou rovnost a na rovný přístup k veřejné sféře. Přesto, že se feministické myšlení podstatně diferencovalo, můžeme identifikovat jeho základní soubor témat jako jsou odlišení veřejného a soukromého, patriarchát, pohlaví a gender, v neposlední řadě rovnost a rozdílnost. Myšlenka ekonomické rovnosti žen a mužů již v současnosti prostoupila klasickými ideologiemi a ovlivnila smýšlení současných politických stran, i těch které působí v České republice.¹⁷⁹

„V minulém a ještě na počátku našeho století bylo hnutí na ochranu přírody spojeno spíše jen s romantickými snahami a obdivem k „panenské“ přírodě, případně nostalgií za mizející „idylou“ venkovského života. Rostoucí znečištění životního prostředí spojené s rozvojem průmyslu a konzumní společnosti na jedné straně a poznatky vědy na druhé straně však vedly k tomu, že znepokojení začalo zasahovat nejprve intelektuálské a později široké vrstvy obyvatel. Problematika ekologie je spojena s tzv. globálními problémy, na něž upozornil především Římský klub – mezinárodní spojení vědců a intelektuálů – jenž v roce 1972 vydal zprávu „Meze růstu“. Ukázal v ní, že pokud bude pokračovat exponenciální růst výroby a počtu obyvatelstva, dojde v dohledné době k demografické explozi a zároveň vyčerpání surovin a potravin a zničení životního prostředí, což povede ke krizi, která v dějinách lidstva nemá obdoby.“¹⁸⁰ Nebezpečí si začali uvědomovat nejen vědci, ale i část veřejnosti a stále více politiků, kteří se na mezinárodní úrovni snaží navrhnout alternativní koncepcí dalšího vývoje pod pojmem „trvale udržitelný rozvoj“.¹⁸¹ A jelikož ekologismus a s ním spojená Strana zelených má v České republice podstatné místo, budu se v této kapitole více věnovat právě ekologismu.

¹⁷⁹ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 231 – 241.

¹⁸⁰ Cit. HOLZBACHOVÁ, I. *Dějiny společenských teorií*. s. 90.

¹⁸¹ Srov. tamtéž, s. 90.

2.4.1 Ekologismus

Slovo ekologie jako první vyslovil v roce 1866 německý zoolog Ernst Haeckel. Pochází z řeckého slova *oikos*, které je označením pro domácnost nebo dům. Od 60. let 20. století je používáno narůstajícími hnutími zelených.¹⁸² Ekologismus nebo také „*environmentalismus*“ je označení pro politické a filosofické teorie, které se zabývají souvislostmi mezi přírodním a společenským prostředím. Představují soubor idejí a názorů snažících se prosadit změnu společenských, politických i ekonomických systémů, které stojí v cestě pokusům o ochranu životního prostředí.¹⁸³ Zelená politika se začíná šířit v 60. letech 20. století, ale již dříve existovala náboženství, která vyzdvihovala pojem „Matky Země“ nebo náboženství jako je taoismus, buddhismus či hinduismus. Ekologismus vznikl jako reakce na šířící se vlnu industrializace a urbanizace. Environmentalistická politika zformulovala řadu nových pojmů a politických kréd. Poukázala na problémy typu globálního oteplování, skleníkového efektu či znečišťování krajiny. Ekologismus je nová politická teorie, která vychází z vize, podle níž příroda představuje síť vztahů mezi všemi živými bytostmi a přírodním prostředím. Oproti ostatním politickým ideologiím, které se řídí antropocentrickým přístupem, zastává ekologismus egocentrický pohled na přírodu a místo lidí v ní. Za zakladatele etiky životního prostředí je považován ekolog Aldo Leopold. Podle představitelů Zelených z Německa ekologismus nestojí ani nalevo, ani napravo, nýbrž vpřed. K základním principům ekologismu patří:¹⁸⁴

- a) *ekologie* – ekologie je ústředním principem zeleného myšlení. Ekologie je obor, který se zabývá studiem organismů v jejich přirozeném prostředí a je zvláštním odvětvím biologie. Poukazuje na provázanou síť vzájemných vztahů, která udržuje celý lidský rod pohromadě.¹⁸⁵
- b) *holismus* – holismus je označení pro tezi, která tvrdí, že přírodu je možné pochopit jedině jako celek a ne prostřednictvím jejích jednotlivých částí. Holisté

¹⁸² Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 255.

¹⁸³ Srov. DAVID, R. *Politologie: základy společenských věd*. s. 276 – 277.

¹⁸⁴ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 255 – 257.

¹⁸⁵ Srov. tamtéž, s. 257 – 265.

tvrdí, že každá část má význam jedině ve vztahu k ostatním částem a celého celku.¹⁸⁶

- c) *udržitelnost* – environmentalistické hnutí klade důraz na to, že bohatství má své meze a může se vyčerpat. Zastávají zákon entropie, který se projevuje především v energetické krizi. Udržitelnost významných zdrojů vyžaduje šetrnější využívání přírodních zdrojů a odlišný přístup k ekonomické činnosti.¹⁸⁷
- d) *environmentální etika* – ekologové zastávají názor, že je třeba aplikovat lidské morální standardy i na jiné živočišné druhy a organismy. Například Peter Singer vystoupil s obhajobou péče o zvířata, která měla zásadní vliv pro vznikající hnutí za osvobození zvířat.¹⁸⁸
- e) *seberealizace* – ekologisté se zabývají povahou lidské citlivosti a seberealizace. Osobní naplnění shledávají ve vyváženosti člověka s přírodou.¹⁸⁹

Představitelé Zelených použili své ekologické myšlenky různě a tak existují i značené rozdíly mezi jednotlivými environmentalistickými hnutími. Mělká ekologie se ohlíží na lidské potřeby a cíle. Jedná se o antropocentrický směr, „*který do centra a na vrchol všech hodnot staví člověka, v němž vidí završení přírodního vývoje. Podle antropocentrismu je všechno v přírodě člověku podřízeno, příroda tu je proto, aby člověku sloužila. Člověk s ní bojuje a má právo ji využívat*“.¹⁹⁰ Věří, že člověk má zachovávat plnost svého života ve zdravém životním prostředí, které by mělo být vyšší hodnotou než spotřeba pro spotřebu. Nejvyšší hodnotou však pro ně zůstává lidský život.¹⁹¹ Představitelé mělké ekologie věří, že pokud lidstvo bude chránit přírodu, pak příroda bude nadále podporovat život lidí. Snaží se dohlížet na menší znečišťování krajiny či na snížení využívání neobnovitelných zdrojů. Hlubinní ekologové naopak nesouhlasí s antropocentrismem.¹⁹² „*Proti antropocentrismu stavějí neantropocentriční ekologové hodnotový žebříček, na jehož vrcholu není člověk, nýbrž život jako takový.*

¹⁸⁶ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 257 – 265.

¹⁸⁷ Srov. tamtéž, s. 257 – 269.

¹⁸¹ Srov. tamtéž, s. 257 – 269.

¹⁸⁹ Srov. tamtéž, s. 257 – 269.

¹⁹⁰ Cit. HOLZBACHOVÁ, I. *Dějiny společenských teorií*. s. 91.

¹⁹¹ Srov. tamtéž, s. 93.

¹⁹² Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 258 – 259.

Země není ve vesmíru jedinečná svým postavením, nýbrž tím, že se na ní vyvinul život. Hlavní hodnotou je proto tento život sám a to především jako systém, který se vytvořil na planetě a bez ní je nemyslitelný.“¹⁹³ Představitelé hlubinného ekologismu vycházejí z přesvědčení, že údělem lidského života je pomáhat udržovat přírodu.¹⁹⁴

Ekologismus lze chápat také jako průřezovou ideologii, která ovlivnila řadu politických teorií. Například ekosocialismus se zasazuje proti kapitalismu, který představuje hlavní příčinu environmentální krize. Ekoanarchisté věří v soběstačné komuny s tradičním zemědělstvím a šetrným hospodařením s přírodními zdroji. V neposlední řadě ekofeminismus chápe svět přírody jako svět ženský, který je vykořisťovaný muži.¹⁹⁵

3 ETABLOVANÉ POLITICKÉ STRANY V ČR

3.1 Politické strany

Pojem politická strana pochází z latinského slova *pars*, které znamená díl nebo část a vyjadřuje spolupůsobení části celku na jeho celkovém cíli. „*Politické strany jsou politické organizace, které jmenují kandidáty do státních institucí pod jejich vlastním jménem.*“¹⁹⁶ Politické strany hrají podstatnou roli ve všech demokratických systémech, především ve vztahu mezi občanem a politikou. Podílejí se na agregaci názorů a potřeb mezi skupinami a jednotlivci. Ovlivňují tak významně vstupy do politického systému.¹⁹⁷ Politická strana je programově i organizačně spjatá skupina osob, která usiluje o získání moci za účelem uskutečnění daných zájmů.¹⁹⁸ Jedná se o dobrovolné organizace

¹⁹³ Cit. HOLZBACHOVÁ, I. *Dějiny společenských teorií*. s. 91.

¹⁹⁴ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 258 – 259.

¹⁹⁵ Srov. tamtéž, s. 270 – 274.

¹⁹⁶ Cit. KRIEGER, S. J. *Oxfordský slovník světové politiky*. s. 641-642.

¹⁹⁷ Srov. ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie: srovnávací analýza demokratických politických systémů*. s. 87.

¹⁹⁸ Srov. KROUPA, J. a kol. *Politologie*. s. 73.

jednotlivců, které se snaží získat účast na státní moci díky podpoře občanů. Zvolením do samosprávných orgánů či zákonodárných souborů mohou plnit svůj program. Program politických stran je zaměřen na většinu oblastí života ve společnosti například týkající se sociálního zabezpečení, obrany či ekonomie a jiných. Každá politická strana se řídí svými stanovami, které obsahují programové zásady, název strany, sídlo a způsob volby stranických orgánů. Politická strana vzniká dnem zápisu do evidence a zaniká rozhodnutím soudu nebo dobrovolným rozpuštěním jejích členů. Politické strany mohou pouze iniciovat legislativní proces, jinak jsou odděleny od státu.¹⁹⁹

Politické strany začaly působit v demokratizujících západoevropských zemích postupně od poloviny 19. století. Za předchůdce současných politických stran jsou považovány strany elit, které vznikaly prvotně na půdě parlamentu a až poté získávaly spřízněnce mimo něj. V průběhu 60. let 20. století došlo k výraznější proměně typu politických stran. Politolog Max Weber rozdělil počátkem 20. století politické strany na strany kádrové a masové. Kádrové strany nemají masovou členskou základnu, na rozdíl od masových, které mají vybudované silné stranické instituce. V posledních padesáti letech vznikly další typologie politických stran, například strana *catch-all* či *party machine* a mnoho dalších.²⁰⁰

V moderní společnosti plní politické strany řadu důležitých funkcí. Účastní se boje o moc a poté na výkonu státní moci. Prezентují zájmy velkých společenských skupin a snaží se o jejich integraci. Podílí se na konstituování politických systémů a na formování veřejného mínění včetně politické výchovy. V neposlední řadě tvoří politické doktríny či programy a připravují politické elity na vstup do státního aparátu.²⁰¹ Německý politolog Klaus von Beyme v 80. letech 20. století redukoval tyto funkce na základní čtyři:

- a) *vymezení cíle*
- b) *artikulace a agregace společenských zájmů*
- c) *mobilizace a socializace občanů*

¹⁹⁹ Srov. DAVID, R. *Politologie: základy společenských věd*. s. 290.

²⁰⁰ Srov. ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie: srovnávací analýza demokratických politických systémů*. s. 87 – 88.

²⁰¹ Srov. KROUPA, J. a kol. *Politologie*. s. 74.

d) *rekrutování elit a vytváření vlády*²⁰²

3.2 Současné etablované politické strany v České republice

„Ve volební praxi České republiky se uplatňují dva hlavní volební systémy. Prvním z nich je systém většinový, který se v ČR používá jen při volbách do Senátu a druhým z nich je systém poměrného zastoupení, který se používá v ostatních volbách.“²⁰³ Poměrný (proporční) volební systém je způsob volby zástupců do zastupitelských orgánů, kde kandidáti získávají počet mandátů či křesel v poměru, který je podoben počtu hlasů získaných od voličů. Poměrný volební systém je doplněn o uzavírací klauzuli, která stanovuje minimální procentní podíl hlasů ve volbách pro zastoupení zastupitelských orgánů. Při volbách do Poslanecké sněmovny se v České republice používá poměrný volební systém.²⁰⁴

V Poslanecké sněmovně Parlamentu mohou působit pouze ty politické strany, které ve volbách získaly alespoň 5 % hlasů od voličů. Koalice dvou stran musí získat alespoň 10 % hlasů voličů, koalice tří stran 15 %, koalice čtyř a více stran pak minimálně 20 % hlasů voličů. V České republice se volby do Poslanecké sněmovny konají každé čtyři roky.²⁰⁵ Poslední parlamentní volby proběhly ve dnech 2.-3. června v roce 2006. Kromě čtyř klasických politických stran se poprvé do Poslanecké sněmovny prosadila i Strana zelených. V současné době jsou v Poslanecké sněmovně Parlamentu zastoupené tyto politické strany: ODS, ČSSD, KSČM, KDU-ČSL a Strana zelených. V roce 2006 bylo pod Ministerstvem vnitra registrováno přes více než 100 politických stran či hnutí, avšak velká většina z nich má marginální vliv na politický

²⁰² Srov. ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie: srovnávací analýza demokratických politických systémů*. s. 89.

²⁰³ Cit. *Český statistický úřad* [online]. [cit 2010-01-26]. Dostupné na WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/metody_pro_prepocet_hlasu_na_mandaty>.

²⁰⁴ Srov. KOUDELKA, Z. *Změna volebního systému*. Politický časopis. s. 90 - 95

²⁰⁵ Srov. VODIČKA, K., CABADA, L. *Politický systém České republiky*. s. 205 – 207.

system v České republice. Jde například o politické strany jako je Česká pravice, Dělnická strana, ODA, US-DEU, 4 Vize, Cesta změny, Nezávislí a mnoho dalších.²⁰⁶

3.2.1 Občanská demokratická strana (ODS)



Obrázek č. 4: Logo ODS²⁰⁷

„Občanská demokratická strana je stabilní liberálně-konzervativní politickou stranou s velmi pevnou voličskou základnou.“²⁰⁸ Vznikla jako jeden z následníků Občanského fóra na jaře v roce 1991. V čele ODS stál od jejího počátku Václav Klaus. ODS se považuje za nejsilnější pravicovou stranu v České republice. Zásadním způsobem ovlivňovala českou politiku zejména v devadesátých letech. V roce 1997 došlo na základě vnitřních sporů k rozdělení strany na dva samostatně působící politické subjekty, a to na ODS a Unii svobody (US). To odsunulo ODS do opozice a přispělo k pádu vlády. V předčasných volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu v červnu roku 1998 skončila ODS na druhém místě se ziskem více než 27 % hlasů. ODS uzavřela opoziční smlouvu s ČSSD, a tak vznikla menšinová vláda ČSSD tolerovaná občanskými demokraty. Ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v roce 2002 získala ODS necelých 25 % hlasů od voličů a skončila na druhém místě, což chápala jako neúspěch. Do čela strany nastoupil Mirek Topolánek, který obnovil pozici nejsilnější pravicové strany. ODS zvítězila v krajských a senátních volbách v roce 2004, ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004, a také ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2006. Mirek Topolánek od ledna 2007

²⁰⁶ Srov. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. [cit 2009-09-26]. Dostupné na WWW: <<http://www.mvcr.cz/rady/strany/index.html>>.

²⁰⁷ Srov. *Občanská demokratická strana* [online]. [cit 2010-02-16]. Dostupné na WWW: <<http://www.ods.cz/>>.

²⁰⁸ Cit. VODIČKA, K., CABADA, L. *Politický systém České republiky*. s. 211.

předsedá koaliční vládě pravého středu, kde osm křesel obsadila ODS a po čtyřech křeslech KDU-ČSL a Strana zelených.²⁰⁹

„*ODS sebe sama definuje jako pravicovou stranu, stavějící na „konzervativních společenských hodnotách, obohacených řadou liberálních principů zakotvených v klasickém evropském liberalismu.*“²¹⁰ Svůj politický program vybudovala na principech jako jsou osobní svoboda, individuální zodpovědnost, soukromé vlastnictví a podnikavost. Staví se proti levicovému pojetí silného sociálního státu, který vede k hlubokým deficitům veřejných financí. Základními pilíři politiky ODS jsou čtyři poděbradské artikuly přijaté na jaře v roce 1998:

- a) *nedotknutelnost soukromí* – pod které spadá především individuální svoboda, osobní zodpovědnost a soukromé vlastnictví
- b) *levný stát* – chápaný jako minimální stát omezený svým rozsahem, ale silný v oblasti bezpečnosti či ochrany práv
- c) *nezadlužená budoucnost* – státní rozpočet bez deficitu
- d) *solidarita zodpovědných*²¹¹

3.2.1.1 *Východiska sociální problematiky v programu ODS*

ODS se řadí na pravou stranu politického spektra jako liberálně-konzervativní strana, která se v politické oblasti inspirovala především z myšlenek klasického liberalismu a konzervatismu.²¹² „*Člověk není pro ODS jen kolečkem v nějakém mechanickém společenském soukolí. Je především neopakovatelným jedincem, nadaným svou identitou a suverenitou.*“²¹³ ODS spatřuje životní potřeby a problémy jedince optikou generační příslušnosti, a tak respektuje jeho přirozené společenské zasazení. ODS vychází z individuálních nároků každého jedince na vlastní životní cestu za

²⁰⁹ Srov. VODIČKA, K., CABADA, L. *Politický systém České republiky*. s. 228 – 229.

²¹⁰ Cit. tamtéž, s. 221.

²¹¹ Srov. tamtéž, s. 221.

²¹² Srov. *Hlavu vzhůru*. Volební program ODS pro volby do Poslanecké sněmovny. s. 6.

²¹³ Cit. tamtéž, s. 24.

uskutečňováním zájmů a potřeb. A tak se snaží svou politikou lidem jejich životy ulehčovat a nevnucovat jim jinou správnou cestu.²¹⁴

ODS se vidí jako strana občanská, která se orientuje především na odpovědné a pracovité lidi. V podnikavých lidech spatřuje základ českého národního společenství. Protože je stranou liberální, tak ctí jedince jako hlavního nositele základních práv a svobod. Z konzervativních myšlenek převzala ODS především ochranu tradic, přirozený řád věcí a právo jedince na svobodu a odpovědný způsob života. ODS se řídí principem mezilidské solidarity. Vychází z přesvědčení, že odpovědný člověk ať starý či potřebný má neodmyslitelný nárok na solidaritu ostatních, zatímco nepoctivý a líný člověk tak vysoký nárok mít nemůže. ODS svůj politický program staví na principech osobní svobody, tržního hospodářství a parlamentní demokracie. Dále ODS ve svém programu vyzdvihuje hodnoty jako podnikavost, soukromé vlastnictví a rovnost příležitostí pro všechny. ODS jde především o vytvoření otevřené svobodné společnosti plné svobodných občanů. Své základní hodnoty přejímá ODS ze čtyř poděbradských artikulí z roku 1998 uvedených výše.²¹⁵

3.2.1.2 Základní programová východiska

a) Nedotknutelné soukromí

Jedním z předpokladů svobody představuje pro ODS nedotknutelnost soukromí. Individuální svoboda a soukromí jsou pro ODS nejvyšší hodnoty, které je třeba chránit. Míra těchto hodnot musí být vždy vyšší než cena za dosažené bezpečí. V porušení těchto hodnot spatřuje ODS zneužití svobody a opak skutečné svobody.²¹⁶ ODS si přeje společnost vlastníků, protože vlastnictví je nejen nedotknutelné, ale především vede každého občana k odpovědnosti. V movitém i nemovitém vlastnictví spatřuje ODS naplnění svobody, jejíž součástí je odpovědnost.²¹⁷

²¹⁴ Srov. *Hlavu vzhůru*. Volební program ODS pro volby do Poslanecké sněmovny. s. 24.

²¹⁵ Srov. tamtéž, s. 1 – 7.

²¹⁶ Srov. tamtéž, s. 7.

²¹⁷ Srov. *Společně pro lepší život*. Volební program ODS pro volby do Poslanecké sněmovny. s. 5.

b) Levný stát

ODS je přesvědčena, že silné působení státu je spíše větším problémem než záporné stránky tržní ekonomiky. Stát by měl mít jasně definovanou a výrazně omezenou moc, která nebude zasahovat do individuálních svobod občanů. Stát má převzít zodpovědnost pouze tehdy, jde-li o bezpečnost, ochranu práv a spravedlnost. ODS přejímá liberální koncepci pěti klasických resortů jakou jsou spravedlnost, obrana, finance, vnějšek a zahraničí. V jakékoliv oblasti, ležící mimo tyto sféry, musí stát dát možnost rozhodnutí svým občanům. ODS má plnou důvěru ve schopnost občanů samostatně myslet, rozhodovat a postarat se o sebe. Tak každý občan umocňuje svou svobodu i odpovědnost a zároveň vše zařídí levněji a bez zbytečného omezování úřady.²¹⁸ Přerozdělovací procesy státu ve svých důsledcích vždy způsobují omezení svobody jednotlivce.²¹⁹

c) Nezádlužená budoucnost

ODS odmítá deficitní státní rozpočet s ohledem k budoucím generacím a potomkům. Chce toho dosáhnout prostřednictvím svobodné tržní ekonomiky a především díky ekonomické aktivitě svobodných občanů. ODS chce dospět ke společnosti, která nebude rozdělena umělými sociálními bariérami. Každý bez ohledu na sociální postavení by měl mít možnost dospět díky své aktivitě a pracovitosti k sociálnímu vzestupu. Je třeba zajistit, aby se nasazení a píle vyplácely. ODS si je jistá, že jednotlivce je schopen vzít na sebe značnou část zodpovědnosti za svou budoucnost. Individuální odpovědnost občanů by měla převládat především v oblasti zdravotního, penzijního či sociálního zabezpečení.²²⁰

d) Solidarita zodpovědných

Svoboda musí jít ruku v ruce se zodpovědností. ODS zastává maximální svobodu každého jednotlivce, o kterou se vždy musí opírat vysoká míra zodpovědnosti.

²¹⁸ Srov. *Hlavu vzhůru*. Volební program ODS pro volby do Poslanecké sněmovny. s. 9.

²¹⁹ Srov. PÁRALOVÁ, A. *Cesta k lidské důstojnosti: modrá šance pro svobodu volby v sociálním systému*. s. 4.

²²⁰ Srov. *Hlavu vzhůru*. Volební program ODS pro volby do Poslanecké sněmovny. s. 11 – 13.

ODS prosazuje solidaritu, která bude státem organizovaná. Jedná se o taková opatření, která budou posilovat individuální odpovědnost občana za sociální zabezpečení. Stát se bude hlásit k solidární pomoci tam, kde vlastní možnosti občana nejsou dostačující, zejména v případě stáří či nemoci.²²¹ Sociální systém by měl být adresný. Sociální dávky mají směřovat jenom k opravdu potřebným občanům.²²² Sociální zásahy státu musí korespondovat s principem sociální solidarity jako například solidarity zdravých s nemocnými. Sociální politika má být tvořena solidaritou všech občanů. Každý znevýhodněný jedinec má mít absolutní právo na důstojnost, úctu a na svobodné rozhodování o svém osudu.²²³

3.2.1.3 Sociální model ODS

ODS se zasazuje o dosažení finanční rovnosti mezi občanem a státem. Mezi hlavní východiska sociálního modelu ODS patří solidární pomoc společnosti, možnost svobodného rozhodování o vlastním osudu, zachování lidské důstojnosti i v nepříznivých situacích a solidaritu všech občanů. Sociální systém musí svižně reagovat na aktuální jevy ve společnosti s důrazem na dlouhodobé řešení problémů.²²⁴ ODS chrání svobodu ve všech jejích směrech. Vždy staví aktivitu proti pasivitě, výsledky proti slibům, odpovědnost proti populismu.²²⁵

3.2.2 Česká strana sociálně demokratická (ČSSD)

²²¹ Srov. Srov. *Hlavu vzhůru*. Volební program ODS pro volby do Poslanecké sněmovny. s. 13 - 14

²²² Srov. *Řešení místo strašení*. Volební program ODS pro volby do Evropského parlamentu. s. 19.

²²³ Srov. PÁRALOVÁ, A. *Cesta k lidské důstojnosti: modrá šance pro svobodu volby v sociálním systému*. s. 4.

²²⁴ Srov. *Společně pro lepší život*. Volební program ODS pro volby do Poslanecké sněmovny. s. 17.

²²⁵ Srov. *Řešení místo strašení*. Volební program ODS pro volby do Evropského parlamentu. s. 3.



Obrázek č. 5: Logo ČSSD ²²⁶

Česká sociální demokracie vznikla již v 19. století a je stranou s historicky nejstarší tradicí. ČSSD patřila k nejvýznamnějším politickým stranám v období první republiky. „Sociální demokraté se rétoricky hlásí k sociálnědemokratickým stranám v západní Evropě a tzv. nové levici, jejich konkrétní politický program je ovšem spíše paternalistický.“²²⁷ V roce 1948 byla ČSSD násilně spojena s komunistickou stranou, avšak působila dále i v exilu. Po roce 1989 se začala ČSSD opět formovat do své předválečné podoby. ČSSD je považována za jednu z mála sociálnědemokratických stran v postkomunistických zemích středovýchodní Evropy, která nevznikla formováním z komunistických stran. Je na ní tak pohlíženo jako na nově vzniklou politickou stranu, která tvrdě prosazovala antikomunistickou politiku v čele s exilovým předsedou Jiřím Horákem.²²⁸

Po nástupu nového předsedy strany Miloše Zemana se stává ČSSD nejsilnější opoziční stranou, která se usazuje od politického středu doleva. Ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1996 získává přes 26 % hlasů od svých voličů a je tak druhou nejsilnější stranou v České republice. Miloš Zeman zároveň nastupuje do funkce předsedy Poslanecké sněmovny. V předčasných volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1998 ČSSD vítězí a uzavírá s ODS Smlouvu o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice, známou pod názvem „opoziční smlouva“. Miloš Zeman se současně stává premiérem. Pod vedením vicepremiéra a nového předsedy strany Vladimíra Špidly ČSSD obhájí své vítězství ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu i v roce 2002. Během následujících čtyř let se ČSSD potýkala

²²⁶ Srov. Česká strana sociálně demokratická [online]. [cit 2010-02-16]. Dostupné na WWW: <<http://www.cssd.cz/uvod>>.

²²⁷ Cit. VODIČKA, K., CABADA, L. *Politický systém České republiky*. s. 211.

²²⁸ Srov. tamtéž, s. 225.

s vnitrostranickou krizí, která byla provázena poklesem voličské podpory a následnou porážkou ČSSD ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2006. Ani nový předseda strany Stanislav Gross nestabilizoval ČSSD a po aféře s nejasným financováním koupě bytu nastupuje nový předseda strany Jiří Paroubek.²²⁹

Sociální demokracie zastupuje levý střed českého politického spektra. Její program vychází z pilířů západoevropských sociálnědemokratických stran. Mezi základní programové cíle ČSSD patří především usilování o principy svobody, demokracie, sociální spravedlnosti, solidarity a ekologie. „*Dlouhodobým heslem strany je „lidskost proti sobectví“.*“²³⁰ Cílem politiky ČSSD je zajistit blahobyt pro co nejširší společenské vrstvy prostřednictvím koncepce sociálního státu. Vychází z programu ekologicky a sociálně orientovaného tržního hospodářství, které je potřeba usměrňovat pomocí státní kontroly a systémem regulací. Sociální demokraté prosazují odpovědnost státu za sociální a zdravotní služby, které by měly být bezplatné. Požadují progresivní zdanění majetku a příjmu fyzických osob, v souladu se snížením přímých daní právnických i fyzických osob. Podle sociálních demokratů by hospodářská politika měla směřovat k plné zaměstnanosti. Dále kladou důraz na oddělení důchodového pojištění od státního rozpočtu, ochranu zaměstnanců, podporu českého exportu, státní zabezpečení dopravní sítě a v neposlední řadě aktivní roli státu v oblasti ekonomiky. Odmítají jakoukoliv formu školného na vysokých školách.²³¹

3.2.2.1 Východiska sociální problematiky v programu ČSSD

ČSSD odvíjí svou politiku od humanitně-demokratických snah, na základě kterých by každý člověk mohl dostát lidské důstojnosti ve svobodě. „*Sociální demokracie má své duchovní kořeny v antické demokratické filosofii, židovsko-křesťanské etice, v renesanci a reformaci, v humanistické a osvícenské tradici, v deklaracích práv člověka a občana velkých revolucí 17. a 18. století, v evropském socialismu a v národních i mezinárodních zkušenostech dělnického hnutí a jeho*

²²⁹ Srov. VODIČKA, K., CABADA, L. *Politický systém České republiky*. s. 226 – 227.

²³⁰ Cit. tamtéž, s. 227.

²³¹ Srov. tamtéž, s. 227.

stran.²³² Sociální demokracie si osvojila tři liberální principy, mezi které patří víra v pokrok, politická svoboda a princip rovnosti. Zároveň se sociální demokracie označuje za hodnotovou vizi světa, která kriticky reflektuje svou realizaci. Ideovým základem a současně východiskem v prvním století nového tisíciletí se staly základní hodnoty svobody, solidarity, spravedlnosti a lidských práv.²³³

Sociální demokracie se odklonila od osvícenského a raného socialistického pohledu na člověka, který věří v přirozené lidské dobro, které se uskuteční na základě mravního zrání lidstva. Základní předpoklad pro trvalou kultivaci člověka spatřuje v otevřené a svobodné organizaci společnosti. Sociální demokracie spatřuje v každém jedinci jeho tvořivou podstatu, která se naplňuje za předpokladu svobodného rozvoje všech lidí. Sociální demokraté současně přijímají nepřízeň lidského údělu, každé mnohotvárné a svobodné bytosti, ve kterém spatřují úděl viny a omylnosti, štěstí či nemoci. Tato vize se pro sociální demokraty stává hnací silou k nepřetržitému překonávání tragického rozměru každé lidské bytosti.²³⁴

3.2.2.2 Základní hodnoty ČSSD

a) Humanitní demokracie

Základní hodnotou, ke které se ČSSD hlásí a ze které vychází, je úcta ke každému člověku jako k jedinečné bytosti. Z této hlavní hodnoty vyplývá i snaha za uskutečnění podmínek pro důstojný, svobodný a nejspokojenější život všech lidí. Právě humanitní demokracie má přispět k zajištění těchto podmínek. Klíčovým aspektem humanitní demokracie je respekt k lidským právům a občanským svobodám ve všech jejich rozměrech. Je chápána jako řád svobody, který se odvíjí v institucích demokracie, přímé i participativní a slouží především široké veřejnosti. V tomto duchu vybízí ČSSD ke spolupráci všech humanisticky orientovaných náboženství a politických stran.²³⁵

b) Trvale udržitelný rozvoj

²³² Cit. *Dlouhodobý program ČSSD*, s. 1.

²³³ Srov. tamtéž, s. 2.

²³⁴ Srov. tamtéž, s. 4 – 5.

²³⁵ Srov. tamtéž, 5.

Vývoj lidstva byl odjakživa určován podmaňujícím vztahem k přírodě. Proces humanizace se tak dosud vyvíjel směrem sobě středním budováním lidské existence ve světě. Řecký antropocentrismus a představa člověka jako vládce nad přírodou provázela lidstvo dodnes, avšak v současné době dochází k její krizi a přichází nové nazírání na svět. Právě ČSSD chápe současný svět jako období vymaňování lidstva z hrozby elementární biologické existence. Lidstvo si musí uvědomit narůstající nebezpečí a v rámci své sebezáchovy zásadně změnit své chování. Musí si uvědomit, že nežije v neomezeném životním prostoru a vytvořit tak strategii trvale udržitelného rozvoje. ČSSD je zastáncem biocentrického přístupu k životu na místo antropocentrického a přírodu klade do středu všech zájmů. Podle ČSSD má životní prostředí právo na vlastní existenci, která by měla být obsažena v právních normách.²³⁶

c) Svoboda a odpovědnost

Pojetí svobody u sociálních demokratů představuje především svobodný rozvoj osobnosti a svobodná rozhodnutí každého občana. Svobodná rozhodnutí člověka se pak pojí s odpovědností každého člověka za své činy, a to jak před svým svědomím, tak i před celou společností. „*Svoboda jedince je ohraničena svobodou jiných.*“²³⁷ Uplatňování práv každého člověka jde ruku v ruce s respektováním povinností, které vycházejí z demokraticky schválených zákonů. ČSSD se v tomto duchu zaměřuje na výchovu mladé generace, která se má naučit tato práva a povinnosti na sebe převzít v celém jejich rozměru.²³⁸ Hodnoty svobody odvozuje ČSSD z vnitřních atributů člověka, především z jeho lidství. „*ČSSD se ztotožňuje s osvícenským příkazem, že člověk musí být pro člověka vždy účelem, nikdy jen prostředkem. Chápe člověka jako nejvyšší omezení libovůle státní a soukromé moci, motivované univerzalitou lidské svobody a důstojnosti.*“²³⁹ Na základě kodexu lidských práv je ochrana svobody základní funkcí státu, a tak ČSSD podporuje reformy, které vedou k tomuto cíli.²⁴⁰

²³⁶ Srov. *Dlouhodobý program ČSSD*. s. 5.

²³⁷ Cit. tamtéž, s. 5.

²³⁸ Srov. tamtéž, s. 5.

²³⁹ Cit. tamtéž, s. 27.

²⁴⁰ Srov. tamtéž, s. 27 – 30.

d) Rovnost všech lidí v důstojnosti, svobodě a právech

ČSSD spatřuje rovnost všech lidí v důstojnosti, svobodě, právech a životních šancích jako základní hodnotu humanitní demokratické společnosti. S touto hodnotou se pojí i odpovědnost a povinnost všech lidí ve společnosti. Sociální demokraté uznávají, že životní podmínky všech lidí se zásadně odlišují, a tak není možné usilovat o absolutní rovnost kvality života všech lidí. ČSSD je tak zastáncem rovnosti příležitostí pro všechny. Snaží se vytvářet takové podmínky, které by zaručily rovný přístup ke vzdělání, zdraví, práci, osobnímu i společenskému uplatnění všem lidem bez rozdílu.²⁴¹ ČSSD se například zasazuje o prosazování rovnosti žen a mužů ve společnosti.²⁴²

e) Solidarita

ČSSD spatřuje v solidaritě zásadní způsob rozvíjení rovnosti v důstojnosti, svobodě, právech a životních šancí. Ze solidarity se vyvíjí občanská sounáležitost se skupinami, které jsou sociálně a jinak znevýhodněné svými životními podmínkami. V duchu solidarity buduje ČSSD důstojné životní podmínky pro sociálně vyloučené skupiny, jako jsou důchodci, nemocní, zdravotně postižení, rodiny s dětmi či nezaměstnaní. Součástí principu solidarity je i spoluodpovědnost a aktivní přístup ze strany příslušníků těchto znevýhodněných skupin.²⁴³ V solidaritě a ve fungujícím sociálním státu spatřuje ČSSD jedinou možnou společnost, která je sociálně spravedlivá a vpravdě svobodná.²⁴⁴

f) Sociální spravedlnost

Sociální spravedlnost má zamezit nadměrnému přerůstání sociální nerovnosti. ČSSD se snaží vytvořit prostřednictvím veřejných rozpočtů takovou míru přerozdělování, která by zaručila všem občanům důstojné životní podmínky a rovný přístup k sociálním službám.²⁴⁵ ČSSD usiluje o vytváření společnosti vzájemného

²⁴¹ Srov. *Dlouhodobý program ČSSD*, s. 6.

²⁴² Srov. *tamtéž*, s. 32.

²⁴³ Srov. *tamtéž*, s. 6.

²⁴⁴ Srov. *tamtéž*, s. 33.

²⁴⁵ Srov. *tamtéž*, s. 6.

uznání jednotlivce i všech národů. V takové společnosti lidé prosazují sociální spravedlnost a jsou navzájem solidární.²⁴⁶

3.2.2.3 Ofenzivní sociální politika ČSSD

Ofenzivní sociální politika je a vždy bude programovou prioritou ČSSD. Její programové pilíře jsou obsažené v Oranžové knize ČSSD a vychází z dlouhodobě uznávaných hodnot. Oranžová kniha byla napsána v souvislosti s globální krizí a nabízí řešení jak čelit těmto selháním. Soustředí se na samotné občany, na zajištění práce, posílení rodin či rozvoj veřejných služeb. V těchto bodech spatřuje ČSSD jedinou možnost, jak zabezpečit dobré fungování sociálně solidárního systému, který bude dostupný všem potřebným. Oranžová kniha vymezuje pět základních pilířů, na které se ČSSD soustředí, jsou to: podpora zaměstnanosti a pomoc nezaměstnaným, sociální pojištění pro důstojný život, sociální stát přátelský k rodinám s dětmi, sociální a zdravotní služby ve prospěch kvality života, sociální úloha států, krajů a obcí.²⁴⁷

3.2.3 Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM)



Obrázek č. 6: Logo KSČM²⁴⁸

²⁴⁶ Srov. *Dlouhodobý program ČSSD*. s. 18.

²⁴⁷ Srov. *Oranžová kniha ČSSD: Sociální politika*. s. 1 – 2.

²⁴⁸ Srov. *Komunistická strana Čech a Moravy* [online]. [cit 2010-02-16]. Dostupné na WWW: <<http://www.kscm.cz/>>.

„Komunistická strana Čech a Moravy je přímou pokračovatelkou totalitní Komunistické strany Československa (KSČ), která plně ovládala československý politický systém v letech 1948-1989.“²⁴⁹ KSČ nastolila v roce 1948 diktaturu, která v Československu přetrvávala 40 let a nastolila hluboký mravní, hospodářský a ekologický úpadek v zemi. KSČM jako jediná z komunistických stran bývalých zemí socialistického bloku neprošla procesem transformace. KSČM byla až do voleb roku 1996 druhou nejsilnější stranou a i po vzestupu ČSSD si stále drží silnou pozici na levé straně politického spektra v České republice. Miroslav Grebeníček jako stoupenec nereformované komunistické linie se stal předsedou KSČM v roce 1993. KSČM se daří v závislosti na volební účasti udržet svoji voličskou základnu a od Listopadu roku 1989 je stálou parlamentní stranou. Kvůli své politické izolaci však KSČM není zastoupena ani v jedné krajské radě. Všechny politické strany zastoupené v České republice nechtějí s KSČM spolupracovat. KSČM se navíc nikdy neomluvila za zločiny páchané jejich přímou předchůdkyní KSČ. Ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1998 zastoupili komunisté 24 mandátů. Ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu v roce 2002 zaznamenali komunisté veliký úspěch, když získali 18,5 % hlasů od svých voličů. V roce 2006 získali komunisté již pouze 12,8 % hlasů.²⁵⁰ V říjnu 2005 byl zvolen novým předsedou KSČM bývalý spolupracovník s STB Vojtěch Filip.²⁵¹

„Komunisté zůstávají ortodoxně komunistickou, antisystémovou stranou, která odmítá současný demokratický politický systém, jenž podle KSČM dává svobodu a demokracii jen bohatým, ale zato přináší růst zločinnosti, korupce a porušování občanských a sociálních práv.“²⁵² Hlavním programovým cílem KSČM je nastolení socialismu a vybudování moderní socialistické společnosti. Program KSČM vychází z teorie marxismu a hlásá myšlenky komunismu. Komunisté se hlásí k parlamentní demokracii s demokratickou a politicky i hospodářsky pluralitní společností. Kladou důraz na zvýšení bezprostředního podílu občanů na rozhodování, vyslovují se pro uplatnění referend, odluku církve od státu či zakotvení práva na práci i bydlení. Snahou

²⁴⁹ Cit. VODIČKA, K., CABADA, L. *Politický systém České republiky*. s. 216.

²⁵⁰ Srov. tamtéž, s. 233 – 235.

²⁵¹ Srov. *Komunistická strana Čech a Moravy* [online]. [cit 2009-09-26]. Dostupné na WWW: <<http://www.kscm.cz/article.asp?thema=2967&item=24383>>.

²⁵² Cit. VODIČKA, K., CABADA, L. *Politický systém České republiky*. s. 226.

KSČM je co největší maximalizace sociální ochrany, která se zaměřuje především na sociálně slabé a ohrožené občany. Komunisté kladou důraz na princip solidarity, jehož požadavkem je plná zaměstnanost spojená s právem na práci či zkrácení pracovní doby na 35 hodin týdně při zachování výše mezd. Vyslovují se pro zdravotní péči garantovanou státem a pro podporu rodin a pro-populační politiku. Komunisté požadují zvýšení přímých daní, které zohledňují výši příjmu a naopak snížení nepřímých daní. Vystupují proti placení školného na všech stupních škol. Vystupují proti členství ČR v NATO i EU a staví se proti amerikanizaci kultury.²⁵³

3.2.3.1 Východiska sociální problematiky v programu KSČM

Dlouhodobým programovým cílem KSČM je socialismus, který představuje demokratickou společnost plnou svobodných a rovnoprávných občanů. Jde o takovou společnost, která je hospodářsky i politicky pluralitní a vychází z maximálně možné občanské samosprávy. Cílem KSČM je sociálně spravedlivá a prosperující společnost, která zabezpečuje všem lidem důstojnou životní úroveň, pečuje o životní prostředí a prosazuje mír. *„Program KSČM vychází z marxistické teorie otevřeného dialogu s mezinárodním komunistickým a levicovým hnutím, novým myšlenkám a poznatkům. KSČM usiluje o to, aby byla stranou masovou, která pracuje na základě kolektivnosti jednání a rozhodování, samosprávných principů a široké vnitrostranické demokracie.“*²⁵⁴

Komunistická strana Čech a Moravy chce dosáhnout společnosti, která by dávala lidem svobodu a rovnost šancí. Ve svém programu se zaměřuje především na zájmy prostých občanů, kteří prostřednictvím práce vytvářejí duchovní a materiální hodnoty. Možnost zlepšení životních podmínek lidí a celé společnosti spatřuje KSČM ve spolupráci se zájmovými organizacemi, odbory, sdruženími a občanskými iniciativami. Všem občanům chce KSČM díky socialismu zajistit důstojnou životní úroveň, vysokou úroveň sociálních jistot a kulturnost jedince i celé společnosti. Veškerý sociální,

²⁵³ Srov. VODIČKA, K., CABADA, L. *Politický systém České republiky*. s. 235.

²⁵⁴ Cit. *Komunistická strana Čech a Moravy* [online]. [cit 2009-09-26]. Dostupné na WWW: <<http://kscm.cz/index.asp?thema=2677&category=>>.

národnostní, náboženský či jiný útlak a tak i porušování lidských práv je pro KSČM nepřijatelné a neslučitelné se socialismem.²⁵⁵

3.2.3.2 Základní hodnoty KSČM

a) *Socialismus*

Socialismus je základním programovým cílem politiky KSČM a je obsažen v Dlouhodobém nevolebním programu s názvem Naděje pro ČR. „*Socialismus má být společností sociálně spravedlivou.*“²⁵⁶ Socialismus představuje společnost, která je vybudována na občanské samosprávě a sociální spravedlnosti. Socialismus má lidem zabezpečit důstojnou životní úroveň, bezpečnost, zlepšení životního prostředí a mír. Socialismus zaručuje svobodu a rovnoprávnost svých občanů.²⁵⁷

b) *Sociální spravedlnost a sociální jistoty*

KSČM se ve svém dlouhodobém programu zaměřuje na ochranu sociálně slabých a ohrožených občanů. Sociální sítě by měly pomoci všem sociálně slabým občanům, proti kterým se obracejí jimi nezaviněné okolnosti. Na základě sociální spravedlnosti a sociálních jistot chrání sociální zájmy občanů. V sociálním státu spatřuje KSČM pouze minimum toho, jak je možné všechny občany sociálně i zdravotně zajistit. Cílem KSČM je v rámci sociální spravedlnosti odstranit diskriminaci některých současných skupin.²⁵⁸

c) *Svoboda*

KSČM požaduje uplatňování práv a svobod občanů, zároveň usiluje o aktivitu občanů a jejich odpovědnost za vlastní osud i osud země. Svoboda se týká především

²⁵⁵ Srov. *Komunistická strana Čech a Moravy* [online]. [cit 2009-09-26]. Dostupné na WWW: <<http://www.kscm.cz/index.asp?thema=2677&itmID=24002&chapter=1297>>.

²⁵⁶ Cit. *Komunistická strana Čech a Moravy* [online]. [cit 2009-09-26]. Dostupné na WWW: <<http://www.kscm.cz/article.asp?thema=4028&item=40629>>.

²⁵⁷ Srov. *Naděje pro Českou republiku*. Dlouhodobý nevolební program KSČM.

²⁵⁸ Srov. tamtéž.

nedotknutelnosti svobody slova, uměleckého projevu i vědeckého bádání.²⁵⁹ V dlouhodobém programu KSČM má podobu především svobody volby většiny. Svoboda nesmí být omezována ani zásahy politiků.²⁶⁰

d) Rovnost

Podle KSČM má mít každý rovnou šanci na vzdělání, péči o zdraví a celkový rozvoj osobnosti. Každý má mít dále právo na práci, která odpovídá jeho schopnostem. Navíc i ta nejméně ohodnocená práce musí každému zaručit důstojný život. V ekonomice se jedná o rovnost vlastnických forem.²⁶¹ KSČM vyžaduje také stejná práva a životní podmínky pro ženy i muže.²⁶²

e) Společenské vlastnictví

Společenské vlastnictví zaručuje efektivní a usměrňované hospodaření kolektivu zaměstnanců podniků. Hospodaření je tak celospolečensky provázané a napomůže spravedlivějšímu ocenění lidské práce. Společenské vlastnictví podporuje poctivé a sociálně žádané podnikání, které je založené na tvorbě hodnot.²⁶³ Společenské vlastnictví má více podob a nevylučuje ani soukromé podnikání.²⁶⁴ KSČM tak v plné míře respektuje rovnost forem vlastnictví i podnikání a nesouhlasí s jejich porušováním.²⁶⁵

3.2.3.3 Alternativní program občanů

Komunistická strana Čech a Moravy obhajuje své priority a svůj Volební program pro volby do Poslanecké sněmovny České republiky v roce 2006 prezentovala pod heslem „Máme řešení – S lidmi pro lidi“. KSČM jako jediná politická strana

²⁵⁹ Srov. *Volební program KSČM pro volby do Poslanecké sněmovny PČR.*

²⁶⁰ Srov. *Naděje pro Českou republiku. Dlouhodobý nevolební program KSČM.*

²⁶¹ Srov. *Komunistická strana Čech a Moravy* [online]. [cit 2009-09-26]. Dostupné na WWW: <<http://www.kscm.cz/article.asp?thema=4028&item=40629>>.

²⁶² Srov. *Volební program KSČM pro volby do Poslanecké sněmovny PČR.*

²⁶³ Srov. *Naděje pro Českou republiku. Dlouhodobý nevolební program KSČM.*

²⁶⁴ Srov. *Komunistická strana Čech a Moravy* [online]. [cit 2009-09-26]. Dostupné na WWW: <<http://www.kscm.cz/article.asp?thema=4028&item=40629>>.

²⁶⁵ Srov. *Volební program KSČM pro volby do Poslanecké sněmovny PČR.*

v České republice dala možnost široké veřejnosti k předkládání svých návrhů a k vyjádření svých představ a zájmů. KSČM se snaží vypracovat svůj volební program společně s voliči levice, kteří měli možnost vedle reálného programu navrhnout alternativní podobu k tomuto programu.²⁶⁶

3.2.4 Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová



Obrázek č. 7: Logo KDU-ČSL²⁶⁷

Počátky Československé strany lidové (ČSL) sahají až do 19. století, a tak je KDU-ČSL jednou z nejstarších českých politických stran. V období komunistického režimu byla ČSL součástí Národní fronty a plně se podrobila vedení KSČ. KDU-ČSL má nejvyšší koaliční potenciál z českých politických stran. Byla zastoupena ve všech českých vládách od roku 1990, kromě let 1998-2002.²⁶⁸

Během prvních svobodných voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu v roce 1990 ČSL uzavřela volební koalici s názvem Křesťanská a demokratická unie (KDU) a zasedla ve vládě České republiky. Předsedou byl zvolen Josef Lux. V roce 1992 došlo ke sloučení KDU s ČSL, KDU-ČSL kandidovala již samostatně a vybojovala si zastoupení v ČNR i obou komorách FS. Po volbách se KDU-ČSL zapojila do středo-pravicové vlády Václava Klause. KDU-ČSL se nejprve hlásila k pravému středu politického spektra a k evropské křesťanské demokracii. Později se vymezovala stále

²⁶⁶ Srov. *Náměty alternativního programu občanů k volebnímu programu KSČM*.

²⁶⁷ Srov. *KDU-ČSL* [online]. [cit 2010-02-16]. Dostupné na WWW: <http://www.kducsl.cz/>.

²⁶⁸ Srov. POLÍVKA, Z. *Vývoj zdravotní politiky v dokumentech politických stran*. s. 29.

více do středu a přijala roli jakéhosi „jazýčku na vahách“, nepostradatelného pro sestavení jakékoliv vlády. V roce 1997 díky uzavření opoziční smlouvy a vystoupení KDU-ČSL z Klausovy vlády odešla strana do opozice a stala se pak rozhodující silou Čtyřkoalice. Po odstoupení předsedy Josefa Luxe v roce 1998 se strana začala zmítat ve vnitřních rozporech. V předsednictví strany se během krátké doby vystřídali Jan Kasal a poté Cyril Svoboda. Ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu v roce 2002 kandidovala KDU-ČSL spolu s US-DEU v rámci koalice. Získala necelých 15 % hlasů a obsazené čtvrté místo chápala jako neúspěch. V čele strany se vystřídal Miroslav Kalousek, který postavil stranu zpět do politického středu a v roce 2006 se novým předsedou stal Jiří Čunek, který se proslul především zásahy proti nepřizpůsobivým občanům.²⁶⁹

*„KDU-ČSL se považuje za reprezentanta západoevropské křesťanskodemokratické politiky jako systému, který zasahuje svými kořeny nejhluběji do evropského myšlení a evropské civilizace. Cílem KDU-ČSL je svět, ve kterém žijí svobodní lidé vázaní vzájemnou solidaritou.“*²⁷⁰ KDU-ČSL se staví do opozice vůči hodnotám sociální demokracie i liberalismu. Mezi základní programové hodnoty řadí úctu k životu, svobodu, spravedlnost, solidaritu, odpovědnost a lidskou práci. Klade důraz na tradiční hodnoty jako jsou rodina, církev či obec. Stoupenci KDU-ČSL prosazují sociálně-tržní hospodářství, volný trh, rovnost příležitostí i podmínek pro hospodářskou soutěž či respektování soukromého vlastnictví. Hlásají důstojný život pro všechny při uplatňování principu subsidiarity. KDU-ČSL prosazovala vstup České republiky do NATO i EU a je charakteristická jako jedna z nejvíce proevropských českých politických stran. Křesťanští demokraté jsou známí svým odporem vůči liberální protidrogové politice. Odmítají registrované partnerství osob stejného pohlaví a umělé přerušování těhotenství.²⁷¹

²⁶⁹ Srov. VODIČKA, K., CABADA, L. *Politický systém České republiky*. s. 220 - 224.

²⁷⁰ Cit. tamtéž, s. 224.

²⁷¹ Srov. tamtéž, s. 231 – 236.

3.2.4.1 Východiska sociální problematiky v programu KDU-ČSL

KDU-ČSL se hlásí programově k politice pravého středu a svou politiku staví na „zásadách křesťanské morálky a křesťanského humanismu“.²⁷² KDU-ČSL uznává křesťanské hodnoty, které jsou vyjádřené v Desateru. Hlavní vlna solidarity by podle přesvědčení KDU-ČSL měla vycházet zejména z přirozených společenství, které fungují na nezištném vztahu lidí mezi sebou navzájem. Zdrojem takové solidarity má být lidské sdružování, které se schází a funguje nezávisle na státu. KDU-ČSL vyzdvihují křesťanské formy pomoci jako je charita a diakonie a za nejdůležitější přirozené společenství považují rodinu. Jen ve zdravé rodině je možné předávat z generace na generaci hodnoty, které podporují dobrovolnou solidaritu. Podle KDU-ČSL by se v poctivé politice mělo hledět dál než jen k následujícím volbám. „*Pokoj a dobro začínají buď uvnitř nás samotných, anebo nezačínají nikde, nezačínají nikdy.*“²⁷³

Mezi hlavní východiska politiky KDU-ČSL patří především respektování svobody jednotlivce a s tím souvisí i důraz na osobní zodpovědnost, která je spojena se svobodným jednáním každého jednotlivce. KDU-ČSL usiluje o humanizaci a demokratizaci společnosti, o její duchovní i kulturní rozvoj. Snahou je vybudovat takový právní stát, který zaručí všem občanům bezpečnost a rovná práva pro všechny. „*Křesťansko-demokratická politika je svébytným, samostatným politickým proudem, který názor na vztah člověka a společnosti odvozuje od základní filosofie původu člověka, možností jeho poznání a jeho vztahů vůči světu.*“²⁷⁴ Svými kořeny sahá KDU-ČSL nejhluběji do tradic evropského myšlení i civilizace a drží se morálních hodnot, které jsou prověřené tisíciletým vývojem. Politickou činnost tak vnímá jako důležitý historický úkol.²⁷⁵

²⁷² Cit. *Programové priority KDU-ČSL*. s. 1.

²⁷³ Cit. PITHART, P. *Programové dokumenty KDU-ČSL*. s. 3.

²⁷⁴ Cit. *Programové priority KDU-ČSL*. s. 1.

²⁷⁵ Srov. tamtéž, s. 1.

3.2.4.2 Základní hodnoty KDU-ČSL

a) Úcta k lidské osobě

Člověk jako lidská bytost je hlavní hodnotou, kterou je třeba chránit. Je třeba dohlížet na dodržování lidské důstojnosti a života každého člověka, a to od početí až do přirozené smrti. Lidská důstojnost má mít vždy přednost před vědou a výzkumem, vyžaduje chránit lidský život ve všech vývojových stádiích. Lidskou důstojnost je třeba zachovávat vždy bez ohledu na pohlaví, věk, rasu, zdravotní stav či náboženské přesvědčení.²⁷⁶ Jako kategorický požadavek si KDU-ČSL klade ochranu menšin.²⁷⁷

b) Svoboda a odpovědnost

KDU-ČSL přijímá skutečnost, že člověk je bytost morálně a rozumově nedokonalá a omylná. Každý člověk má právo na svobodné rozhodování a svobodný rozvoj osobnosti, který přináší i míru zodpovědnosti. Člověk se musí zodpovídat nejen před svým svědomím, ale také před ostatními členy společnosti. Odpovědnost je vnímána jako důležitá součást opravdové svobody. Podle KDU-ČSL je osobní svoboda každého člověka ohraničena svobodou lidí ostatních.²⁷⁸

c) Spravedlnost a zajištění bezpečnosti občana

Základem práva a legitimacy státu by mělo být především zajištění spravedlnosti a bezpečnosti všem občanům. Stát má za úkol postarat se o klidný a bezpečný život svých občanů. Tyto hodnoty v sobě zahrnují rovnost před zákonem a také ochranu ve smyslu zákona. Trvale by měly usilovat o rovnost příležitostí, o ochranu slabých, potřebných a menšin. Stát musí zaručit efektivní ochranu poctivých před těmi, kdo zákony porušují. Zároveň nepřipouští podvody v činnosti státu či lež ve veřejném životě.²⁷⁹

d) Solidarita

²⁷⁶ Srov. *Programové priority KDU-ČSL*, s. 1.

²⁷⁷ Srov. *Klidná síla*. Volební program KDU-ČSL, s. 4.

²⁷⁸ Srov. *Programové priority KDU-ČSL*, s. 2.

²⁷⁹ Srov. *tamtéž*, s. 2.

Křesťansko-demokratická koncepce uznává nezbytnost solidarity. Solidarita pro každého člověka znamená jistotu, že nežije ve světě sám a že svůj život sdílí se životy ostatních lidí. Solidaritu považuje KDU-ČSL za podstatnou hodnotu celé společnosti, všech občanů i státu. Proto je důležité mít možnost sdružovat se, navzájem si pomáhat, mít jednotlivé samosprávy a decentralizace rozhodování na základě principu subsidiarity. Je tedy potřeba o všem rozhodovat již na té nejnižší úrovni. Na principu solidarity by měl být založen především sociální systém a měl by současně podněcovat k vlastní aktivitě. Solidarita má vždy být vyvážena odpovědností a KDU-ČSL ji považuje za základní pilíř své politiky.²⁸⁰

e) Lidská práce

Pro KDU-ČSL představuje lidská práce zdroj a podstatný nástroj pro tvorbu hmotného a duchovního bohatství. Přináší soukromé vlastnictví, které znamená pro člověka podstatu svobody a rozvoje osobnosti. Majetková práva mají hlubší zakotvení v lidské osobě a hodnotách. Vlastnictví v sobě nese i společenskou povahu, která přináší společenské určení statků.²⁸¹

3.2.4.3 Křesťansko-demokratická koncepce

Křesťansko-demokratická politika se vyvinula ze základů křesťanských hodnot. V posledním století oddělila svou politiku od přímých vazeb na náboženská vyznání a stala se občanskou politikou. Programovou politikou číslo jedna je pro KDU-ČSL podpora rodiny a rodinná politika. Politika KDU-ČSL je postavena na těchto čtyřech stavebních kamenech:²⁸²

- *Všestranný rozvoj lidské osobnosti* – podpořený efektivním právním systémem a péčí o bezpečí všech obyvatel
- *Občanská společnost* – hlavní úlohu představuje rodina, jako přirozené společenství v životě státu

²⁸⁰ Srov. *Programové priority KDU-ČSL* s. 2.

²⁸¹ Srov. tamtéž, s. 2.

²⁸² Srov. tamtéž, s. 2 – 3.

- *Sociálně-tržní hospodářství* – které je postaveno na soukromém vlastnictvím a možnostech volného trhu, jehož cílem je především důstojný život pro všechny aktivní občany
- *Evropská integrace* – zapojení České republiky v mezinárodní spolupráci²⁸³

3.2.5 Strana zelených (SZ)



Obrázek č. 8: Logo SZ²⁸⁴

Strana Zelených je nejmladší politickou stranou, která pronikla do Poslanecké sněmovny Parlamentu, a to prvně po parlamentních volbách v roce 2006. Přesto ekologicky formované politické subjekty mají v České republice i v bývalém Československu dlouholetou tradici. České ekologické formace nemohou být zařazeny na levou ani na pravou stranu ideologického spektra. Vedení Strany zelených se snaží stranu vést směrem nikoli napravo či nalevo, ale vpřed. Po volebním úspěchu v roce 1992 se zelení dostali do Poslanecké sněmovny, během dalších voleb v letech 1996, 1998 a 2002 již neuspěli.²⁸⁵

Ke zlepšení postavení zelených začalo docházet až po roce 2000, kdy vystoupili se změnou svých programových cílů. Vedle tradičních ekologických postulátů se zasazovali také o registrované partnerství homosexuálů, rovnost pohlaví, ochranu menšin či zachování bezplatného vysokoškolského vzdělání. Program zelených se tak opřel o programy tradičních západoevropských stran s ekologickým zaměřením, především německých zelených. V roce 2002 navíc Strana zelených získala díky počtu hlasů 2,36 % státní příspěvek a finančně tak stabilizovala své postavení. Ke stabilizaci

²⁸³ Srov. *Programové priority KDU-ČSL* s. 2 - 3.

²⁸⁴ Srov. *Strana zelených* [online]. [cit 2010-02-16]. Dostupné na WWW: <<http://volby.zeleni.cz/>>.

²⁸⁵ Srov. VODIČKA, K., CABADA, L. *Politický systém České republiky*. s. 236 - 237.

zelených přispěla i výměna předsedy strany v roce 2005, kdy Jana Beránka nahradil Martin Bursík. Zásadním zlomem pro Stranu zelených se staly volby do PSP ČR v roce 2006, kdy zelení získali 6,3 % hlasů od svých voličů a obsadili tak šest poslaneckých mandátů. Současně se tak stali prvním neparlamentním subjektem v České republice, který pronikl do Poslanecké sněmovny. Po volbách se strana připojila společně s ODS a KDU-ČSL k projektu středo-pravé koalice.²⁸⁶

Strana zelených se pod vedením Martina Bursíka prezentuje jako středová politická strana, která nabízí alternativní pohled na řadu morálních, politických i hospodářských otázek. Politický program Strany zelených pod názvem „Kvalita života“, lze charakterizovat jako klasický ekologicky orientovaný program, který se zaměřuje na trvale udržitelný rozvoj. Zelení se zasazují o takový způsob života, který se neděje na úkor budoucích generací. Kladou důraz na zlepšení životního prostředí nejen v České republice, ale i v planetárním rozměru a negativně se staví k jaderné energetice. Dále zastávají antikomunistický postoj a v sociálních otázkách se přiklání spíše nalevo. Zelení také souhlasí s decentralizací politických rozhodnutí včetně možností referend. Součástí programu je i rovné zastoupení žen a mužů, které se projevuje i v poměru žen a mužů na kandidátních listinách strany, který je 1:1. V oblasti zahraniční politiky kladou zelení důraz na zahraniční rozvojovou spolupráci a podporují větší integraci Evropské unie včetně přijetí evropské ústavy.²⁸⁷

3.2.5.1 *Východiska sociální problematiky v programu Strany zelených*

Ekologická demokracie Strany zelených má své kořeny v politické tradici humanismu a demokracii. Základními prioritami jsou ochrana lidských a občanských práv společně s ekologickou udržitelností. Strana zelených bezvýhradně nesouhlasí s antropocentrismem. Na vrcholu jejich hodnotového žebříčku není člověk, nýbrž život jako takový. Země je ve vesmíru jedinečná tím, že se na ní vyvinul život, který je také

²⁸⁶ Srov. VODIČKA, K., CABADA, L. *Politický systém České republiky*. s. 236 - 238.

²⁸⁷ Srov. tamtéž, s. 236 - 238.

hlavní hodnotou sám o sobě. Vytvořil se na planetě Zemi a bez ní by byl nemyslitelný.²⁸⁸

Svou politikou usiluje také o kvalitní vzdělanost, kulturní vyspělost či sociální citlivost. Strana zelených se pokouší nastolit hospodářskou stabilitu a je otevřená v politických otázkách. Při řešení společenských problémů vždy na první místo vyzdvihuje kvalitu života. Svým politickým programem klade důraz na uskutečnění ekologické demokracie v České republice i v celém světě.²⁸⁹ Při rozhodování dbá Strana zelených na kvalitu života pro dnešní i následující generace. Dlouhodobý program strany zelených nese název „Kvalita života“. Strana zelených tak přináší do politiky nový zelený nádech, řeší typická zelená témata, která považuje za závažná a zaslouží si politické rozhodování.²⁹⁰

3.2.5.2 Základní hodnoty Strany zelených

a) Kvalita života

Strana Zelených přichází s myšlenkou, že je povinností každého člověka respektovat právo přírody na existenci a s tím i plynoucí závazky. Podle Zelených má i příroda nárok na určitá práva. Lidé ji mohou využívat, ale s omezením. „Z hlediska metafyzického a náboženského je člověk jen jedním z mnoha subjektů, a nikoliv tvůrcem světa, a tedy ani přírody. Pragmatičtější a utilitarističtější hledisko zase vidí skutečnost tak, že člověku je dáno žít v konečném vesmíru, kde zdroje nezbytné pro přežití jsou vyčerpitelné a podle toho by se s nimi také mělo nakládat.“²⁹¹ Od ekologicky zdravé krajiny se podle Zelených odvíjí i kvalitní život člověka. Proto kladou Zelení důraz na ekologické zemědělství, které by mělo být základem péče o krajinu s ohledem pro další generace.²⁹² Strana Zelených cítí neklid a současně závazek vůči všem ne-lidským entitám, vůči ostatním lidem a především vůči budoucím generacím.²⁹³

²⁸⁸ Srov. HOLZBACHOVÁ, I. *Dějiny společenských teorií*. s. 91.

²⁸⁹ Srov. *Stanovy Strany zelených*.

²⁹⁰ Srov. *Kvalita života*. Volební program Strany zelených. s. 7.

²⁹¹ Cit. BOBBIO, N. *Pravice a levice: důvod a smysl rozdělení politické scény*. s. 45 – 46.

²⁹² Srov. *Kvalita života*. Volební program Strany zelených. s. 9.

²⁹³ Srov. BOBBIO, N. *Pravice a levice: důvod a smysl rozdělení politické scény*. s. 46.

b) Rovnoprávnost

Strana Zelených hájí rovná práva žen a mužů. Měli by mít stejný přístup ke vzdělání, v zaměstnání i v rodinném životě. Zelení podporují také přijetí antidiskriminačního zákona a zákona o registrovaném partnerství. Snahou zelených je odstranit diskriminaci pro páry stejného pohlaví. Pomoci jim odstranit stav, kdy partneři nemají právo na informace o zdravotním stavu partnera nebo v případě, kdy po sobě partneři nemohou navzájem dědit. Právním posílením partnerských vztahů osob stejného pohlaví chtějí podpořit jejich lidskou důstojnost a občanská práva. Také ochraňují práva všech sociálních, kulturních či etnických menšin.²⁹⁴ Zelení kladou důraz na rovnost příležitostí. Svou politikou se snaží vytvářet takovou společnost, která všem umožní bez jakýchkoliv obtíží či diskriminace veřejně přiznat svou identitu.²⁹⁵

c) Sociální spravedlnost a sociální solidarita

Strana zelených se snaží o takovou sociální politiku, která nejen že pomůže všem občanům v nouzi, ale především zajistí rovné příležitosti pro všechny občany. Podpoří přístup občanů k práci, ke vzdělání, k bydlení, zdravotní péči, finanční samostatnosti a ke kvalitnímu životnímu prostředí. Spravedlivá a solidární sociální politika má přispívat k humanizaci společnosti a ke společenské i ekonomické restrukturalizaci. Sociální zabezpečení musí vyplývat ze skutečných potřeb občanů a sociální pomoc musí být adresná. Je třeba zabezpečit spravedlivé přidělování dávek a zaměřit je přesněji na dané potřeby.²⁹⁶ Strana zelených pocítuje i globální odpovědnost za stav celé země a kvality života všech osob zde žijících. Solidaritu je třeba nasměrovat vůči všem potřebným zemím.²⁹⁷

²⁹⁴ Srov. *Kvalita života*. Volební program Strany zelených. s. 8.

²⁹⁵ Srov. tamtéž, s. 33.

²⁹⁶ Srov. tamtéž, s. 41 – 42.

²⁹⁷ Srov. *Stanovy Strany zelených*.

3.2.5.3 Zelená změna

Nejenže Strana zelených bojuje s klimatickou krizí, ale chce také změnit klima v české politice. Odmítá se stát součástí negativistické a hysterické politiky zavedených stran. Bojuje za etiku v politice. Zásadně odmítá jakoukoliv formu korupce ve svém politickém programu, tak i při každé jiné příležitosti. Strana zelených také odmítá hrát zavedené mocenské hry plné úplatků. Je věrná zelené ideji, která znamená změnu. Snaží se nabídnout skutečnou alternativu pro všechny občany, kteří chtějí jinou politiku.²⁹⁸

4 SOCIÁLNÍ POLITIKA V ČESKÉ REPUBLICE

Činnost politických stran, formulace jejich dlouhodobých programů a cílů vzhledem k sociální problematice by měla vycházet z potřeb sociální politiky. Ve volebních programech všech etablovaných politických stran v České republice se sociální problematika a řešení sociálních otázek vyskytuje až na jednom z posledních míst na seznamu cílů.

Sociální politika je cílevědomá a uvědomělá činnost, kterou vykonává stát a některé organizace v sociální oblasti. Jedná se o činnost, která na základě společenského konsensu společnosti zajišťuje sociální jistoty a optimální pracovní i životní podmínky občanů. Jejím hlavním cílem je vytvářet podmínky pro všestranný rozvoj jedince.²⁹⁹ Podle Ottova naučného slovníku je sociální politika praktickou snahou uspořádat společenský celek co nejideálněji. Sociální politika se snaží ovlivňovat sociální realitu a respektuje přitom základní principy tzv. sociálně-politických doktrín.³⁰⁰

Sociální politika je často chápána jako soubor aktivit, které směřují ke zlepšení základních životních podmínek obyvatelstva a k udržení „sociální suverenity“ a „sociálního bezpečí“ v rámci politického a hospodářského postavení země. „*Sociální*

²⁹⁸ Srov. *Projev 1. místopředsedy Strany zelených Ondřeje Lišky k delegátům brněnského sjezdu v pátek 4. prosince 2009* [online]. [cit 2009-12-26]. Dostupné na WWW:

<<http://sjezd.zeleni.cz/14679/clanek/projev-ondreje-lisky-k-delegatum-sjezdu-patek-4-prosince/>>.

²⁹⁹ Srov. PEŠLOVÁ, R. *Dávky státní sociální podpory*. s. 5.

³⁰⁰ Srov. WILDMANNOVÁ, M. *Sociální politika*. s. 16.

suverenita a sociální bezpečí patří mezi základní charakteristiky postavení člověka v životě, o něž usiluje každý jedinec i společnost.³⁰¹ Sociální politika si za základní cíl klade vytvořit lidsky důstojné podmínky života. Snaží se zabezpečit rovné příležitosti pro všechny, to znamená především zajistit stejný přístup ke zdravotní péči a ke vzdělání.³⁰² Do sociální politiky řadíme oblasti veřejné politiky, kterými jsou zejména politika sociálního zabezpečení, sociální služba, zdravotní politika, dále politika zaměstnanosti, bydlení či zdraví.³⁰³

4.1 Objekty a subjekty sociální politiky

Sociální politika je orientována na objekty sociální politiky, tedy na všechny obyvatele země.³⁰⁴ V chování českého národa se vytvářela postupně řada stereotypů a určité specifické národní rysy politického chování. „Mezi ně patřila *anticipace, úcta k národním vůdcům, kulturní aktivismus, láska k rodné zemi, sklon k fatalismu jako důsledek porážek. Pochopitelně neexistuje absolutní shoda v tom, jaké vlastnosti jsou pro naši národní povahu nejtypičtější. Naše zvláštnosti lze popsat i jako tendence k ideologickému vnímání světa, k autoritářství, k demokratismu a sociální rovnosti, plebejství, oscilování mezi aktivismem a fatalismem spojené s ochotou k obětem, pohyb mezi požadavkem svobody (liberalismem) a požadavkem ochrany a pomoci ze strany obce nebo státu (paternalismus) atd.*“³⁰⁵ Již od Bílé hory byl český národ v situaci, kdy skutečnost nebyla příliš veselá a kdy především víra v „lepší zítřky“ poskytla lidem možnost přežít. Podobný přístup k realitě má své kořeny v eschatologických koncepcích středověkých náboženství. Víra v alternativu umožňuje přežití a zároveň je i motivační a mobilizační funkcí ideologií. Kladný vztah k ideologiím je i nosným bodem pro úctu k autoritám, kterou český národ uznává. Díky pozitivní zkušenosti se státním paternalismem, má český národ úctu i ke státním institucím. Český národ je především

³⁰¹ Cit. KREBS V., DURDISOVÁ, J., POLÁKOVÁ, O., ŽIŽKOVÁ, J., *Sociální politika*. s. 19.

³⁰² Srov. WILDMANNOVÁ, M. *Sociální politika*. s. 17.

³⁰³ Srov. SIOSTRZONEK, J., *Důchodová politika ČR*. s. 13.

³⁰⁴ Srov. TOMEŠ, I. *Sociální politika: teorie a mezinárodní zkušenost*. s. 72.

³⁰⁵ Cit. PROROK, V., LÍSA, A. *Politologie*. s. 242.

státotvorný, což je původním jevem fatalismu.³⁰⁶ „*Pokud se český národ zklame v určitém typu ideologie a autoritách jako jejich nositelích, pak se na určité období stáhne z politiky, jednotlivé sociální skupiny a jedinci hledají jiné cesty, jak realizovat své zájmy.*“³⁰⁷ Do popředí se tak dostávají nové či opoziční ideologie, jsou voleni noví politici a ideologové. Období vzmachu však netrvá nikdy příliš dlouho vzhledem k tomu, že ideologie mohou jen těžko naplnit očekávání lidí. Ideál a skutečnost se vždy budou lišit. To vyvolává zklamání a nárůst vnitřní apatie. Jedna část populace zůstává aktivní, druhá čeká v opozici a zbývající část nespolupracuje.³⁰⁸

„*Český národ se pohybuje mezi liberalismem a paternalismem. Průměrný Čech si váží osobní svobody a nezávislosti, chtěl by o sobě rozhodovat sám nebo mít alespoň pocit, že o sobě rozhoduje. Zároveň není ochoten zasahovat do věcí jiných lidí.*“³⁰⁹ Dostane-li se Čech do problémové situace, předpokládá pomoc ze strany komunity, reprezentované například státem či obcí. Stát by měl podle většiny českého národa utvářet prostor pro realizování potřeb a zájmů jednotlivců.³¹⁰

Veškeré sociální činnosti či chování je iniciováno subjekty, které mají schopnosti a možnosti je naplňovat. Významným subjektem je především stát, který určuje rozsah sociální politiky.³¹¹ „*Řídící role vlády a vliv státního aparátu na prosazování vládní politiky jsou pro demokratickou společnost přinejmenším stejně významné jako role politických stran či volebních systémů pro ustanovení politické reprezentace. Státní správu tvoří velmi rozsáhlý soubor institucí, které se podílejí na naplňování řídicí funkce vlády. Rozhodujícím znakem působnosti ve vztahu k voleným politickým reprezentantům na jedné straně a společnosti na straně druhé je, že fakticky disponují politickou mocí.*“³¹² Důležitosti nabývají i nadnárodní instituce jako je například Mezinárodní úřad práce či UNESCO. Vedle státu a jeho orgánů k subjektům sociální politiky patří zaměstnavatelé, regiony, obce, občanské organizace, církve, odborové

³⁰⁶ Srov. PROROK, V., LÍSA, A. *Politologie*. s. 192.

³⁰⁷ Cit. tamtéž, s. 192.

³⁰⁸ Srov. tamtéž, s. 193.

³⁰⁹ Cit. tamtéž, s. 193.

³¹⁰ Srov. tamtéž, s. 193.

³¹¹ Srov. TOMEŠ, I. *Sociální politika: teorie a mezinárodní zkušenost*. s. 72 - 73.

³¹² Cit. ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie: srovnávací analýza demokratických politických systémů*. s. 185 – 186.

orgány či domácnosti aj. V dnešní době je tendence o posílení role především nestátních subjektů se zaměřením na jedince.³¹³

4.2 Principy sociální politiky

Sociální politika vychází z těchto základních principů:³¹⁴

- a) *princip sociální spravedlnosti* – je označován za základní princip sociální politiky. Spravedlnost je chápána jako měřítko mezilidských vztahů, za základní náboženskou i mravní hodnotu, současně i za základ státních politik. Jedná se jak o spravedlnost v právním slova smyslu, tak i o spravedlnost sociální, podle které jsou ve společnosti rozdělovány prostředky veřejných financí mezi jednotlivé subjekty. V současné době je sociální spravedlnost spojována zejména se snahou jedince uskutečnit své zájmy pomocí svých sil a jako vůle pomoci potřebným občanům.³¹⁵
- b) *princip sociální solidarity* – představuje neodmyslitelný sociální prvek sociální politiky. Sociální solidarita je v dnešní době chápána jako vzájemná podpora a sounáležitost, současně i jako vzájemná odpovědnost, která je hybnou silou mravního, materiálního i duchovního vývoje lidstva. Vychází ze společenského původu člověka a jeho závislosti na druhých. Existuje solidarita zdravých s nemocnými, zaměstnaných s nezaměstnanými či solidarita mezigenerační a jiné.³¹⁶
- c) *princip subsidiarity* – vychází z pohledu na člověka jako na individuum s jedinečnou vůlí a schopnostmi, které by měl používat k prospěchu sociálního bezpečí svého i svých blízkých. Podle tohoto principu si každý má nejprve pomoci sám, není-li to možné, tak musí pomoci rodina. I rodina si má pomoci

³¹³ Srov. WILDMANNOVÁ, M. *Sociální politika*. s. 17.

³¹⁴ Srov. HALÁSKOVÁ, R. *Kapitoly ze sociální politiky*. s. 52.

³¹⁵ Srov. tamtéž, s. 53 – 54.

³¹⁶ Srov. tamtéž, s. 55 – 56.

svými silami a v případě nemožnosti nastupují jiná společenství, jako poslední přichází na pomoc stát.³¹⁷

- d) *princip participace* – je možnost podílet se na společenském životě. Sociální subjekty se spoluúčastní na realizaci cílů či potřeb, podílejí se tak na tom, co přímo ovlivňuje jejich život. Lidé se podílejí na tvorbě sociálně politických opatření.³¹⁸

4.3 Funkce sociální politiky

Jednotlivé funkce sociální politiky se navzájem doplňují a navazují na sebe. Mezi základní funkce sociální politiky patří:

- a) *ochranná funkce* – je tradiční prvek sociální politiky a řeší takové události, kdy jedinec či sociální skupina je znevýhodněna ve vztahu k ostatním.
- b) *preventivní funkce* – se snaží o přecházení nežádoucím sociálním situacím a vlivům, např. předcházení nezaměstnanosti.
- c) *stimulační funkce* – podporuje a motivuje k žádoucímu sociálnímu jednání jednotlivců i sociálních skupin.
- d) *homogenizační funkce* – se snaží přispět ke stejnorodosti v uspokojování základních životních potřeb. Usiluje o odstranění rozdílů mezi lidmi.
- e) *distribuční a redistribuční funkce* – je jednou z nejvýznamnějších funkcí, která se uskutečňuje prostřednictvím daní. Jde o modifikaci původního rozdělování toho, co již bylo trhem jednou nesprávně rozděleno. Přerozdělování tak snižuje prvotní nerovné postavení lidí.³¹⁹

4.4 Klíčové dokumenty sociální politiky v ČR

³¹⁷ Srov. HALÁSKOVÁ, R. *Kapitoly ze sociální politiky*. s. 56.

³¹⁸ Srov. tamtéž, s. 57.

³¹⁹ Srov. WILDMANNOVÁ, M. *Sociální politika*. s. 17 - 18.

4.4.1 Sociální doktrína České republiky

Sociální doktrína se charakterizuje jako filosofie nebo soubor pravidel vzájemného jednání lidí a institucí. Nositelem sociální doktríny jsou především politické strany a hnutí. Česká sociální doktrína má svůj původ v evropském kulturním životě. Je základním pilířem pro tvorbu sociální politiky, která musí garantovat základní lidská, sociální i občanská práva. Své základy čerpá z ústavy a zákonů České republiky, dále z podepsaných mezinárodních smluv a paktů. V České sociální doktríně se odráží také postupy současné sociální reformy a mění se společenský způsob života.³²⁰ Posláním sociální doktríny je stanovit cíle a vytyčit cestu k řešení sociálních otázek v České republice, a to v dlouhodobé perspektivě. Sociální doktrínu by měli mít na paměti hlavně ti, kteří spolurozhodují o postupech a realizaci české sociální politiky. Česká sociální doktrína vychází z těchto hodnot:

- a) *humanismus* – v humanistické koncepci sociální politiky je kladen důraz na začlenění jedince do rodiny a jiných sociálních skupin, to zabezpečí důstojný život každého člověka.
- b) *svoboda a odpovědnost* – každý člověk má právo na svobodná rozhodnutí a svobodný rozvoj osobnosti za předpokladu odpovědného života.
- c) *rovnost* – především rovnost všech lidí ve svobodě a právech, důstojnosti a současně i rovnost povinností a odpovědností všech.
- d) *solidarita* – je důležitá pro vytváření rovnosti všech lidí ve svobodě, právech i důstojnosti, z ní pak vyplývá sounáležitost s potřebnými skupinami.
- e) *sociální spravedlnost* – by měla přispívat k co nejmenší míře sociální nerovnosti všech občanů.³²¹

³²⁰ Srov. HALÁSKOVÁ, R. *Kapitoly ze sociální politiky*. s. 69.

³²¹ Srov. *Sociální doktrína ČR*.

4.4.2 Bílá kniha v sociálních službách

Bílé knihy jsou v Evropské unii považovány za formu doporučení. Jedná se o soubor doporučení poskytovaných na úrovni EU, na národních úrovních i v jednotlivých členských státech. V členských státech mívají charakter dlouhodobých programů vlád v jednotlivých oblastech. Navrhují způsob řešení problémů. Vznikají během konzultačního procesu většinou formou veřejné diskuse, která usiluje o vyjádření celospolečenských potřeb. Bílá kniha je formulována jako soubor doporučení, který by se měl stát směrodatným vodítkem pro všechny zúčastněné strany.³²²

Bílá kniha je uveřejněna i pro oblast sociálních služeb. Obsahuje taková doporučení, která by měla pomoci rozvíjet efektivně moderní sociální služby. Sociální služby by měly poskytovat pomoc především tam, kde jsou nejvíce potřeba.³²³ „*Posláním sociálních služeb je pomoci lidem udržet si nebo znovu nabyt své místo v komunitě, ve většinové společnosti, ve svém přirozeném společenství. Lidé jsou ve středu tohoto systému. Systém by se měl přizpůsobit, aby lidem vyhovoval a ne naopak. Lidé by se neměli přizpůsobovat, aby vyhovovali systému.*“³²⁴ Bílá kniha uvádí sedm vůdčích principů, které by měly tvořit základ všech sociálních služeb, vůdčích pro všechny poskytovatele sociálních služeb:

- a) *nezávislost a autonomie* – každý člověk je odpovědný za svůj život, za vlastní rozhodnutí, a tak by i sociální služby měly směřovat k nezávislosti každého člověka. Sociální služby musí respektovat rozdíly lidí jako jednotlivců, musí usilovat o zajištění jejich důstojnosti a práv.
- b) *začlenění a integrace* – sociální služby mají chránit lidi před sociálním vyloučením, mají všem pomáhat žít běžným životem.
- c) *respektování potřeb* – sociální služby mají být určovány individuálními potřebami a potřebami společnosti, nikoli potřebami systému. Neexistuje model, který by vyhovoval všem.

³²² Srov. *Bílá kniha v sociálních službách: konzultační dokument*, s. 3.

³²³ Srov. tamtéž, s. 5.

³²⁴ Cit. tamtéž, s. 6.

- d) *partnerství* – efektivní sociální služby musí být založené na spolupráci mezi všemi, nikoli na oddělené práci. V sociálních službách musí spolupracovat jednotlivci, místní samosprávy, občanské společnosti, kraje i stát. Občané nesmí být pouze pasivními příjemci služeb, ale musí být aktivními účastníky.
- e) *kvalita* – záruka kvality poskytuje všem uživatelům sociálních služeb ochranu a pocit důvěry ve služby, které přijímají.
- f) *rovnost* – sociální služby musí být přístupné všem na základě potřeb a bez ohledu na postavení, víru či původ.
- g) *národní standardy* - o sociálních službách musí být rozhodováno v místě a na úrovni jednotlivce. Jen tak může pomoc efektivně vycházet z potřeb jednotlivce a komunity.³²⁵

Sociální služby založené na těchto principech by se měly stát obecným pravidlem pro všechny poskytovatele i uživatele. Tyto principy vycházejí ze zásad, které jsou obsažené v české politice.³²⁶

5 SYSTEMATICKÁ REFLEXE

„Politika je zčásti boj o legitimní význam slov a pojmů.“³²⁷ „Pojem“ je jakási obecná struktura termínu, jako například spravedlnost, svoboda nebo rovnost. „Pojetí“ je konkrétní náplň tohoto „pojmu“.³²⁸ V politické diskusi je běžné, že se lidé dokáží shodnout na obecné struktuře pojmu, tedy na tom, jak je možné ho používat. Avšak mají zároveň odlišnou představu o tom, jak konkrétně tento pojem uplatnit.³²⁹ „Je pravda, že neexistuje politický program, který by se nedovolával nějaké formy rovnosti, přičemž může jít o rovnost ve smyslu stejných výchozích podmínek, příležitostí, výtěžků, výsledků a tak podobně.“³³⁰

³²⁵ Srov. *Bílá kniha v sociálních službách: konzultační dokument.* s. 6 – 15.

³²⁶ Srov. tamtéž, s. 16.

³²⁷ Cit. HEYWOOD, A. *Politická teorie.* s. 27.

³²⁸ Cit. SWIFT, A. *Politická filozofie: základní otázky moderní politologie.* s. 21.

³²⁹ Srov. Tamtéž, s. 21.

³³⁰ Cit. BOBBIO, N. *Pravice a levice: důvod a smysl rozdělení politické scény.* s. 13.

I čeští politici se ohánějí těmito pojmy a v těch nejdůležitějších se shodují. V politických programech všech výše uvedených politických stran se opakují zejména tyto pojmy: spravedlnost, svoboda, rovnost a solidarita. Všechny politické strany je staví do popředí jako své základní antropologické zásady a jako základní lidské hodnoty. Od nich pak odvíjejí i ostatní programové cíle. Avšak jednotlivé pojmy mají u každé politické strany odlišné pojetí, nebo se překrývají či doplňují. Je to způsobené umístěním politických stran na politickém spektru či příklonem k odlišným politickým ideologiím, ke kterým se hlásí. A také v odlišném způsobu pojetí člověka v dané ideologii, politické straně, době i ve společnosti. V této kapitole bych ráda poukázala na základní rozdíly či shody v pojetí těchto základních hodnotových pojmů u uvedených politických stran, u klíčových ideologií a zároveň na spojitost s antropologickými představami o člověku. Názory na lidskou přirozenost jsou u jednotlivých ideologií následující:

- a) *liberálové* – spatřují v lidech sobecké tvory spoléhající do značné míry na sebe, jsou ovládáni rozumem a díky vzdělání se mohou vyvíjet. V souboru vrozených kvalit spatřují základ lidské přirozenosti.
- b) *konzervativci* – vycházejí z představy, že lidé jsou omezení tvorové, kteří vyhledávají bezpečí, kladou důraz na zkušenosti a jsou mravně narušení. Racionalita představuje nespolehlivý prvek.
- c) *socialisté* – spatřují v lidech společenské bytosti, jejichž možnosti i chování jsou utvářeny především tím, co do sebe přijímají, hlavně tvořivou prací. Prostřednictvím lidské spolupráce, společenskosti a racionalitě je možný vývoj a růst člověka.
- d) *ekologové* – chápou lidskou přirozenost jako nedílnou součást ekosystému, jako součást přírody. Veškeré negativní vlastnosti jako například hamižnost jsou projevem odcizení od jedinečnosti života a své pravé přirozenosti. Člověk může dojít k růstu jen díky návratu k přírodě.³³¹

³³¹ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 86.

Od těchto názorů na lidskou přirozenost se odvíjí představy o člověku jednotlivých etablovaných politických stran v České republice a zároveň jsou od nich odvozeny veškeré výše uvedené základní hodnoty. Představy o člověku v dokumentech etablovaných politických stran v České republice jsou následující:

- a) *ODS* – staví na konzervativních společenských hodnotách, obohacených řadou liberálních principů zakotvených v klasickém evropském liberalismu.³³² Člověk je pro ODS neopakovatelným jedincem, nadaným svou suverenitou a identitou. ODS spatřuje životní potřeby a problémy jedince optikou generační příslušnosti, a tak respektuje jeho přirozené společenské zasazení. ODS vychází z individuálních nároků každého jedince na vlastní životní cestu za uskutečňováním zájmů a potřeb.³³³
- b) *ČSSD* – sociální demokraté se hlásí k sociálnědemokratickým stranám v západní Evropě.³³⁴ ČSSD se odklonila od osvícenského a raného socialistického pohledu na člověka, který věří v přirozené lidské dobro, které se uskuteční na základě mravního zrání lidstva. Základní předpoklad pro trvalou kultivaci člověka spatřují představitelé ČSSD v otevřené a svobodné organizaci společnosti. V každém jedinci spatřují jeho tvořivou podstatu, která se naplňuje za předpokladu svobodného rozvoje všech lidí. Také přijímají nepřízeň lidského údělu, každé mnohotvárné a svobodné bytosti, ve kterém spatřují úděl viny a omylnosti, štěstí či nemoci.³³⁵
- c) *KSČM* – zůstávají ortodoxně komunistickou a antisystémovou stranou.³³⁶ Jejich program vychází z marxistické teorie, která tvrdí, že základem forem společenského vývoje lidí jsou materiální poměry. Právě společenské bytí určuje vědomí člověka.³³⁷
- f) *KDU-ČSL* – staví svou politiku na zásadách křesťanské morálky a křesťanského humanismu. Člověk jako lidská bytost je hlavní hodnotou,

³³² Srov. VODIČKA, K., CABADA, L. *Politický systém České republiky*. s. 221.

³³³ Srov. *Hlavu vzhůru*. Volební program ODS pro volby do Poslanecké sněmovny. s. 21 - 24.

³³⁴ Srov. VODIČKA, K., CABADA, L. *Politický systém České republiky*. s. 211.

³³⁵ Srov. *Dlouhodobý program ČSSD*. s. 4 – 5.

³³⁶ Srov. VODIČKA, K., CABADA, L. *Politický systém České republiky*. s. 226.

³³⁷ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 220.

kteřou je třeba chránit. Je třeba dohlížet na dodržování lidské důstojnosti a života každého člověka, a to od početí až do přirozené smrti. Lidská důstojnost má mít vždy přednost před vědou a výzkumem, vyžaduje chránit lidský život ve všech vývojových stádiích. KDU-ČSL dále přijímá skutečnost, že člověk je bytost morálně a rozumově nedokonalá a omylná.³³⁸

- g) *Strana zelených* - bezvýhradně nesouhlasí s antropocentrismem. Na vrcholu jejich hodnotového žebříčku není člověk, nýbrž život jako takový. Země je ve vesmíru jedinečná tím, že se na ní vyvinul život, který je také hlavní hodnotou sám o sobě. Vytvořil se na planetě Zemi a bez ní by byl nemyslitelný. Člověk je jen jedním z mnoha subjektů, a nikoliv tvůrcem světa.³³⁹

5.1 Rovnost

*„Myšlenka rovnosti je nejspíš definitorickým rysem moderního politického myšlení. Zatímco starověcí a středověcí myslitelé pokládali za samozřejmost, že hierarchie je přirozená či nutná, moderní vycházel z premisy, že všichni lidé mají stejnou mravní hodnotu. Přesto je jen málo politických principů tak sporných jako rovnost.“*³⁴⁰ Mnozí chápali tradiční politické spektrum rozdělené na levice a pravici právě jako odraz odlišných postojů k rovnosti. V určitém smyslu jsme v současné době rovnostáři všichni. Současný boj o rovnost probíhá mezi odlišnými názory na to, jak, kde a v čem by měla rovnost existovat. Forma rovnostářství může být ve vztahu k politické participaci, životním šancím a k mnoha dalším aspektům.³⁴¹

Mluví-li se v politické sféře o rovnosti, jde především o „vyrovnání“ základních podmínek sociální existence, důležitých pro dosažení lidského štěstí. Aby rovnost nezdegenerovala na pouhé politické heslo, je třeba zodpovědět otázku „rovnost v čem“? Princip rovnosti má spoustu podob, nejvýznamnější je rovnost formální, rovnost

³³⁸ Srov. *Programové priority KDU-ČSL*. s. 1 – 2.

³³⁹ Srov. BOBBIO, N. *Pravice a levice: důvod a smysl rozdělení politické scény*. s. 45 – 46.

³⁴⁰ Cit. HEYWOOD, A. *Politická teorie*. s. 243.

³⁴¹ Srov. tamtéž, s. 243 – 244.

příležitostí, rovnost výsledků. Formální rovnost vychází z myšlenky, že všichni lidé mají totožnou mravní hodnotu a jejím hlavním projevem je respekt k politické a právní rovnosti. Rovnost příležitostí se dožaduje o vyrovnání životní startovní čáry pro všechny. Rovnost výsledků si klade za cíl zajistit stejné životní poměry, tedy sociální rovnost pro všechny.³⁴²

I jednotlivé politické ideologie vysvětlují rovnost odlišně, na základě uznávaných představ o člověku. Formální rovnost se setkává s téměř všeobecným souhlasem, neboť jde o takovou formu rovnosti, kterou není třeba zdůvodňovat. Princip rovných příležitostí podporuje také většina moderních ideologií a politických stran. Myšlenka rovnosti výsledků je podporovaná především socialisty, komunisty a anarchisty. Naopak liberálové a konzervativci v sociální rovnosti spatřují cosi nemorálního a nepřirozeného.³⁴³ Přesto se v jednotlivých směřodatných ideologiích různí názory na pojetí rovnosti:

- a) *liberálové* – věří, že lidé se rodí rovní se stejnou morální hodnotou. Z toho plyne jak rovnost formální, tak i rovnost příležitostí.
- b) *konzervativci* – věří, že společnost je tvořena hierarchicky a rovnost je tedy nedosažitelná.
- c) *socialisté* – spatřují v rovnosti základní hodnotu a prosazují především rovnost sociální. Sociální demokracie se posunula myšlenkami k liberální víře v rovnost příležitostí.
- d) *ekologové* – zdůrazňují že všechny druhy života mají stejné právo na život, a tak zastávají biocentrickou rovnost. Běžná pojetí rovnosti vidí jako antropocentrická, neboť přehlížejí zájmy ostatních organismů a entit.³⁴⁴

Současné etablované politické strany v České republice prosazují na základě svých uznávaných ideologií, ve svých politických dokumentech, tato pojetí rovnosti:

³⁴² Srov. HEYWOOD, A. *Politická teorie*. s. 243 – 268.

³⁴³ Srov. tamtéž, s. 244 – 247.

³⁴⁴ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 117.

- a) *ODS* – zastává rovnost příležitostí pro všechny. Každý bez ohledu na sociální postavení by měl mít možnost díky své aktivitě a pracovitosti k sociálnímu vzestupu.³⁴⁵
- b) *ČSSD* – si osvojila princip formální rovnosti z liberalistických principů. Základní hodnotou, ke které se *ČSSD* hlásí a ze které vychází, je úcta ke každému člověku jako k jedinečné bytosti. Z této hlavní hodnoty vyplývá i snaha za uskutečnění podmínek pro důstojný, svobodný a nejspokojenější život všech lidí.³⁴⁶ Sociální demokraté dále uznávají, že životní podmínky všech lidí se zásadně odlišují, a tak není možné usilovat o absolutní rovnost kvality života všech lidí. *ČSSD* je tak zastáncem rovnosti příležitostí pro všechny.³⁴⁷
- c) *KSČM* – každý má mít rovnou šanci na vzdělání, péči o zdraví, celkový rozvoj osobnosti, dále právo na práci, která odpovídá jeho schopnostem. V ekonomice jde *KSČM* o rovnost vlastnických forem, stejná práva a životní podmínky pro ženy i muže.³⁴⁸
- d) *KDU-ČSL* – se staví za rovnost příležitostí, za rovnost před zákonem a také ochranu ve smyslu zákona. Stát by měl usilovat o rovnost příležitostí, o ochranu slabých, potřebných a menšin. Stát musí zaručit efektivní ochranu poctivých před těmi, kdo zákony porušují.³⁴⁹
- e) *Strana zelených* - klade důraz na rovnost příležitostí. Svou politikou se snaží vytvářet takovou společnost, která všem umožní bez jakýchkoliv obtíží či diskriminace veřejně přiznat svou identitu. *Strana zelených* se snaží o takovou sociální politiku, která zajistí rovné příležitosti pro všechny občany. Podpoří přístup občanů k práci, ke vzdělání, k bydlení, zdravotní péči, finanční samostatnosti a ke kvalitnímu životnímu prostředí.³⁵⁰

³⁴⁵ Srov. *Hlavu vzhůru*. Volební program *ODS* pro volby do Poslanecké sněmovny. s. 11.

³⁴⁶ Srov. *Dlouhodobý program ČSSD*. s. 2 – 5.

³⁴⁷ Srov. tamtéž, s. 32.

³⁴⁸ Srov. *Komunistická strana Čech a Moravy* [online]. [cit 2009-09-26]. Dostupné na WWW: <<http://www.kscm.cz/article.asp?thema=4028&item=40629>>.

³⁴⁹ Srov. *Programové priority KDU-ČSL*. s. 2.

³⁵⁰ Srov. *Kvalita života*. Volební program *Strany zelených*. s. 33 – 42.

5.2 Svoboda

Svoboda se často propojuje i s řadou dalších termínů jako jsou volnost, tolerance či osvobození a často se s těmito pojmy disponuje jako se synonymy. „V nejprostším slova smyslu svoboda znamená nepřítomnost omezení. Jen málokdo si však myslí, že svoboda má být absolutní. Lidé uznávají, že je rozdíl mezi svobodou a svévolí. Obvykle se rozlišuje mezi svobodou negativní a svobodou pozitivní.“³⁵¹ Negativní svoboda vyjadřuje nezasahování, tedy nepřítomnost omezení, která by byla vnější. Pozitivní svoboda se chápe více způsoby, třeba jako autonomie, jako rozvoj osobnosti nebo jako svoboda mravní či vnitřní.³⁵²

Politici teoretici přistupují ke svobodě převážně jako k etickému ideálu či nejdůležitějšímu normativnímu principu.³⁵³ Přesto se jednotlivá pojetí svobody u jednotlivých ideologií i jejich proudů liší:

- a) *liberálové* – spatřují ve svobodě nejvyšší individualistickou hodnotu. Klasičtí liberálové hlásají negativní svobodu ve smyslu svobody volby a moderní liberálové zastávají pozitivní svobodu ve smyslu osobního rozvoje.
- b) *konzervativci* - prosazují umírněné chápání svobody, tedy uznání povinností a odpovědnosti.
- c) *socialisté* – chápou svobodu jako osobní naplnění člověka, kterého jednotlivec nachází ve svobodné tvořivé práci. Sociální demokraté se přiklání k modernímu liberalismu a svobodu chápou jako realizaci potenciálu jedince.
- d) *ekologové* – spatřují ve svobodě prostředek k dosahování individuality a seberealizace. Jde o vnitřní svobodu jako možnost naplnění lidského údělu.³⁵⁴

³⁵¹ Cit. HEYWOOD, A. *Politická teorie*. s. 240.

³⁵² Srov. tamtéž, s. 241.

³⁵³ Srov. tamtéž, s. 217 – 218.

³⁵⁴ Srov. HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. s. 47.

Současné etablované politické strany v České republice pohlížejí na pojetí svobody na základě jejich představ o člověku a uznávaných ideologií ve svých politických dokumentech takto:

- a) *ODS* – svoboda musí jít ruku v ruce se zodpovědností. *ODS* zastává maximální svobodu každého jednotlivce, o kterou se vždy musí opírat vysoká míra zodpovědnosti. Jedním z předpokladů svobody představuje pro *ODS* nedotknutelnost soukromí. Individuální svoboda a soukromí jsou pro *ODS* nejvyšší hodnoty, které je třeba chránit. Míra těchto hodnot musí být vždy vyšší než cena za dosažené bezpečí.³⁵⁵ Vlastnictví je nedotknutelné a vede každého občana k odpovědnosti. V movitém i nemovitém vlastnictví spatřuje *ODS* naplnění svobody, jejíž součástí je odpovědnost.³⁵⁶
- b) *ČSSD* – pojetí svobody u sociálních demokratů představuje především svobodný rozvoj osobnosti a svobodná rozhodnutí každého občana. Svobodná rozhodnutí člověka se pak pojí s odpovědností každého člověka za své činy, a to jak před svým svědomím, tak i před celou společností. „*Svoboda jedince je ohraničena svobodou jiných.*“³⁵⁷ Hodnoty svobody odvozuje *ČSSD* z vnitřních atributů člověka, především z jeho lidství. „*ČSSD se ztotožňuje s osvícenským příkazem, že člověk musí být pro člověka vždy účelem, nikdy jen prostředkem. Chápe člověka jako nejvyšší omezení libovůle státní a soukromé moci, motivované univerzalitou lidské svobody a důstojnosti.*“³⁵⁸
- c) *KSČM* – požaduje uplatňování práv a svobod občanů, zároveň usiluje o aktivitu občanů a jejich odpovědnost za vlastní osud i osud země. Svoboda se týká nedotknutelnosti svobody slova, uměleckého projevu i vědeckého bádání.³⁵⁹ V dlouhodobém programu *KSČM* má podobu především svobody volby většiny.³⁶⁰

³⁵⁵ Srov. *Hlavu vzhůru*. Volební program *ODS* pro volby do Poslanecké sněmovny. s. 7 – 14.

³⁵⁶ Srov. *Společně pro lepší život*. Volební program *ODS* pro volby do Poslanecké sněmovny. s. 5.

³⁵⁷ Cit. *Dlouhodobý program ČSSD* .s. 5.

³⁵⁸ Cit. tamtéž, s. 27.

³⁵⁹ Srov. *Volební program KSČM pro volby do Poslanecké sněmovny PČR*.

³⁶⁰ Srov. *Naděje pro Českou republiku*. Dlouhodobý nevolební program *KSČM*.

- d) *KDU-ČSL* – přijímá skutečnost, že člověk je bytost morálně a rozumově nedokonalá a omylná. Každý člověk má právo na svobodné rozhodování a svobodný rozvoj osobnosti, které přináší i míru zodpovědnosti. Člověk se musí zodpovídat nejen před svým svědomím, ale také před ostatními členy společnosti. Odpovědnost je vnímána jako důležitá součást opravdové svobody. Podle *KDU-ČSL* je osobní svoboda každého člověka ohraničena svobodou lidí ostatních.³⁶¹
- e) *Strana zelených* – bezvýhradně nesouhlasí s antropocentrismem. Na vrcholu jejich hodnotového žebříčku není člověk, nýbrž život jako takový. Země je ve vesmíru jedinečná tím, že se na ní vyvinul život, který je také hlavní hodnotou sám o sobě. Vytvořil se na planetě Zemi a bez ní by byl nemyslitelný. Člověk tak nemůže svobodně zacházet s krajinou, jak se mu zachce.³⁶²

5.3 Spravedlnost

*„Spravedlnost je označována za „sociální“ v tom smyslu, že při ní nejde ani tak o právní sankce nebo tresty, ale spíše o společenský, resp. sociální blahobyt. Sociální spravedlnost tudíž znamená morálně hajitelnou distribuci prospěchu čili odměn ve společnosti, hodnocenou s přihlédnutím ke mzdám, ziskům, bydlení, zdravotní péči, sociálním dávkám atd.“*³⁶³ Nabízí se několik protikladných principů spravedlnosti. Jde především o princip spravedlnosti „každému podle jeho potřeb“, „každému podle jeho zásluh“ či „každému podle jeho práv“.³⁶⁴

Jednotlivé politické ideologie shledávají odlišný význam i v pojetí spravedlnosti. Socialisté přišli s myšlenkou „každému podle jeho potřeb“, která se řídí podle morálního imperativu, že všichni lidé mají právo na uspokojování svých základních potřeb již z existence lidství. Socialisté vycházejí z myšlenky, že lidé mají sociální

³⁶¹ Srov. *Programové priority KDU-ČSL*. s. 2.

³⁶² Srov. *Stanovy Strany zelených*.

³⁶³ Cit. HEYWOOD, A. *Politická teorie*. s. 251.

³⁶⁴ Srov. tamtéž, s. 252.

odpovědnost k sobě navzájem. Na druhou stranu konzervativci a liberálové chápou lidi jako bytosti, které se starají jen o sebe. Pojetí spravedlnosti liberálů a sociálních demokratů vychází z „Teorii spravedlnosti jako slušnosti“ Johna Rawlse z roku 1971. Rawls přirovnává „primární statky“ k potřebám a zabývá se jejich rozdělováním.³⁶⁵ Vychází přitom ze dvou zásad: „Každý má mít stejné právo na co nejširší svobodu sladitelnou s obdobnou svobodou ostatních. A společenské i ekonomické nerovnosti je třeba uspořádat tak, aby byly k co největšímu prospěchu nejméně zvýhodněných a vázány na postavení a funkce dostupné všem za podmínek regulérní rovnosti šancí.“³⁶⁶ Spravedlnost podle práv je základem pro liberalismus a vychází z myšlenek Roberta Nozicka. Právě práva jsou morálním oprávněním pro to, aby člověk jednal určitým způsobem, či aby s ním určitým způsobem bylo jednáno. Spravedlnost podle zásluh naopak přijímali za svou konzervativci.³⁶⁷

Současné etablované politické strany v České republice pohlížejí na spravedlnost ve svých politických dokumentech takto:

- a) *ODS* - sociální systém by měl být adresný. Sociální dávky mají směřovat jenom k opravdu potřebným občanům.³⁶⁸ Sociální zásahy státu musí korespondovat s principem sociální solidarity jako například solidarity zdravých s nemocnými. Sociální politika má být tvořena solidaritou všech občanů. Každý znevýhodněný jedinec má mít absolutní právo na důstojnost, úctu a na svobodné rozhodování o svém osudu.³⁶⁹
- b) *ČSSD* - v solidaritě a ve fungujícím sociálním státu spatřuje ČSSD jedinou možnou společnost, která je sociálně spravedlivá.³⁷⁰ Sociální spravedlnost má zamezit nadměrnému přerůstání sociální nerovnosti. ČSSD se snaží vytvořit prostřednictvím veřejných rozpočtů takovou míru přerozdělování, která by

³⁶⁵ Srov. HEYWOOD, A. *Politická teorie*. s. 254.

³⁶⁶ Cit. tamtéž, s. 254.

³⁶⁷ Srov. tamtéž, s. 255 – 256.

³⁶⁸ Srov. *Řešení místo strašení*. Volební program ODS pro volby do Evropského parlamentu. s. 19.

³⁶⁹ Srov. PÁRALOVÁ, A. *Cesta k lidské důstojnosti: modrá šance pro svobodu volby v sociálním systému*. s. 4.

³⁷⁰ Srov. *Dlouhodobý program ČSSD*. s. 33.

zaručila všem občanům důstojné životní podmínky a rovný přístup k sociálním službám.³⁷¹

- c) *KSČM* – cílem je sociálně spravedlivá a prosperující společnost, která zabezpečuje všem lidem důstojnou životní úroveň, pečuje o životní prostředí a prosazuje mír.³⁷² Sociální spravedlnost spatřuje *KSČM* v socialismu. Socialismus má lidem zabezpečit důstojnou životní úroveň, bezpečnost, zlepšení životního prostředí a mír. Socialismus zaručuje svobodu a rovnoprávnost svých občanů.³⁷³
- d) *KDU-ČSL* – základem práva a legitimacy státu by mělo být především zajištění spravedlnosti a bezpečnosti všem občanům. Stát má za úkol postarat se o klidný a bezpečný život svých občanů.³⁷⁴
- e) *Strana zelených* - spravedlivá sociální politika má přispívat k humanizaci společnosti a ke společenské i ekonomické restrukturalizaci. Sociální zabezpečení musí vyplývat ze skutečných potřeb občanů a sociální pomoc musí být adresná. Je třeba zabezpečit spravedlivé přidělování dávek a zaměřit je přesněji na dané potřeby.³⁷⁵

5.4 Solidarita

Solidarita je jedním z podstatných a neodmyslitelných principů sociální politiky České republiky. Sociální solidarita je chápána jako vzájemná podpora a sounáležitost, současně i jako vzájemná odpovědnost, která je hybnou silou mravního, materiálního i duchovního vývoje lidstva. Vychází ze společenského původu člověka a jeho závislosti na druhých. Existuje solidarita zdravých s nemocnými, zaměstnaných

³⁷¹ Srov. *Dlouhodobý program ČSSD*. s. 33.

³⁷² Srov. *Komunistická strana Čech a Moravy* [online]. [cit 2009-09-26]. Dostupné na WWW: <<http://kscm.cz/index.asp?thema=2677&category=>>.

³⁷³ Srov. *Komunistická strana Čech a Moravy* [online]. [cit 2009-09-26]. Dostupné na WWW: <<http://www.kscm.cz/article.asp?thema=4028&item=40629>>.

³⁷⁴ Srov. *Programové priority KDU-ČSL*. s. 2.

³⁷⁵ Srov. *Kvalita života*. Volební program Strany zelených. s. 41 – 42.

s nezaměstnanými či solidarita mezigenerační a jiné.³⁷⁶ I současné etablované politické strany v České republice se ohánějí tímto pojmem:

- a) *ODS* – se řídí principem mezilidské solidarity, a to především solidarity zodpovědných. Vychází z přesvědčení, že odpovědný člověk ať starý či potřebný má neodmyslitelný nárok na solidaritu ostatních, zatímco nepoctivý a líný člověk tak vysoký nárok mít nemůže. ODS prosazuje solidaritu, která bude státem organizovaná. Jedná se o taková opatření, která budou posilovat individuální odpovědnost občana za sociální zabezpečení. Stát se bude hlásit k solidární pomoci tam, kde vlastní možnosti občana nejsou dostačující, zejména v případě stáří či nemoci.³⁷⁷
- b) *ČSSD* – spatřuje v solidaritě zásadní způsob rozvíjení rovnosti v důstojnosti, svobodě, právech a životních šancí. Ze solidarity se vyvíjí občanská soudržnost se skupinami, které jsou sociálně a jinak hendikepovány svými životními podmínkami. Součástí principu solidarity je i spoluodpovědnost a aktivní přístup ze strany příslušníků těchto znevýhodněných skupin.³⁷⁸
- c) *KSČM* – se zaměřuje na ochranu sociálně slabých a ohrožených občanů. Sociální sítě by měly pomoci všem sociálně slabým občanům, proti kterým se obracejí jimi nezaviněné okolnosti. Na základě sociální spravedlnosti a sociálních jistot chrání sociální zájmy občanů.³⁷⁹
- d) *KDU-ČSL* – uznává nezbytnost solidarity. Solidarita pro každého člověka znamená jistotu, že nežije ve světě sám a že svůj život sdílí se životy ostatních lidí. Solidaritu považuje KDU-ČSL za podstatnou hodnotu celé společnosti, všech občanů i státu. Proto je důležité mít možnost sdružovat se, navzájem si pomáhat, mít jednotlivé samosprávy a decentralizace rozhodování na základě principu subsidiarity. Na principu solidarity by měl být založen především

³⁷⁶ Srov. HALÁSKOVÁ, R. *Kapitoly ze sociální politiky*. s. 55 – 56.

³⁷⁷ Srov. *Řešení místo strašení*. Volební program ODS pro volby do Evropského parlamentu. s. 1 – 14.

³⁷⁸ Srov. *Dlouhodobý program ČSSD*. s. 6.

³⁷⁹ Srov. *Naděje pro Českou republiku*. Dlouhodobý nevolební program KSČM.

sociální systém a měl by současně podněcovat k vlastní aktivitě. Solidarita má vždy být vyvážena odpovědností.³⁸⁰

- e) *Strana zelených* - solidární sociální politika má přispívat k humanizaci společnosti a ke společenské i ekonomické restrukturalizaci. Sociální zabezpečení musí vyplývat ze skutečných potřeb občanů a sociální pomoc musí být adresná.³⁸¹ Strana zelených pocituje i globální odpovědnost za stav celé země a kvality života všech osob zde žijících. Solidaritu je třeba nasměrovat vůči všem potřebným zemím.³⁸²

³⁸⁰ Srov. *Programové priority KDU-ČSL*, s. 2.

³⁸¹ Srov. *Kvalita života*. Volební program Strany zelených, s. 41 – 42.

³⁸² Srov. *Stanovy Strany zelených*.

ZÁVĚR

Podle Adama Swifta se každý politik snaží vymanit ze starých dogmat či ortodoxních názorů. Často přechází zprava doleva, a naopak. Mnohdy přijímá za svůj právě takový přístup, který se prolíná se vším. Politik aby uspěl, musí improvizovat za běhu. Proto je ochoten použít vše, co funguje a nebo si vypůjčí dobré myšlenky jiné politické strany.³⁸³ „*Politici přizpůsobují tradiční hodnoty své strany novému společenskému kontextu, v němž voliči podporují tyto tradiční hodnoty méně, než tomu bylo dříve.*“³⁸⁴ Poslední dobou se politické stany spíše sblížují, a to nejen v oblasti rétoriky, ale i na politické scéně. Právě politická filosofie poskytuje politikům účinné nástroje pro vyjádření toho, co si myslí o hodnotách a principech. Tyto nástroje však slouží i nám ostatním.³⁸⁵

A přesto politici používají běžně pojmy nepřeneseným či nejasným způsobem. To může budít dojem, že jsou na straně všech. Soustředí se spíše na nejslabší stránky argumentace svých politických oponentů než na ty, které dávají smysl. Politici se nezajímají o podstatu věci, ale spíše o to, jak co říci. Nepovažují za důležité, jaký význam slova mají, ale jak zní a jaký účinek budou mít na voliče.³⁸⁶ „*V pozadí všech politických střetů a konfliktů by měl být zájem o člověka, zlepšení životní situace lidí a to ne jen těch, kteří měli štěstí, že se narodili v těch blahodárnějších krajinách, ale na celé planetě.*“³⁸⁷ Proto je zřejmé, že základní lidské hodnoty jako je rovnost, spravedlnost, svoboda a solidarita se objevují ve všech ideologiích a v dokumentech jednotlivých politických stran. I přes víceméně rozdílné představy o člověku, které jednotlivé strany uznávají, jsou mnohdy tyto hodnoty podobné nebo se navzájem doplňují. Je možné, že je to dáno dobou, současnými potřebami, zájmy či soudobými představami o člověku. A nebo za všemi těmito pojmy stojí boj o moc a získání si hlasů voličů. Pak by tyto hodnoty byly pouze prázdnými pojmy a hesly, které se hned po volbách rozplynou. Tyto hodnoty jsou tedy ve své podstatě sporné a existují kolem nich

³⁸³ Srov. SWIFT, A. *Politická filozofie: Základní otázky moderní politologie*. s. 12.

³⁸⁴ Cit. tamtéž, s. 12.

³⁸⁵ Srov. tamtéž, s. 12.

³⁸⁶ Srov. tamtéž, s. 176.

³⁸⁷ Cit. BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 94.

zásadní spory. Prošly dějinným vývojem a bývají často manipulované, nelze tedy dospět k jejich obecně uznávané definici, kdy by jednotlivé politické ideologie a politické strany prosazovaly jejich rozličné obsahy.

S podnětnou myšlenkou v této souvislosti přicházejí V. Seiler a B. Seilerová ve své monografii *Toleranci versus intoleranci* (1967). Tvrdí, že v souvislosti s dynamickými změnami v životě současné společnosti a s narůstajícími snahami o komplexnost, je možné zaznamenat zejména ve vyspělých západních zemích tzv. „proces syntézy některých hodnot politických proudů“. To co se dříve považovalo za teoreticky neslučitelné, se dnes pokládá za doplňující a ve vzájemné závislosti.³⁸⁸ Tento trend je možné pozorovat i na české politické scéně. Příkladem může být Občansko demokratická strana, která vychází z hodnot konzervatismu a zároveň čerpá i z principů liberalismu. Propojuje tak více představ o člověku, a nebo jen jednu neúplnou představu doplňuje představou jinou a vychází přitom ze současných potřeb a zájmů člověka i společnosti. Do jaké míry je tento trend ovlivněn snahou o komplexnost člověka jako úplné lidské bytosti a jakou měrou se zde podílí boj o moc, těžko s přesností určíme. Na české politické scéně je to však častý trend a přicházejí s ním i další zcela nové politické strany, které se také snaží nalézt si své místo v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky.

A tak je možné, že při letošních volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, které se budou konat 28.-29.5.2010,³⁸⁹ se do PSP dostane nějaká nově vzniklá politická strana, která se bude hlásit k principům různých politických ideologií a přitom bude vycházet ze současných představ o člověku, jeho potřeb a zájmů. Středisko empirických výzkumů STEM provedlo ve dnech 1. – 8.2.2010 výzkum „Preference politických stran“, podle kterého by letošní volby vyhrála ČSSD a za ní by byla ODS. Stabilní pozici by si udržela KSČM s novou politickou stranou TOP 09.

³⁸⁸ Srov. SIELER, V., SILEROVÁ, B. *Toleranci versus intoleranci*. In BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. s. 94.

³⁸⁹ Srov. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. [cit 2010-03-07]. Dostupné na WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/termin-konani-voleb-do-poslanecke-snemovny-parlamentu-ceske-republiky-v-roce-2010.aspx>>.

KDU-ČSL by byla na hranici volitelnosti a Strana zelených by již byla pod hranicí volitelnosti.³⁹⁰

Je třeba mít stále na mysli, že politika má primát ve smyslu lidském a humánním. Je jen na nás, jaké politické strany v letošních volbách zvítězí a získají tolik hlasů, aby se dostaly do Sněmovny. „*Protože to, jak se vybírají ti, kteří vládnu, a způsob, jakým vykonávají moc, nám odhaluje lidský nebo nelidský ráz celého společenského systému,*“³⁹¹ tedy ráz nás všech.

³⁹⁰ Srov. *Středisko empirických výzkumů* [online]. [cit 2010-03-07]. Dostupné na WWW: <<http://www.stem.cz/clanek/1931>>.

³⁹¹ Cit. NOVÁK, M. *Systém politických stran: Úvod do jejich srovnávacího studia*. s. 14.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ:

ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*. 2. přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-804-X.

ARISTOTELES. *O duši*. 3. rozš. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. ISBN 80-901796-9-X.

BERLIN, I. Dva pojmy slobody. In *O slobode a spravodlivosti*. Bratislava: Archa, 1993. s. 23. ISBN 80-7115-047-9.

BOBBIO, N. *Pravice a levice: důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. 153 s. Politologická řada sv. č. 16. ISBN 80-7325-012-8.

BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2: Část 1 - Citace: metodika a obecná pravidla*. Verze 3.3. [online]. ©1999-2004, poslední aktualizace 11. 11. 2004 [cit. 2009-11-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.boldis.cz/citace/citace1.pdf>>.

BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politickej filozofii*. Bratislava: IRIS, 2000. 145 s. ISBN 80-88778-97-2.

BURKE, E. *Úvahy o revoluci ve Francii*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997. ISBN 80-85959-23-2.

CABADA, L., KUBÁT, M., a kol. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. 445 s. ISBN 80-86432-41-6.

CORETH, E. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1994. 211 s. ISBN 80-7113-098-2.

DAVID, R. *Politologie: základy společenských věd*. Olomouc: FIN, 1995. 373 s. ISBN 80-7182-011-3.

HALÁSKOVÁ, R. *Kapitoly ze sociální politiky*. Ostrava: Ostravská univerzita Ostrava, Filozofická fakulta, 2003. 139 s. ISBN 80-7042-639-X.

HANUS, L. *Princíp pluralizmu*. Bratislava: LUC, 1997. 120 s. ISBN 80-7114-204-2.

HEYWOOD, A. *Politická teorie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. 335 s. ISBN 80-86861-41-4.

HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. 339 s. ISBN 80-86861-71-6.

HOLZBACHOVÁ, I. *Dějiny společenských teorií*. Brno: Masarykova univerzita, 1996. ISBN 80-210-1318-4.

JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003. 223 s. ISBN 80-7254-329-6.

KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda, 1976. 140 s. ISBN neuvedeno.

KOŠECKÝ, F., KULAŠIK, P. *Vybrané kapitoly z dějin sociálno-politických učení*. Praha: Univerzita Karlova, 1978. ISBN neuvedeno.

KOUDELKA, Z. *Změna volebního systému*. Politický časopis 1/2000, s. 90-95, ISSN 1211-3247.

KREBS V., DURDISOVÁ, J., POLÁKOVÁ, O., ŽIŽKOVÁ, J., *Sociální politika*. Praha: Codex Bohemia, 1997. ISBN 80-85963-33-7.

KREJČÍ, O. Transformácia a politická filozofia. In BRIŠKA, F. *Problém človeka a humanizmu v politickej filozofii*. Bratislava: IRIS, 2000. s. 48. ISBN 80-88778-97-2.

KRIEGER, S. J. *Oxfordský slovník světové politiky*. Praha: Ottovo Nakladatelství, 2000. ISBN 80-7181-463-6

KROUPA, J. a kol. *Politologie*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 272 s. ISBN 80-210-0593-9.

LEGOWICZ, J. Prehľad dejín filozofie. In BRIŠKA, F. *Problém človeka a humanizmu v politickej filozofii*. Bratislava: IRIS, 2000. s. 35. ISBN 80-88778-97-2.

LEVY, D. J. Politický rád. In BRIŠKA, F. *Problém človeka a humanizmu v politickej filozofii*. Bratislava: IRIS, 2000. s. 11. ISBN 80-88778-97-2.

LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*. Praha: Svoboda, 1992. 2. vydání. Z anglického originálu *Two treatises of Government* přeložil Josef Král. ISBN neuvedeno.

MACHIAVELLI, N. *Učitel Vladárov*. Bratislava: Ars stigmaty, 1992. Z anglického originálu *Teacher governor* přeložil Mikuláš Pažitka. ISBN neuvedeno.

MILL, J. S. O slobode. In BRIŠKA, F. *Problém človeka a humanizmu v politickej filozofii*. Bratislava: IRIS, 2000. s. 75. ISBN 80-88778-97-2.

NĚMECKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE 1995. *Život z víry: Překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé*. České Budějovice: Sdružení sv. Jana Neumanna, 1998. ISBN 80-86074-01-1.

NOVÁK, M. *Systémy politických stran: Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha: Slon, 1997. ISBN 80-85850-22-2.

NOVOSAD, F. Dohodnúť sa o spravodlivosti. In BRIŠKA, F. *Problém človeka a humanizmu v politickej filozofii*. Bratislava: IRIS, 2000. s. 93. ISBN 80-88778-97-2.

NOVOSAD, F. Súčasný liberalizmus: dohodnúť sa o spravodlivosti. In O slobode a spravodlivosti. In BRIŠKA, F. *Problém človeka a humanizmu v politickej filozofii*. Bratislava: IRIS, 2000. s. 72. ISBN 80-88778-97-2.

PECKA, D. *Človek: filosofická antropologie 1*. Řím: Křesťanská akademie, 1970. 401 s. ISBN neuvedeno.

PEŠLOVÁ, R. *Dávky státní sociální podpory*. Brno: 2007. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Katedra pracovního práva a sociálního zabezpečení. Vedoucí práce: JUDr. Jana Zachovalová, Ph.D.

PLATÓN. Ústava. In BRIŠKA, F. *Problém človeka a humanizmu v politickej filozofii*. Bratislava: IRIS, 2000. s. 45. ISBN 80-88778-97-2.

POLÍVKA, Z. *Vývoj zdravotní politiky v dokumentech politických stran*. Brno: 2006. Diplomová práce. Masarykovo univerzita. Ekonomicko-správní fakulta. Vedoucí práce: Ing. Zuzana Darmopilová.

PROROK, V., LÍSA, A. *Politologie*. 2. rozšíř. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., 2009. ISBN 978-80-7380-141-0.

RAWLS, A. A Theory of Justice. In BRIŠKA, F. *Problém človeka a humanizmu v politickej filozofii*. Bratislava: IRIS, 2000. s. 92. ISBN 80-88778-97-2.

ROUSSEAU, J. J. O původu nerovnosti mezi lidmi. In BRIŠKA, F. *Problém človeka a humanizmu v politickej filozofii*. Bratislava: IRIS, 2000. s. 61. ISBN 80-88778-97-2.

ROUSSEAU, J. J. Spoločenská zmluva. In Antológia z diel filozofov. Novoveká empirická a osvietenská filozofia. In BRIŠKA, F. *Problém človeka a humanizmu*

v *politické filozofii*. Bratislava: IRIS, 2000. s. 61. ISBN 80-88778-97-2.

ŘÍHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie: srovnávací analýza demokratických politických systémů*. Praha: Portál, 2002. 208 s. ISBN 80-7178-628-4.

SAINT-SIMON, H. Výbor z díla. In BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politické filozofii*. Bratislava: IRIS, 2000. s. 76 - 77. ISBN 80-88778-97-2

SIELER, V., SILEROVÁ, B. Toleranci versus intoleranci. In BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politické filozofii*. Bratislava: IRIS, 2000. s. 94. ISBN 80-88778-97-2.

SEILEROVÁ, B. Člověk vo filozofickej antropológii. In BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politické filozofii*. Bratislava: IRIS, 2000. s. 94. ISBN 80-88778-97-2.

SCHELER, M. *Philosophische Weltanschauung*. 3. durchgesehen Aufl. Bern und München: Bouvier, 1968. 136 s. ISBN 10-3416019490.

SIOSTRZONEK, J. *Důchodová politika ČR*. Brno: 2006. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Katedra pracovního práva a sociálního zabezpečení. doc. Vedoucí práce: JUDr. Milan Galvas CSc.

SMITH, A. Pojednání o podstatě a původu bohatství národu. In BRIŠKA, F. *Problém člověka a humanizmu v politické filozofii*. Bratislava: IRIS, 2000. s. 73. ISBN 80-88778-97-2.

SMITH, A. *Politická filozofie: Základní otázky moderní politologie*. Praha: Portál, 2005. 200 s. ISBN 80-7178-859-7.

Sociální doktrína ČR. Praha: MPSV, 2001.

STANKIEWICZ, J., W. *Hledání politické filosofie: ideologie na sklonku dvacátého století*. Politická řada. Svazek č. 22. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. 463 s. ISBN 80-7325-086-1.

SVITÁK, I. Modely člověka. In *Filosofický časopis* 1967 č. 2. Ročník XV. ČSAV. Praha 1967, s. 265.

SWIFT, A. *Politická filozofie: základní otázky moderní politologie*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-859-7.

TOMEŠ, I. *Sociální politika: teorie a mezinárodní zkušenost*. 2. přeprac. vyd. Praha: Sociopress, 2001. 262 s. ISBN 80-86484-00-9.

VAJDA, J. *Úvod do filozofickej antropológie*. Nitra: Univerzita Konstantina Filozofa, Filozofická fakulta, 2000. 116 s. ISBN 80-8050-358-3.

VALEŠ, L. *Dějiny politických teorií*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2004. 236 s. ISBN 80-86898-00-8.

VIŠŇOVSKÝ, E. *Status, povaha a tematické pole sociálnem filozofie*. In BURAJ, I. a kol. *Sociálna filozofia*. Bratislava: 1993. s. 28.

VODIČKA, K., CABADA, L. *Politický systém České republiky*. 2. aktualiz. a rozšíř. vydání. Praha: Portál, 2007. 374 s. ISBN 978-80-7367-337-6.

WILDMANNOVÁ, M. *Sociální politika*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Ekonomicko-správní fakulta, 2005. 128 s. ISBN 80-210-3657-5.

Internetové zdroje:

Česká strana sociálně demokratická [online]. [cit 2010-02-16]. Dostupné na WWW:
<<http://www.cssd.cz/uvod>>.

Český statistický úřad [online]. [cit 2010-01-26]. Dostupné na WWW:
<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/metody_pro_prepecet_hlasu_na_mandaty>.

KDU-ČSL [online]. [cit 2010-02-16]. Dostupné na WWW:
<<http://www.kducsl.cz/>>.

Komunistická strana Čech a Moravy [online]. [cit 2009-09-26]. Dostupné na WWW:
<<http://www.kscm.cz/article.asp?thema=2967&item=24383>>.

Komunistická strana Čech a Moravy [online]. [cit 2009-09-26]. Dostupné na WWW:
<<http://kscm.cz/index.asp?thema=2677&category=>>.

Komunistická strana Čech a Moravy [online]. [cit 2009-09-26]. Dostupné na WWW:
<<http://www.kscm.cz/index.asp?thema=2677&itmID=24002&chapter=1297>>.

Komunistická strana Čech a Moravy [online]. [cit 2009-09-26]. Dostupné na WWW:
<<http://www.kscm.cz/article.asp?thema=4028&item=40629>>.

Komunistická strana Čech a Moravy [online]. [cit 2010-02-16]. Dostupné na WWW:
<<http://www.kscm.cz/>>.

Ministerstvo vnitra České republiky [online]. [cit 2009-09-26]. Dostupné na WWW:
<<http://www.mvcr.cz/rady/strany/index.html>>.

Ministerstvo vnitra České republiky [online]. [cit 2010-03-07]. Dostupné na WWW:
<<http://www.mvcr.cz/clanek/termin-konani-voleb-do-poslanecke-snemovnyparlamentu-ceske-republiky-v-roce-2010.aspx>>.

Občanská demokratická strana [online]. [cit 2010-02-16]. Dostupné na WWW:
< <http://www.ods.cz/>>.

Projev 1. místopředsedy Strany zelených Ondřeje Lišky k delegátům brněnského sjezdu v pátek 4. prosince 2009 [online]. [cit 2009-12-26]. Dostupné na WWW:
<<http://sjezd.zeleni.cz/14679/clanek/projev-ondreje-lisky-k-delegatum-sjezdu-patek-4-prosince/>>.

Strana zelených [online]. [cit 2010-02-16]. Dostupné na WWW:
< <http://volby.zeleni.cz/>>.

Středisko empirických výzkumů [online]. [cit 2010-03-07]. Dostupné na WWW:
<<http://www.stem.cz/clanek/1931> >.

Dokumenty politických subjektů:

Bílá kniha v sociálních službách: konzultační dokument. 2003. MPSV.

Dlouhodobý program ČSSD.

Hlavu vzhůru. Volební program ODS pro volby do Poslanecké sněmovny. 1998.

Klidná síla. Volební program KDU-ČSL. 2006.

Kvalita života. Volební program Strany zelených. 2006.

Naděje pro Českou republiku. Dlouhodobý nevolební program KSČM. 2004.

Náměty alternativního programu občanů k volebnímu programu KSČM.

Oranžová kniha ČSSD: Sociální politika. Praha. 2009.

PÁRALOVÁ, A. *Cesta k lidské důstojnosti: modrá šance pro svobodu volby v sociálním systému. č.11/2004. str. 4.*

PITHART, P. *Programové dokumenty KDU-ČSL. Materiály sjezdu KDU-ČSL 2008.*

Programové priority KDU-ČSL.

Společně pro lepší život. Volební program ODS pro volby do Poslanecké sněmovny. 2006.

Stanovy Strany zelených. 2003.

Řešení místo strašení. Volební program ODS pro volby do Evropského parlamentu. 2009.

Volební program KSČM pro volby do Poslanecké sněmovny PČR. 2006 – 2010.

SEZNAM ZKRATEK:

ČR =	Česká republika
ČSSD =	Česká strana sociálně demokratická
EU =	Evropská unie
Gn =	Genesis
KDU-ČSL =	Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová
KSČM =	Komunistická strana Čech a Moravy
Mt =	Evangelium podle Matouše
ODS =	Občanská demokratická strana
PSP =	Poslanecká sněmovna Parlamentu
SZ =	Strana zelených

ABSTRAKT:

CHARYPAROVÁ, E. *Antropologická východiska etablovaných politických stran v ČR s ohledem k sociální problematice.*

České Budějovice: 2010. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologické a sociální etiky. Vedoucí práce: PhDr. Roman Míčka, Th.D.

Klíčové pojmy: člověk, politické teorie, politické ideologie, politické strany, politický program, sociální, svoboda, rovnost, solidarita, spravedlnost.

Diplomová práce mapuje základní dějinná antropologická východiska a odlišné představy o člověku, na základě kterých se formovaly různé politické teorie a jednotlivé politické ideologie. Z těchto politických ideologií pak čerpají klíčové principy i současné etablované politické strany České republiky a vytvářejí podle nich své dlouhodobé politické programy. Práce se zaměřuje na otázky sociálního charakteru, které jsou nedílnou součástí každého politického programu jednotlivých politických stran a současně nejvíce reflektují a odpovídají na základní potřeby i zájmy každého člověka. Nakonec práce vyzdvihuje základní uznávané hodnoty všech uvedených politických stran, mezi které patří pojmy jako jsou svoboda, rovnost, spravedlnost a solidarita.

ABSTRACT:

Title: The Anthropological Bases of the Well-established Political Parties in the Czech Republic with Regard to Social Problems.

Key words: human being, political theories, political ideologie, political parties, political platform, social, freedom, equality, solidarity, fairness.

The dissertation describes the basic historical anthropological data and different conceptions about human being. The various political theories and the individual political ideologies are formulated on the basis of these conceptions. The present political parties in Czech Republic have been drawing the key-principles from the individual political ideologies. They have been making depend on them their long-term political platform. Dissertation concentrates on the social questions, which are integral parts of the every political platform of individual political parties. The social questions at the same time the most pretend and answer the basic needs and interests of every person. The dissertation underlines the basic acknowledged qualities of all named political parties, among which are included terms like freedom, equality, fairness and solidarity.